

M. Francisco

N° 677

y. 10

~~M XXXVI~~ $\frac{8}{2}$

~~264~~

2

Alcarr

Alexander Rudnik

1896

Wagon Road from St. Louis
to New Orleans
1896

W. M.

GRAMMATYKA
ŁACIŃSKA
PIJARSKA.

Wydanie poprawne.

---

w WILNIE

w Drukarni XX. Scholarum Pijarum.

1 8 2 1.

112905

GRAMMATYKA ŁACIŃSKA.

Pytanie. Co jest Grammatyka?

Odpowiedź. Jest zbiór porządkowy uwag nad mową ustną i pisaną.

P. Wiele jest części Grammatyki?

O. Cztery: Pisownia (*Ortographia*), Zrządłosłów (*Etymologia*). Składnia (*Syntaxis*) i Iloczas (*Prosodia*).

P. Co jest Pisownia (*Ortographia*)?

O. Jest nauka ucząca dobrze słowa pisać.

P. Co jest Zrządłosłów (*Etymologia*)?

O. Jest nauka pokazująca początek, czyli źródło słów.

P. Co jest Składnia (*Syntaxis*)?

O. Jest nauka ucząca tak szykować i zgadzać z sobą wyrazy; iżby od siebie wzajemnie zależąc, czyniły mowę i zrozumiałą i piękną.

P. Co jest Iloczas (*Prosodia*)?

O. Jest nauka pokazująca jak się mają wymawiać czy krótko, czy długo zgłoski (*sillabæ*).

GRAMMATYKI ŁACIŃSKIEY

CZĘŚĆ I.

o Pisowni (*Ortographia*).

P. Wiele jest liter, których łacinnicy używają?

O. Dwadzieścia trzy: a, b, c, d, e, f, g, h, i, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, x, y, z.

P. Jak się te litery dzielą względem Pisowni (Ortographia)?

O. Dwojako: na mniejsze i większe.

P. Jak się jeszcze dzielą litery?

O. Dwojako: na Samogłoski (*Vocales*) i współgłoski (*consonantes*).

P. Wiele jest Samogłosek (*Vocales*)?

O. Pięć: a, e, i, o, u.

P. Wiele jest Współgłosek (*consonantes*)?

O. Piętnaście: b, c, d, f, g, l, m, n, p, q, r, s, t, x, z.

P. Co się składa z samych samogłosek (*vocales*)?

O. Dwugłoski (*Diphthongi*), których jest pięć: ae, au, ei, eu, oe, np. *praemium* nagroda, *aurum* złoto, *hei* ah! *heu* niestety, *paena* kara.

P. Gdzie szczególniey pisać się zwykły litery większe?

O. I. W imionach szczególnych (*propria*) i od nich pochodzących, początkowe litery większe pospolicie pisać się zwykły, np. *Roma* Rzym, *Romanus* Rzymianin.

II. W imionach godność lub urząd jaki oznaczających, np. *Rex* Król, *Regina* Królowa.

III. Od początku, lub kropki (*periodus*).

IV. W imionach do nauki lub kunsztu jakiego należących, czyli w wyrazach technicznych, np. *Philosophia*, *Architectura*.

o Znamionach Pisarskich.

(*Notae Ortographicae*.)

P. Jakie są znamiona pisarskie (*Notae Orthographicae*) i jak się piszą?

O. Przecinek (*comma*), znak małego przestanku w wymawianiu pisze się tak ,

Srednik (*media nota*), tak ;

Dwukropek (*duo puncta*), tak :

Kropka lub *res* (*periodus*), tak .

Znak wykrzyknienia (*Exclamatio*), tak !

Znak pytania (*Interrogatio*), tak ?

Nawias (*Parenthesis*), tak ( )

Znak przeniesienia części wyrazu (*signum divisionis*), tak -

Cudzysłów, znak cudzych słów w pismo włożonych, tak „

Odsyłacz, znak położonego przypisu na boku lub na dole, tak (1) albo tak (a) albo (*)

P. *Wiele jest znamion (Accentus) szczególnych łacinnie?*

O. Pięć: Odcinek (*Apostrophus*), Znamie prawe (*Accentus acutus*), Znamie lewe (*accentus gravis*), Daszek (*accentus circumflexus*), Rozdzielnik (*Diaeresis*).

P. *Jak się każdy z nich pisze?*

O. Odcinek (*Apostrophus*), pisze się tak ' np. *viden'* zamiast *videsne*.

Znamie prawe (*accentus acutus*), tak ' np. *sequé, suosqué*.

Znamie lewe (*accentus gravis*), tak ^ np. *serò*.

Daszek (*accentus circumflexus*), tak ^ np. *Dí* zamiast *Dii*.

Rozdzielnik (*Diaeresis*), tak .. np. *ĩambus* zamiast *iambus*.

P. *Czy koniecznie jest potrzebne używanie tych znamion (accentus) w pisowni łacińskiej?*

O. Niekoniecznie, ponieważ to od zwyczaju naybardziéy zawisło, a teraz pospolicie bez żadnego z tych znamion piszą i drukują.

o Błędach w Pisowni Łacińskiej.

P. Wielorako błąd popełnić się może przeciwko pisowni Łacińskiej?

O. Pięciorako. *Nayp zód*: kiedy jedna litera kładnie się za drugą, np. *magestas* zamiast *majestas*, *terre* zamiast *terrae*.

Powtóre: kiedy się opuszcza jaka litera, np. *fortisimus* zamiast *fortissimus*.

P. W których wyrazach Łacińskich nayczęściey trafia się jaką literę opuścić?

O. W tych, w których się jedna litera powtarza.

P. Któreż są litery, które się nayczęściey powtarzają?

O. C. D. F. G. L. R. S. T. powtarzają się bardzo często, np. *occasio* powód, *adduco* przywodzę, *efficax* skuteczny, *agger* grobla, *facillimus* nayłatwiejszy i we wszystkich naywyższych stopniach pochodzących od przymiotników na *lis* zakończonych. *Pulcherrimus* naypiękniejszy i we wszystkich stopniach naywyższych pochodzących od przymiotników na *er* zakończonych, takóž *erro* błędzę, *terra* ziemia &c. *fortissimus* naysilniejszy i we wszystkich naywyższych stopniach na *simus* zakończonych. *Emitto* wypuszczam, *guttur* gardło, *gutta* kropla &c.

P. Które są insze jeszcze błędy przeciwko pisowni Łacińskiej?

O. Trzeci błąd jest, kiedy litera jaka niepotrzebnie się kładnie, np. *chabeo* zamiast *habeo*.

Czwarty: kiedy wyraz, który powinien być odłączony w pisaniu, z drugim się łączy, np. *Deus meus et omnia* zamiast *Deus meus et omnia*.

Piąty: kiedy w jednym wyrazie zgłoski (*syllabae*) niepotrzebnie się odłączają np. *Do minus* zamiast *Dominus*.

P. Kiedy się najbardziej zwykł popełniać pierwszy błąd przeciwko pisowni łacińskiej, to jest: kiedy jedna litera kładzie się za drugą?

O. Pisząc e proste zamiast dwugłoskę (*diphthongus*) lub przeciwnie.

P. Jak się pisze e dwugłoska?

O. Dwojako: ae albo oe.

P. Czy są jakie pravidła wskazujące gdzie powinna się pisać ae dwugłoska?

O. Są: pierwsze, że we wszystkich wyrazach Łacińskich składających się z przyimku (*Praepositio*) *prae* pisze się dwugłoska ae np. *praeo*. Drugie, na końcu drugiego (*Genitivus*) i trzeciego przypadku (*Dativus*) liczby pojedynczej, tudzież pierwszego (*Nominativus*) i piątego (*Vocativus*) pierwszej formy pisze się ae dwugłoska, np. *Mensae, Aulae*.

P. Gdzie oprócz tego pisze się dwugłoska ae?

O. Najprzód: w początkowych zgłoskach (*syllabae*) słów następujących, *aes* miedź, *aedes* budynek, *aedifico* buduję, *aeger* chory, *aegroto* choruję, *aemulus* przeciwnik, *aenigma* mowa trudna, *aequor* morze, *aequus* równy, sprawiedliwy, *aerugo* rdza, *aetas* lato, *aestus* upał, *aestimo* szacuję, *aetas* wiek, *aether* pa-

wietrze, *caecus* ślepy, *caedo* biję, *caelum* niebo, *caementum* wapno, *coena* wieczerza, *caesaries* czupryna, *daemon* czart, *haereo* lgnę, *haeres* dziedzic, *haeresis* kacerstwo, odszczerpięństwo, *laedo* obrażam, *laetor* cieszę się, *laevus* lewy, *nae* zaprawdę, *paedor* brud, *paene* bez mała, *quaero* szukam, *quaeso* proszę, *saevus* srogi, *vae* biada; tudzież w Zaimkach (*Pronomen*) *haec*, *quae* i w wszystkich słowach, które od wymienionych pochodzą lub się z nich składają. *Powtórę*: w średnich zgłoskach słów następujących: *aulaea* opona, *gynaeceum* frauncymer, *Hebraeus* Hebrayczyk, *palaestra* szkoła rycerska, *pigmaeus* człowiek niskiego wzrostu, *trophaeum* znak zwycięzki, *comaedia* komedia, *caelebs* bezżenny, *caepi* zaczynam, *caenobium* klasztor, *diaecesis* dyecezya, *faedus* brzydki, *facdus* przymierze, *maeror* smutek, *oeconomia* gospodarstwo, *aestrum* gzik, *coemeterium* cmentarz, *maechus* cudzołożnik, *paena* kara, *paenitet* żal mi, *paraecia* parafia, *paraemia* przypowieść, *faemina* niewiasta, *faetor* smród, *praemium* nagroda &c.

P. Które są insze jeszcze omyłki w pisaniu jedney litery za drugą?

O. *Nayprzód*: pisząc *ci* zamiast *ti* i przeciwnie, *rp* *gracia* zamiast *gratia*, *oracio* zamiast *oratio*.

Uwaga. *Ti* pisze się w imionach od słów (*verbum*) pochodzących, *np.* *oratio* od *oro*, i mających pochodzenie od innych imion, w których przypadkowaniu *t* brzmi litera, *np.* *solertia*, przez *t* pisze się, bo pochodzi od *solers*,

solertis. W słowach (*verbum*) miarkować potrzeba z odmiany przez osoby (*per personas*), gdzie się ma *t*, a gdzie *c* pisać, np. *sentio*, pisze się przez *t*, bo ma drugą osobę *sentis*: *calefacio*, zaś pisze się przez *c*, bo ma drugą osobę *calefacis*.

Powtóre: pisząc *v*, zamiast *u*.

Uwaga: lubo samo wymawianie pokazuje dostatecznie, gdzie się ma *v*, a gdzie *u* pisać; po literach przecież *g. s. q.* chociaż w wymawianiu brzmi *v*, pisać się zawsze *u* zwykło, np. *lingua* język, *suavis* wdzięczny, miły, *loquor* mówię.

Potrzenie: pisząc *i* zamiast *g*, np. *dilijens* zamiast *diligens*. W czym żeby niepobłądzić, na pochodzenie (*derivatio*) pilną bacność dawać potrzeba, np. *agens* przez *g* pisze się, że pochodzi od *ago*, *cogens* od *cogo*, *frangens* od *frango*, *satagens* od *satago*, i t. d. takż w wyrazach *gelu* mróz, *gemino* podwajam, przyczyniam, *gemo* wzdycham, *genae* policzek, *gener* zięć, *gens* naród, *genu* kołano, *genus* ród, *germania* kray niemiecki, *gero* noszę, i we wszystkich od nich pochodzących.

Poczwarne: pisząc *t* zamiast *d*, lub przeciwnie, np. *aput at* zamiast *apud ad*, *amad* zamiast *amat*.

Uwaga: *d* pisze się na końcu następujących wyrazów, to jest, w przyimkach (*praepositio*) *ad apud*, w przysłówku (*adverbium*) *haud*, w spójniku (*conjunctio*) *quod*. Także w niektórych imionach własnych (*propria*), np. *David*: także we wszystkich zaimkach (*pronomem*), w rodzaju nijakim (*neutrum*) położonych, np. *quod, istud, illud*.

Popiąte: pisząc *p* zamiast *b*, *k* zamiast *c*, albo *z*, *q*, np. *opservo* zamiast *observo*, *kanis* zamiast *canis*, *kuis* zamiast *quis*.

Uwaga: w łacińskich wyrazach nigdy się *k* nie pisze tylko w greckich, albo imionach własnych (*propria*), np. *kalenuae*, *kijowia*.

Poszoste: pisząc *z* zamiast *s*, np. *ezurio* zamiast *esurio*, także *f* zamiast *ph*, *triumfus* zamiast *triumphus*.

Uwaga: chociaż *s* pomiędzy dwoma samogłoskami wymawia się jak *z*, zawsze przecież *s* się pisze.

Uwaga II. Te wyrazy, w których się piszą *z*, *y*, *ph*, są zawsze greckie.

o Pisowni Polskiej.

P. Wiele jest liter, których używają Polacy?

O. Ty też, ile ich jest w łacińskim języku, przydawszy do nich ni-które.

P. Jak się dziel?

O. Tak jak łacińskie: na *mnieysze* i *wieksze*, na *samogłoski* (*vocalis*) i *współgłoski* (*consonantes*), jak się w pisowni łacińskiej powiedziało.

P. Jaka je t różnica pomiędzy literami polskimi i łacińskimi?

O. Ta, że Polacy jedną literę kilkorako piszą i wymawiają.

P. Ktoreż te są litery?

O. Polacy mają dwójkie litery następujące, jako t: *a* i *ą*, *c* i *ć*, *e* i *ę*, *i* i *y*, *l* i *ł*, *n* i *ń*, *s* i *ś*, trójkie zaś *z*, to jest: *z*, *ź*, *ż*.

P. Których znamion (*accentus*) używają w pisowni Polacy?

O. Oprócz znamion (*accentus*) w spółnych obudwóm językóm; Polacy używają dwóch, to jest: znamienia prawego (*accentus acutus*), które położone nad samogłoskami (*vocalis*) grubo znaczy ich wymawianie, np. *który, góra*: położone zaś nad spółgłoskami *b', é, m', n', p', s', w', z.* znaczy miękkie ich wymawianie: np. *gotąb', miłość, karm', koń, korp', łos', paw', młodź, i przyci-ku zosku* wymawiania z przyciskiem, np. *każ. żelazo.*

P. Czy zawsze znamie prawe kładź się powinno nad spółgłoskami miękko wymawianými?

O. Zawsze: i wtenczas się tylko opuszcza, gdy się po takiéy spółgłosce i krótkie pisze, np. *śmierci, kaźni, piersi.*

P. Gdzie się powinno pisać *ą*?

O. *ą* pisze się *na*przód: na końcu czwartych (*acusativus*) i szóstych (*ablativus*) przypadków liczby pojedynczéy (*numeri singularis*), przymiotników (*adjectivum*) rodzaju żeńskiego (*generis feminini*) i rzeczowników (*substantivum*) kończących się na *a* i *i*, np. *z wielką pracą przychodzi nauka; potrzeba jest mistrzynią wszystkiego.*

Poutóre: na końcu trzecich osób (*tertia persona*) liczby mnogiey (*numeri pluralis*), czasu terażnieyszego (*temporis praesentis*), trybów oznajmującego i rozkazującego (*modorum indicativi et imperativi*), tudzież w czasach przyszłyh trybu oznajmującego (*futurum indicativi*), np. *dają, dadzą, niech idą.*

Potrzenie: w czasach (*tempus*) kończących się na *ą*tem, *ą*ł, także we wszystkich imiesłowach bezosobistych (*supinum, gerundium*) na *ą*wszy i *ą*c zakończonych, np. zginąłem, zginął, przyjąwszy, dając.

P. Gdzie się powinno pisać *ę*?

O. *ę* pisze się w imionach (*nomen*) żywotnych rodzaju nijakiego (*generis neutrius*), np. dziecię, kurczę.

Powtóre: w czwartych przypadkach (*in accusativis*), rzeczowników (*substantivorum*), liczby pojedynczéy (*numeri singularis*), rodzaju żeńskiego (*generis feminini*), na *a* zakończonych, np. naukę.

Potrzenie: na końcu pierwszych osób (*prima persona*), słów (*verborum*), np. piszę, będę.

Poczwarne: w tych zaimkach (*pronomem*) *mię*, *cię*, *się*, *nię*.

Popiąte: tak *ą*, jak *ę* piszą się częstokroć w pośrodku wielu wyrazów, czego ucho dobre i uważane biegłych w języku wymawianie, a potem używanie, lepiej nauczy, jak najobszerniejsze prawidła: tu tylko ostrzegamy, że gdzie się *ą* albo *ę* pisze, nigdy *n* pisać nie trzeba, np. błędzę, a nie błøndze.

P. Gdzie się powinno pisać *i* krótkie, *j* długie, a gdzie *y* ypsylon?

O. Gdziekolwiek *i*, łączy się w wymawianiu z następującą samogłoską (*vocalis*), tam się zawsze pisze *i* krótkie, np. iadę, ziewam, *Źc.* pisze się zaś *j* długie w ten czas tylko, gdy się łączy w wymawianiu z poprzedzającym *w*, *z*, twardo brzmiącym, np. wjazd, w jny,

zjem, zjesz. Gdziekolwiek zaś łączy się z poprzedzającą samogłoską (*vocalis*), pisze się ypsylon, np. *bardziéy, biy, stóy, wuy, stryy*. Gdziekolwiek i krótkie w jednéy zgłosce (*syllaba*) położone, nie łączy się z następującą samogłoską (*vocalis*), tam dwa *ij* pisać trzeba, np. *źmija, biję, Filozofija, Tobijasza*. Krótkie *i* pisze się jeszcze po wszystkich spółgłoskach (*consonans*) miękkich, nad którymi się wtenczas znamie (*accentu*) opuszcza, np. *dobroci, konia, gałęzi*. Po spółgłoskach zaś twardych, jakimi są: *b, c, d, h, ł, m, n, p, r, s, t, w, z, ź, cz, rz, sz*, pisze się ypsylon, np. *blady, błahy, mały, skory, rączy*. W przyswoionych zaś wyrazach po *h*, pisze się *i* krótkie, np. *Historia, Chiny*.

P. Które są błędy znaczniéjsze. w które najczęściej nie umiejący Pisowni (*Orthographia*) wpadają?

O. Pierwszy, gdy zamiast *ey* zgłoski, pisze się *y* tylko, np. *prędzy* zamiast *prędzéy*. Pisze się zaś *ey* w niektórych przypadkach (*casus*) liczby pojedynczéy (*numeri singularis*), rodzaju żeńskiego (*generis feminini*), tudzież w przymiotnikach (*adjectivum*), i przysłówkach (*adverbium*), w stopniach wyższym (*comparativus*) i najwyższym (*superlativus*) położonych, np. *zacnéy, zacniéyszéy, zacniéy, nayzacniéy*.

Powtóre: pisząc *en* zamiast *ę*, albo *on* zamiast *ą*, gdzie się zaś ma pisać *ą, ę*, wyżéy się powiedziało.

Potrzecie: pisząc *u* zamiast *ó*, *b* zamiast *p*, *f* zamiast *w*, np. *Bug* zamiast *Bóg*, *Krul* zamiast *Król*, *panuf* zamiast *panów*. Takóż pisząc *se*

zamiast *z*, *t* zamiast *d*, np. *jusz* zamiast *już*,
prętki zamiast *prędkie*

Żeby był *per unum*, gdzie się jaka litera
 pisać powinna w jakim wyrazie, potrzeba uważać
 na jego odmiany, jakim tylko podlegać może,
 np. *Bóg* pisze się przez *o*, bo ma drugi
 przypadek (*genitivus*) *Boga*: *panów* pisze się
 przez *o*, bo ma pierwszy przypadek (*nominativus*)
panowie: *już* pisze się *z*, a nie *sz* dla tego,
 że się mówi *jużem*; *prędkie* pisze się przez
d, bo ma *st. pieu* wyższy (*comparativus*) *prę-
 dzęty*.

Jeszcze się błąd popełnia przeciwko pisow-
 wni (*orthographia*) oszczepając *ł* pod osobliwie
 w czasach przeszłych (*praeteritum*), np. *wybladł*
 zamiast *wybladł*; w czem żeby się nie pomylić,
 potrzeba uważać pierwszą osobę (*prima perso-
 na*), i tak pisze się, *wybladł*, bo ma pierwszą
 osobę *wybladłem*.

Pomiędzy błędami pisowni i to policzyć po-
 trzeba, gdy przyimki (*praepositiones*) *z*, *w*, na
 końcu się wiersza zostawiają, a wyraz cały, do
 którego należą, na początek drugiego wiersza
 się przenosi.

GRAMMATYKI ŁACIŃSKIEJ

C Z Ę Ś Ć II.

O częściach mowy.

P. Wiele jest części mowy?

O. Ośm: Imię (*Nomen*), Zaimek (*Pronomen*),

słowo (*verbum*), imiesłów (*participium*), przysłówek (*adverbium*), przyimek (*praepositio*), wykrzyknik (*interjectio*), spójnik (*conjunctio*).

P. Jak się te części dzielą?

O. Dwojako: na odmienne i nieodmienne.

P. Które się odmieniają?

O. Imię (*Nomen*), Zaimek (*Pronomen*), Słowo (*verbum*), Imiesłów (*participium*).

P. Które się nie odmieniają?

O. Przyimek (*praepositio*), przysłówek (*adverbium*), wykrzyknik (*interjectio*), spójnik (*conjunctio*).

P. Co jest Imię (*Nomen*)?

O. Jest część mowy oznaczająca rzecz jaką lub przymiot, np. *Deus Bóg, Omnipotens wszechmocny*.

P. Co jest Zaimek (*Pronomen*)?

O. Jest część mowy za imię się kładąca, np. *ja, ty, on*.

P. Co jest słowo (*verbum*)?

O. Jest część mowy okazująca sąd względem jakiejś rzeczy, np. *Bóg stworzył świat, Deus creavit mundum*.

P. Co jest Imiesłów (*participium*)?

O. Jest część mowy znacząca częścią imię (*nomen*), częścią słowo (*verbum*), i obojgu tych części mowy odmianę podług jąca, np. *dając, dawszy, dany, danego: dans, datus, daturus, daturi*.

P. Co jest Przysłówek (*adverbium*)?

O. Jest część mowy kładąca się przy słowie (*verbum*) dopomagając mu do wyrażenia

jakiéy okoliczności, *np. mądry, mówi i czyni mądrze. Sapiens loquitur et agit sapienter.*

P. Co jest Przyimek (praepositio)?

O. Jest część mowy przy imieniu (nomen) pospolicie się kładąca do pomagając mu do wyrażenia jakiéy okoliczności, np. Na cencie największa chwała zależy. In virtute maxima laus sita est.

P. Co jest wykrzyknik (interjectio)?

O. Jest część mowy, jakiś afekt oznaczający, np. Ach! biada miie nędznemu. Heu! me misererum.

P. Co jest spóynik (conjunctio)?

O. Jest część mowy, spajająca w jedną mowę różne wyrazy, np. pięknie i mądrze powiedziano. Pulchre et sapienter dictum.

O grammatycznym podziale imienia.

P. Wielorakie jest imie (nomen)?

O. Czworakie: niezłożone (simplex), złożone (compositum), pierwotne (primitivum), i pochodne (derivativum).

P. Co jest imie niezłożone (simplex)?

O. Jest to, które będąc proste, z innych części mowy się nie składa, np. Bóg Deus, dobry bonus.

P. Co jest imie złożone (compositum)?

O. Jest to, które się z kilku wyrazów składa, np. przedmieście suburbium, wszechmocny omnipotens.

P. Co jest imie pierwotne (primitivum)?

O. Jest to, które od innego nie pochodzi, np. oyciec *pater*, mały *parvus*.

P. Co jest imię pochodne (*derivativum*)?

O. Jest to, które od innego pochodzi, np. oyczysty *paternus*.

P. Wielorakie jeszcze jest imię?

O. Dwojakie: rzeczowne (*substantivum*) i przymiotne (*adjectivum*).

P. Co jest imię rzeczowne (*substantivum*)?

O. Które oznacza rzecz jaką, i można go poznać ztąd jeszcze, że można do niego przydać przyimek (*pronomen*) ten, ta, to, *hic, haec, hoc*, np. ten król, *hic rex*.

P. Co jest imię przymiotne (*adjectivum*)?

O. Które oznacza przymiot jakiej rzeczy, a poznaie się ztąd jeszcze, że służy mu pytanie jaki, jaka, jakie, *qualis, qualis*, np. nauka potrzebna, *doctrina necessaria*.

P. Wielorakie jest imię rzeczowne (*nomen substantivum*)?

O. Trojaki: własne (*proprium*), pospolite (*appellativum*), i zbiorowe (*collectivum*).

P. Co jest imię własne (*proprium*)?

O. Imię własne (*nomen proprium*) jest, które jednę tylko rzeczy służy, np. Polska, Rzym, *Polonia, Roma*.

Przestroga: Imiona ludzi także są własne (*propria*), chociaż nie jednę służą osobie, np. Piotr *Petrus*.

P. Co jest imię pospolite (*apellativum*)?

O. Imię pospolite (*nomen apellativum*) jest to, które wielu rzeczom służy, np. człowiek *homo*, miasto *urbs*.

P. Co jest imię zbiorowe (collectivum)?

O. Imię zbiorowe (*nomen collectivum*) jest, które pod zakończeniem liczby pojedynczéy wiele rzeczy znaczy, np. *grex* trzoda, *gens* naród, *populus* lud, &c.

P. Wielorakie jest imię przymiotne (*nomen adjectivum*) ze względu na swoje zakończenie?

O. Trojakie: to jest, mające albo trzy zakończenia, np. *bonus, bona, bonum*, albo dwa, np. *brevis, breve*, albo jedno, np. *prudens*.

O PRZYMIOTACH

Imion, Zaimków i Imiesłowów, (*Nominum, Pronominum, Participiorum*).

P. Które są przymioty imion (*nominum*), zaimków, (*pronominum*), imiesłowów (*participiorum*)?

O. Te cztery: przypadek (*casus*), liczba (*numerus*), rodzaj (*genus*), przypadkowanie (*declinatio*).

P. Co jest przypadkowanie (*declinatio*)?

O. Jest odmiana imienia przez przypadki (*per casus*), w mowie przypada odpowiadać jednémże imieniem na różne pytania, zatém imię musi mieć różne przypadki (*casus*) czyli odmienne zakończenia.

P. Na co są przypadki (*casus*)?

O. Przypadki (*casus*) na to są w mowie, aby właściwy stan rzeczy, w którym rzecz, lub przymiot w myśli się naszéy maluje, według zwyczaju narodowego malowały.

P. Wiele jest przypadków (casus)?

O. Sześć: pierwszy (nominativus), drugi (genitivus), trzeci (dativus), czwarty (accusativus), piąty (vocativus), szósty (ablativus).

P. Zkąd się poznaie przypadek pierwszy (nominativus) i w jakim stanie rzecz wystawia?

O. Z odpowiedzi na pytanie kto, co, i wystawia rzecz w stanie bytności, np. jest miasto est urbs.

P. Zkąd się poznaie przypadek drugi (genitivus), i w jakim stanie rzecz wystawia?

O. Z odpowiedzi na pytanie czyy, czego, i wystawia rzecz w tym stanie, ile jest dopełnieniem drugiey rzeczy, np. dóm oycamego domus patris mei.

P. Zkąd się poznaie przypadek trzeci (dativus), i w jakim stanie rzecz wystawia?

O. Z odpowiedzi na pytanie komu, czemu, i wystawia rzecz w stanie, ile jest celem czyli końcem czego, np. uprzykrzenie i nie-ludzkość każdemu wiekowi jest ciężka, importunitas et inhumanitas omni aetati molesta est.

P. Zkąd się poznaie przypadek czwarty (accusativus), i w jakim stanie rzecz wystawia?

O. Z odpowiedzi na pytanie kogo, co, i wystawia rzecz w takim stanie biernym, ile ją kto czyni, np. szanuy rodziców, kochay oyczyznę, honora parentes, ama patriam.

P. W jakim stanie rzecz wystawia przypadek piąty (vocativus)?

O. Przypadek piąty (vocativus) wystawia

rzecz w tym stanie, ile się na nią woła, *np. oycze! pater!*

P. Zkąd się poznaie przypadek szósty (ablativus), i w jakim stanie rzecz wystawia?

*O. Z odpowiedzi na pytanie kim, czym, i wystawia rzecz w stanie, ile jest narzędziem czego, np. cnotą i nauką nabywa się chwała *virtute et doctrina paratur gloria.**

P. Na co w mowę wprowadzono odmianę imion przez liczby (per numeros)?

O. Dla tego, że ponieważ mało jest rzeczy na świecie, którychby więcéy nad jedną nie było, np. słońce, księżyc, wiele zaś takich jest rzeczy, których się mnogo znajduje, np. kwiat, gwiazda, matka, żeby więc wyrazić czy imię jedną rzecz znaczy, czy wiele; odmieniają się imiona przez liczby (per numeros).

P. Wiele jest liczb (numerus) w mowie?

O. Dwie; pojedyncza (singularis) i mnoga (pluralis).

P. Co jest liczba pojedyncza (numerus singularis)?

*O. Która jedną rzecz oznacza, np. człowiek *homo.**

P. Co jest liczba mnoga (numerus pluralis)?

*O. Która wiele rzeczy znaczy, np. ludzie *homines.**

P. Jaka przyczyna, że wprowadzono w mowę rodzaje (genera)?

O. Ponieważ mowa wystawia rzeczy tak, jak one są w myśli naszéy, a rzeczy żywotne dzielą się na dwa rodzaje, pierwszy męczyzn, drugi niewiast; przeto i imiona ich na

tyleż dzielą się rodzajów, pierwszy męzki (*genus masculinum*), drugi żeński (*faemininum*), do których dodano trzeci nijaki (*neutrum*) dla odmiennego od tamtych zakończenia. Ze imiona rzeczy nieżyjących podobne do żyjących mają zakończenie, i one więc na trzy rodzaje tak, jak żyjące podzielono: za imionami rzeczy poszły imiona przymiotów, które tak, jak imiona rzeczy, przez trzy odmieniają się rodzaje.

P. Wiele więc jest rodzajów (genera)?

O. Trzy: męzki (masculinum), żeński (faemininum), i nijaki (neutrum).

P. Co jest imię rodzaju męzkiego (generis masculini)?

O. Któremu służy zaimek (pronomen) ten hic, np. ten Pan hic Dominus.

P. Co jest imię rodzaju żeńskiego (generis faeminini)?

O. Któremu służy zaimek (pronomen) ta haec, np. ta śmierć haec mors.

P. Co jest imię rodzaju nijakiego (generis neutrius)?

O. Któremu służy zaimek (pronomen) to hoc, np. to dzieło hoc opus.

Przestroga: tak w polskim jak w łacińskim języku znajdują się takie imiona, które pod jednym zakończeniem równie męczyźnie służą, jak i kobiecie, np. sługa civis, którym dla domyślnych rzeczowników, mąż czy niewiasta dodają *ten* lub *ta*, *hic* vel *haec*, takie łacinnicy nazwali (*nomina generis communis*) my osobnego im nie nadajemy nazwiska, ale je

przyłączymy według ich znaczenia do męskiego (*masculinum*) lub żeńskiego (*faemininum*) rodzaju.

Toż samo rozumieć potrzeba i o imionach (*commune trium*) nazwanych, dla tego że pod jedném zakończeniem wszystkim trzem rodzajóm służą: my je zaś w rozbiorze imienia, jednego zakończenia (*unius terminationis*) przymiotnikami już nazwaliśmy.

O RODZAIACH RZECZOWNIKÓW

(*De generibus nominum substantivorum.*)

P. Zkąd się poznają rodzaje rzeczowników (*genera nominum substantivorum*)?

O. Rodzaje rzeczowników (*genera substantivorum*) poznają się, albo ze znaczenia (*ex significatione*), np. Alexander, Cesarz, *Alexander, Caesar*, są rodzaju męskiego, bo znaczą mężczyznę: albo z zakończenia (*ex terminatione*), np. strzała *sagitta*, jest rodzaju żeńskiego (*generis faeminini*), że się na *a* kończy.

P. Które są rzeczowniki rodzaju męskiego (*generis masculini*) ze znaczenia (*ex significatione*).

O. Wszystkie imiona tak własne (*propria*) iak i pospolite [*apellativa*], służące samym mężczyznom, np. Paweł *Paulus*, xięgarz *bibliopola*, żeglarz *nauta*.

II. Imiona własne (*propria*) Aniołów, Bogów pogańskich i wszelkich duchów, np. Michał *Michael*, Jowisz *Jupiter*.

W Y J A T K I.

III. Imiona własne (<i>propria</i>) gór, <i>np. Vesuvius, Ethna</i> , (1).	(1) Wymuią się od tego
IV. Imiona własne (<i>propria</i>) rzek, <i>np. Dniepr Boristhenes</i>	prawidła <i>alpes</i> , które są rodzaju żeńskiego.
V. Imiona własne (<i>propria</i>) wiatrów i dwunastu miesięcy roku, <i>np. wiatr północny aquilo, styczeń janarius.</i>	(2) Wymuią się <i>Styx, Lethe, Albula, Sequana, etc.</i> które są rodzaju żeńskiego.

TABLICA IMION

Rodzaju męskiego z zakończenia
(*generis masculini ex terminatione.*)

Rzeczowniki kończące się na	i liczby mnogiej	<i>np. liberi</i> dzieci <i>orum</i> (1)	Wymuią się	(1) <i>Gummi</i> żywica, <i>Synapi</i> gorczyca, które są rodzaju nijakiego.
	io	<i>np. unio</i> perła, <i>pugio</i> sztylet (2)		(2) Imiona kończące się na <i>io</i> pochodzące od imiesłów, <i>np. lectio</i> czytanie. Także <i>contagio</i> zaraza, <i>unio</i> iedność, <i>echo</i> odgłos, <i>caro</i> ciało, mięso, <i>talio</i> wet za wet. <i>Legio</i> hufiec, <i>regio</i> kraina, <i>ratio</i> rozum, <i>ditio</i> Państwo, są rodzaju żeńskiego.
	an	<i>np. Pæan</i> Pieśń.		
	in	<i>np. Delfin</i> świnia morska.		
	on	<i>np. Agon</i> ntarczka, skonianie, (3)		(5) <i>Sindon</i> prześcieradło, <i>aëdon</i> słowik, <i>alcion</i> zimorodek, <i>icon</i> obraz, są rodzaju żeńskiego.
er	<i>np. Ager</i> pole, <i>carcer</i> więzienie (4)		Greckie zaś drugiey formy, iakoto: <i>Ilion, Pelion, etc.</i> są rodzaju nijakiego. (4) <i>Ver</i> wiosna, <i>cicer</i> groch włoski, <i>cadaver</i> trup, <i>uber</i> piersi, <i>verber</i> bicz, <i>tuber</i> guz, <i>iter</i> droga, <i>piper</i> pieprz, <i>papaver</i> mak, <i>siser</i> marchew.	

Rzeczowniki kończące się na	or	np. Labor praca, moeror smutek (5)	Wymienia się	laser cyrenéyskie ziele, siler wítwina, rodzaju niażkiego. Linter czółn, rodzaju męzkiego albo niażkiego. Laser potocznie ziele, są rodzaju żeńskiego albo niażkiego. (5) Arbor drzewo, rodzaju żeńskiego. Cor serce, ador zboże, aequor morze, marmor marmur, rodzaju niażkiego.
	os	np. Ros rosa, flos kwiat (6)		(6) Dos posąg, cos ośta, arbor drzewo, rodzaju żeńskiego. Chaos zamieszanie, melos śpiewanie, os oris usta, os ossis kość, Epos Rym, rodzaju niażkiego.
	us drugiey i czwar- tęy for- my.	np. Gladius miecz, visus spóyrzenie, triumphus tryum. (7)		(7) Virus trucizna, rodzaju niażkiego. Vulgus pospólstwo, rodzaju męzkiego. pelagus, pontus morze, rodzaju niażkiego. Atomus proszek, carbasus płótno, żagiel. vanus opałka, diphtongus dwugłoska.

bysus bisior, płótno cienkie, abyssus przepaść, humus ziemia, hisopus hizop, domus dóm, colus kądziel, arctus wóz niebieski, alvus brzuch, lecihus bania, antitodus lekarstwo, balanus żółędź, pharus latarnia morska, eremus pustynia,

dialectus mowy jednego języka różność, *nardus* szpikanard, *papyrus* papier, *methodus* sposób, *periodus* peryod, *crystal-lus* kryształ, *acus* igła, *manus* ręka, *ficus* figa, *tribus* pó-kolenie, *porticus* przysionek, *idus* dzień, *synodus* zjazd, są rodzajami żeńskiego.

Penus spiżarnia, *specus* iaskinia, *phasellus* łódź, są rodzaju męskiego i żeńskiego.

IMIONA RZECZOWNE

rodzaju żeńskiego ze znaczenia

(*generis faeminini ex significatione*).

I. Wszystkie imiona tak własne (*propria*), jak pospolite (*apellativa*) samym niewiastom służące, np. Katarzyna *Catharina*, matka *mater*, siostra *soror*.

II. Imiona własne (*propria*) Bogów pogańskich, np. *Juno*, *Pallas*.

III. Imiona własne (*propria*) Królestw, Państw, Wysp i częściach części świata, np. Polska *Polonia*, Cypr *Cyprus*, *Africa*.

IV. Imiona własne (*propria*) miast, np. Kraków *Cracovia*, Warszawa *Varsovia*, Wilno *Vilna*.

(1) (1) Wymienia się imiona własne [*propria*] miast, które się kończą na *a* i są liczby mnogiej jako *Bactra*, *Bactorum*, tudzież kończące się na *at*, *ur*, *um*, które są rodzaju nijakiego, np. *Prenesie Hispal*, *Tibur*, *Lugdunum*.

Te zaś które się kończą na *o* lub na *i* liczby mnogiej, są rodzaju męskiego, np. *Narbo* na *Narbo*, Paryż *Parisii*.

V. Imiona własne okrętów i Poematów, np. *Argo*, *aeneis*.

(2) (2) Wymienia się imiona własne Poematów kończące się

VI. Imiona drzew, np. ioda
 dla *abies*, jabłoń *malus*, grus-
 saka drzewo *pyrus*.

na *a* liczby mnogiej, które są
 rodzaju nijakiego, np. *Bu-*
colica, *Georgica*.

(3) Wymuią się imiona
 drzew kończące się na *ster*,
 które są rodzaju męskiego,
 np. leśna oliwa *oleaster*, koń-
 czące się zaś na *er*. *ur*, *um*,
 są rodzaju nijakiego, np. klon
acer, dąb *robur*.

Imiona owoców poznaią się
 z zakończenia.

TABLICA IMION

Rodzaju żeńskiego z zakończenia

(*generis faeminini ex terminatione.*)

Rzeczowniki kończące się na	<i>a</i>		np. <i>Mensa</i> stoł <i>cura</i> , staranie. (1)	Wymuią się	(1) <i>Adria</i> morze adryaty- ckie, <i>Mimona</i> . <i>Cometa</i> , <i>Pla-</i> <i>neta</i> , są rodzaju męskiego, <i>manna</i> i kończące się na <i>a</i> liczby mnogiej formy drugiej są rodzaju nijakiego, np. <i>ar-</i> <i>ma</i> , <i>orum</i> brzoń.
	Piér- wszëy formy.				
	<i>ae</i>	Są rodzaju żeńskiego	np. <i>Divitiae</i> <i>arum</i> bogac- twa, <i>insidiae</i> zasadzki.		
	<i>do</i>		np. <i>Formido</i> hoiaź, <i>solli-</i> <i>citudo</i> tro- skliwość. (2)		
<i>go</i>		np. <i>Imago</i> obraz, <i>fulgo</i> sadza. (3)	(2) <i>Udo</i> sarkapetka, <i>cardo</i> zawiasa, <i>ordo</i> porządek, <i>cudo</i> czapka szyszakowa, są rodza- iu męskiego. <i>pondo</i> funt, ro- dzaju nijakiego. (3) <i>Harpago</i> hak, <i>ligo</i> mo- tyka, <i>margo</i> brzeg, są rodza- iu męskiego.		

Rzeczowniki kończące się na

as	np. <i>Lampas</i> lampa, <i>tempestas</i> niepo- goda czas (4)
es	np. <i>Compes</i> pęto, <i>proles</i> potomstwo. (5)
is lub ys	np. <i>Clavis</i> klucz, <i>navis</i> okręt, <i>chelys</i> lutnia. (6)

Są rodzaju żeńskiego

Wymienia się

(4) *Vas vasis* naczynie, *fas* co się godzi, *nefas* co się niegodzi, są rodzaju męskiego. *Elephas* słoń, *adamas* diament, *as assis* grosz, *vas vadis* rękoymia, *tyaras* Insuła, są rodzaju męskiego.

(5) *Limes* granica, *fomes* podnieta, *trames* ścieżka, *gurgus* wir, *poples* podkolanek, *cespes* darń, *meridies* południe, *paries* ściana, *pes noga*, *palmes* winna różga, *termes* gałązka z owocem, *tudes* młot, *acinaces* szabla, przy tym liczby mnogiej *Antes*, *antium* słup, *lares larium* prog, *anales*, *annalium* kronika, i imiona greckie kończące się na *es*, jako *tapes* kobierzec, *lebes* kocioł miedziany, są rodzaju męskiego: *Cacoethes* zły nałóg, rodzaju męskiego; *dies* dzień, *torques* łańcuch, *ames* laska ptasznicza, rodzaju męskiego albo żeńskiego.

(6) *Postis* podwoy, *aqualis* nalewka, *anguis* wąż, *vectis* drąg, *callis* ścieżka, *sanguis* krew, *ensis* miecz, *glis* szczur, *lapis* kamień, *folis* miech kowalski, *cucumis*, *eris* ogurek, *collis* pagórek, *axis* oś, *unguis* paznokieć, *fustis* kij, *torris* głownia zapalona, *orbis* okrąg, *piscis* ryba, *caulis* głąb, *vomis*, *eris* lemiesz, *mensis* miesiąc, *fascis* snopek, *canalis* kanał, *sentis* ciernie, *pulvis* proch, piasek, *cassis*, *is*, siatka, *vermis* robak, tudzież

Rzeczowniki kończące się na

<i>aus</i>	<i>np. Laus</i> chwala, <i>fra-</i> <i>us</i> zdrada.
<i>s</i> ieżeli przed <i>s</i> jest współ- głoska.	<i>np. Frons</i> <i>Frontis</i> czo- ło <i>Frons dis-</i> galaż, <i>hyems</i> zima. (7)
<i>x</i> mające przed <i>x</i> współ- głoskę.	<i>np. Falx</i> ko- sa, <i>arx</i> za- mek, <i>merx</i> towar. (8)
<i>ax</i>	<i>np. Pax</i> po- kój, <i>fornax</i> piec. (9)
<i>ex</i>	<i>np. Halex</i> śledź, <i>supel-</i> <i>lex</i> sprzęt. (10)

Są rodzaju żeńskiego

Wymienia się

Imiona kończące się na *nis*, iako to: *funis* powróż, *cinis* popioł, *panis* chleb, *arnis* rzeka, i to imie *assis*, z in-szemi, które się z niego skła-dają, *np. decusis, vicessis etc.* są rodzaju męskiego.

(7) *Dens* ze swołemi złożone-mi, *bidens* widły, *tridens* ość, *rudens* lina okrętowa, *fons* źródło, *pons* most, *mons* gó-ra, *seps* płot, *quadrans* czwar-ta część, *triens* trzecia część, *chalybs* stal, *torrens* potok, *oriens* wschód, *occidens* za-chód, *hydrops* puchlina, *adeps* Instość, są rodzaju męskiego; *scrobs* dół, *scobs* opilki, ro-dzaju męskiego albo żeńskiego.

(8) *Linx* ostrowidz, *calx* pię-ta. są rodzaju męskiego albo żeńskiego. *Quincunx* pięć łó-ów, *septunx* siedm łotów, są rodzaju męskiego.

(9) *Abax* stół kuchenny, ta-blica, *thorax* kaftan, zbroia, męskiego, *limax* ślimak, są ro-dzaju męskiego albo żeńskiego.

(10) *Caudex* kłoda, pniak, *pulex* pchła, *culex* komar, *cu-mex* pluskwa, *codex* księga,

Rzeczowniki kończące się na

ix
albo
yxnp. *Perdix*
kuropatwa,
nix śnieg.
(11)

ox

np. *Nox* noc,
vox głos.

ux

np. *Cruz*
Krzyż, *lux*
światło, *tra-*
dux winna
tyczka do la-
torośli.

Są rodzaju żeńskiego

Wymienia się

pollex palec wielki, *index* skaziciel, *murex* żółw morski, krew szkarłatną mający, *obex* zawada, *pumex* kamień z piany morskiej, *vertex* wierzch, *remex* flis, *frutex* krzew, *grex* trzoda, *cortex* kora, *apex* wierzchołek, *forex* mysz polna, *imbrex* dachówka, *latter* ciekący strumyk, *podex* pośladek, są rodzaju męzkiego, *silex* krzemień, rodzaju męzkiego, albo żeńskiego.

(11) *Fornix* sklep, *varix* żyła napuchła, *bombix* robaczek iedwabny.

Phaenix ptak, *calix* kielich, *eryx* ież, *coccyx* kukulka, *spadix* farba ciemno-czerwona, rodzaju męzkiego.

Natrix wąż wodny, *onyx* wodny kamień, rodzaju męzkiego, lub żeńskiego.

TABLICA IMION

Rodzaiu niakiego.

(Substantivorum generis neutrius.)

Rzeczowniki kończące się na	a	np. <i>Stigma</i> piętno, <i>dogma</i> wyrok.	Wymienia się
	Trze- ciéy formy.		
	c	np. <i>Lact</i> mléko.	
	e	np. <i>Mare</i> morze, <i>cubile</i> łóżko. (1)	
	i	np. <i>Fel</i> żółć, <i>mel</i> miód, <i>animal</i> zwierze. (2)	
n	np. <i>Carmen</i> wiersz. <i>lumen</i> światło. (3)		
		np. <i>Caput</i> głowa, <i>sinciput</i> przód głowy, <i>occiput</i> tył głowy.	

(1) *Alvè*, *alvòs*, *Rhodope*, *Physice*, *Gramatice*, i insze podobne imiona greckie, są rodzaju żeńskiego.

(2) *Mugil* głowacz ryba, *sol* słońce, rodzaju męskiego, *sal* sól, rodzaju męskiego, albo niakiego.

(3) *Attagen* iarzabek, *pecten* grzebień, *ren* nerka, *splen*, *lien* śledziona, *lichen* liszaj, mech, są rodzaju męskiego. *Syren* Syrena, rodzaju żeńskiego.

Rzeczowniki kończące się na

um

np. *Gelu*
mróz, *tonitru*
grzmot.

ar

np. *Templum*
Kościół, *fer-*
rum żelazo,
mancipium
niewolnik.

ur

np. *Calcar*
ostroga, *pul-*
vinar podu-
szka.

np. *Fulgur*
błyskawica,
murmur sze-
mranie. (4)

us
Trzeci-
cięty
formy.

np. *Nemus*
gay, *funus*
pogrzeb. (5)

Są rodzaju męskiego

Wymienia się

(4) *Furfur* otręby, *vultur*
sęp, *turtur* synogarlica, są ro-
dzaju męskiego.

(5) *Lepus* zając, *mus* mysz;
tripus trzynożek, rodzaju mę-
skiego. *Pecus*, *pecudis* bydle,
subscus lisztwa, *incus*, *incu-*
dis kowadło, *salus* zdrowie,
virtus cnota, *servitus* niewo-
la, *juventus* młodość, *senec-*
tus starość, *grus* żuraw,
tellus ziemia, *palus*, *paludis*
bagnó, *lagopus* śnieżniczek,
ptaszek, są rodzaju żeńskiego.

Prócz wyżéy położonych, są rodzaju niia-
kiego, *nayprzód*: wszystkie głoski (*literae*),
np. O wielkie, *O magnum*, b małe, *b parvum*.

Powtóre: wszystkie inne części mowy, za
imie położone, *np.* twoia nauka iest niczym,
tuum scire nihil est.

Potrzenie: przymiotne imiona (*adjectiva*) bez
domyślnego rzeczownika położone; a które
w polskim języku przez to imie rzecz się
tłómaczą, *np.* sprawiedliwą iest rzeczą, *ju-
stum est*.

Te zaś przymiotniki, do których można się
dorozumieć rzeczowników, są tego rodzaju,
którego i ich domyślne rzeczowniki (*substan-
tiva*), *np.* *oriens* iest rodzaju męzkiego, dla
domyślnego rzeczownika *sol*, *vocalis* iest żeń-
skiego, dla domyślnego rzeczownika (*litera*.)

O PRZYPADKOWANIU

(*De declinatione*.)

P. Wielorakie iest imie co do przypadkowania?

O. Dwoiakie: foremne i nieforemne.

P. Co iest imię foremne?

O. Którego przypadkowanie (*declinatio*)
w niczym się nieróźni od zwyczajnéy formy.

P. Co iest nieforemne?

O. Którego przypadkowanie w czymkol-
wiek się róźni od zwyczajnéy formy.

P. Wiele iest zwyczajnych form przypad-
kowania imion?

O. Pięć.

P. Zkąd się poznaie forma pierwsza?

O. Z drugiego przypadku liczby pojedynczej zakończonego na *ae*, i tegoż przypadku liczby mnogiej na *arum*, np. stół *mensa*, *mensae*, *mensarum*, zasadzka *insidiae*, *insidiarum*.

P. Zkąd się poznaie forma druga?

O. Z drugiego przypadku liczby pojedynczej zakończonego na *i*, i tegoż liczby mnogiej na *orum*, np. Pan *Dominus*, *Domini*, *Minorum*, broń *arma*, *armorum*.

P. Zkąd się poznaie forma trzecia?

O. Z drugiego przypadku liczby pojedynczej zakończonego na *is*, i tegoż przypadku liczby mnogiej na *um*, np. prawo *lex*, *legis*, *legum*, panowie *optimates*, *optimatum*.

P. Zkąd się poznaie czwarta forma?

O. Z drugiego przypadku liczby pojedynczej zakończonego na *us*, i tegoż liczby mnogiej na *uum*, np. ręka *manus*, *manuum*.

P. Zkąd się poznaie forma piąta?

O. Z drugiego przypadku liczby pojedynczej zakończonego na *ei*, i tegoż liczby mnogiej na *erum*, np. dzień *dies*, *dierum*.

P. Jak się przypadki imiona złożone (*nomina composita*)?

O. Tak, jak niezłożone, z których się składają, np. *vir* mąż, *viri*, *triumvir*, *triumviri*, *dies* dzień, *diei*, *meridies* południe, *meridiei*.

Wymują się zaś *exsanguis* błądy, ma drugi przypadek *exsanguis* nie *exsanguinis*, *vulpes* lis, *vulpis* nie *vulpedis*, *capricornus* koziorożec, *capricorni*, *centimanus* storęki, *centimani*.

P. Imiona złożone z dwu imion, z których

jedno w piérwszym, drugie winnym jest przypadku, jak się przypadkują?

O. Imie, które w piérwszym jest przypadku, to się przypadkuie (*declinatur*), drugie zaś nieodmienia w żadnym przypadku zakończenia swego, np. *paterfamilias* gospodarz, *patrisfamilias*.

P. *A imiona złożone z dwu imion obudwu w piérwszym przypadku położonych, jak się przypadkują?*

O. W niektórych obadwa imiona się odmieniaią, np. *Jusjurandum* przysięga, *Jurisjurandi*, *Republica*, *rosmarinus*, w niektórych zaś jedno tylko, np. *Leopardus* Lampard, *Leopardi*.

Uwagi ogólne nad zakończeniem niektórych przypadków w imionach łacińskich.

I. Przypadki piérwsze (*nominativi*) i piąte (*vocativi*) obudwu liczb we wszystkich formach przypadkowania są sobie podobne, wyjąwszy w formie drugiéy na *us* zakończone imiona.

II. Przypadki trzecie (*dativi*) i szóste (*ablativi*) liczby mnogiéy we wszystkich formach są sobie podobne, liczby zaś pojedynczéy tylko w drugiéy formie.

III. Przypadki piérwsze (*nominativi*) i czwarte (*accusativi*) liczby mnogiéy w formach trzeciéy, czwartéy i piątéy są sobie podobne.

IV. Imiona rodzaju nijakiego jakiéykolwiek formy w obudwu liczbach trzy przypadki

mają sobie podobne, to jest: pierwszy, czwarty i piąty, które w liczbie mnogiej zawsze się kończą na *a*, oprócz *ambo*, *duo*, *quae*.

FORMA PIÉRWSZA PRZYPADKOWANIA IMION ŁACIŃSKICH.

P. Wiele mają zakończeń imiona łacińskie do piérszêy formy należące?

O. Jedno szczególnie na *a*.

Przypadkują się zaś tak:

Liczba pojedyncza (<i>numerus singularis</i>).	Liczba mnoga (<i>numerus pluralis</i>).
1 Haec terra <i>ta</i> ziemia.	1 Hae terrae <i>te</i> ziemie.
2 Huius terrae <i>têy</i> ziemi.	2 Harum terrarum <i>tych</i> ziem.
3 Huic terrae <i>têy</i> ziemi.	3 His terris <i>tym</i> ziemiom.
4 Hanc terram <i>tę</i> ziemię.	4 Has terras <i>te</i> ziemie.
5 O terra <i>o!</i> ziemio.	5 O' terrae <i>o!</i> ziemie.
6 Ab hac terra <i>od têy</i> ziemi	6 Ab his terris <i>od tych</i> ziem.

U W A G I

*nad piérszâ formâ przypadkowania
imion łacińskich.*

I. Starzy Rzymianie, a osobliwie Poeci drugi przypadek liczby pojedynczêy piérszêy formy kończyli na *ai* i *as*, ale to teraz nie jest we zwyczaju, wyjąwszy te dwa imiona *Paterfamilias* gospodarz, *filiusfamilias* syn gospodarski.

II. W drugich przypadkach liczby mnogiej tak pierwszej, jakoteż drugiej, trzeciej i czwartej formy, Poeci mają zwyczaj wyrzucać jedną lub kilka głosek (*litera*), albo zgłosek (*syllaba*), co nazywa się w rzutnią (*syncope*), np. *Caelicolum*, *Nummum*, *Sestertium*, *Agraestum*, *Currum*, &c.

III. Niektóre imiona pierwszej formy mają trzeci przypadek liczby mnogiej na *abus*, jakoto: *Dea* *Begini*, *deabus*, *filia* córka, *filiabus*, *anima* dusza, *animabus*, *equa* klacz, *equabus*, i niektóre inne.

FORMA DRUGA PRZYPADKOWANIA.

P. Wiele mają zakończeń imiona łacińskie do drugiej formy należące?

O. Pięć: *er*, *ir*, *ur*, *us*, *um*.

Przypadkują się zaś tak:

Liczba pojedyncza (<i>numerus singularis</i>).	Liczba mnoga (<i>numerus pluralis</i>).
1 <i>Hic populus ten lud.</i>	1 <i>Hi populi te ludy.</i>
2 <i>Huius populi tego ludu.</i>	2 <i>Horum populorum tych ludów.</i>
3 <i>Huic populo temu ludowi.</i>	3 <i>His populis tym ludom.</i>
4 <i>Hunc populum ten lud.</i>	4 <i>Hos populos te ludy.</i>
5 <i>O! popule o! ludu.</i>	5 <i>O populi o! ludy.</i>
6 <i>Ab hoc populo od tego ludu.</i>	6 <i>Ab his populis od tych ludów.</i>
Liczba pojedyncza (<i>numerus singularis</i>)	Liczba mnoga (<i>numerus pluralis</i>).
1 <i>Hoc templum ten kościół</i>	1 <i>Haec templa te kościoły.</i>
2 <i>Huius templi tego kościoła.</i>	2 <i>Horum templorum tych kościołów.</i>

5 Huic templo <i>temu kościołowi.</i>	3 His templis <i>tym kościołom.</i>
4 Hoc templum <i>ten kościół.</i>	4 Haec templa <i>te kościoły.</i>
5 O! templum <i>o! kościele.</i>	5 O! templa <i>o! kościoły.</i>
6 Ab hoc templo <i>od tego kościoła.</i>	6 Ab his templis <i>od tych kościołów.</i>

U W A G I

nad drugą formą przypadkowania.

I. Drugi przypadek liczby pojedynczej drugiej formy, tyle ma pospolicie zgłosek, wiele i pierwszy przypadek.

Wyymiają się następujące imiona: *puer* chłopiec, *liber* wolny, *tener* młody, *socer* świekr, *gener* zięć, *asper* przykry, *prosper* szczęśliwy, *miser* nędzny, *lacer* podarty, *satur* syty, *Presbyter* Kapłan, *vir* mąż, ze swoimi złożonemi *decemvir*, *triumvir*, *Ec. Iber*, *celtiber*: także imiona złożone ze słów *gero* i *fero*, np. *Signifer* Chorąży, *armiger* geremek, które mają w drugim przypadku więcej zgłosek (*syllabae*) aniżeli w przypadku pierwszym: np. *puer*, *pueri*, *signifer*, *signiferi*.

II. To imie *Deus* Bóg, ma w piątym przypadku liczby pojedynczej *o! Deus*, w pierwszym liczby mnogiej lepię *Di*, albo *Dii*, jak *Dei*, w trzecim i szóstym przypadku lepię *Diis* jak *Deis*.

III. Imiona własne (*propria*) kończące się na *ius*, mają piąty przypadek liczby pojedynczej na *i* od pierwszego zgłoskę *us* odrzucając np. *cornelius*, *o! corneli*.

Imiona zaś pospolite (*apellativa*) mają piąty przypadek na *e*, np. *tabellarius* kuryer, *tabellarie*, oprócz imienia *filius* syn, które ma piąty przypadek *o!* *fili*.

IV. U dawnych Rzymian piérwszy przypadek liczby mnogiéy kończył się na dwugłoskę *ei*, np. *captivus* niewolnik, *captivei*.

V. W imionach kończących się na *ium* Poci często w drugim przypadku jedno *i* opuszczają, np. *ingenium* dowcip, *ingenii* albo *ingeni*.

FORMA TRZECIA PRZYPADKOWANIA.

P. Jakich zakończeń imiona należą do formy trzeciéy?

O. e, o, i, an, en, in, on, r, as, es, is, os, us, bs, ns, ps, rs, t, ax, ex, ix, ox, ux.

Przypadkuią się zaś tak:

Liczba pojedyncza (<i>numerus singularis</i>).	Liczba mnoga (<i>numerus pluralis</i>).
1 Hic sermo <i>ta</i> mowa.	1 Hi sermones <i>te</i> mowy.
2 Huius sermonis <i>téy</i> mowy.	2 Horum sermonum <i>tych</i> mów.
3 Huic sermoni <i>téy</i> mowie.	3 His sermonibus <i>tym</i> mówóm.
4 Huic sermonem <i>tę</i> mowę.	4 Hos sermones <i>te</i> mowy.
5 O! sermo <i>o!</i> mowo.	5 O! sermones <i>o!</i> mowy.
6 Ab hoc sermone <i>od téy</i> mowy.	6 Ab his sermonibus <i>od tych</i> mów.

Liczba pojedyncza (<i>numerus singularis</i>).	Liczba mnoga (<i>numerus pluralis</i>).
1 Hoc tempus <i>ten</i> czas.	1 Haec tempora <i>te</i> czasy.
2 Huius temporis <i>tego</i> czasu.	2 Horum temporum <i>tych</i> czasów.
3 Huic temporis <i>temu</i> czasowi.	3 His temporibus <i>tym</i> czasóm.

- 4 Hoc tempus ten czas!
 5 O! tempus o! czasie.
 6 Ab hoc tempore od tego czasu.

- 4 Haec tempora te czasy.
 5 O! tempora o! czasy,
 6 Ab his temporibus od tych czasów.

Liczba pojedyncza
 (numerus singularis).

- 1 Hic et haec parens rodzic.
 2 Huius parentis rodzica.
 3 Huic parenti rodzicowi.
 4 Hunc et hanc parentem rodzica.
 5 O! parens o! rodzicu.
 6 Ab hoc et hac parente od rodzica.

Liczba mnoga
 (numerus pluralis).

- 1 Hi et hae parentes rodzice.
 2 Horum et harum parentum rodziców.
 3 His parentibus rodzicom.
 4 Hos et has parentes rodziców.
 5 O! parentes o! rodzice.
 6 Ab his parentibus od rodziców.

U W A G I

nad formą trzecią przypadkowania.

Trzeci i czwarty przypadek liczby pojedynczey.

Trzeci przypadek liczby pojedynczey formy trzeciey kończy się na *i*, czwarty zaś przypadek na *em*.

I. Wymuią się *buris* nasad, *amussis* sznur ciesielski, *cucumis* ogurek, gdy także ma drugi przypadek *cucumis*, *pelvis* miednica, *ravis* chrapka, *securis* siekiera, *sitis* pragnienie, *tussis* kaszel, *vis* siła, *canabis* konopie, *strigil* grzebło, i imiona własne rzek i miast, kończące się na *is*, np. *Elbis* Elba, *Visurgis* Węzér, mają czwarty przypadek na *im*, wyjąwszy *Jordanis* Jordan, które ma na *em*.

Szósty przypadek liczby pojedynczëy.

Szósty przypadek liczby pojedynczëy formy trzeciëy, kończy się pospolicie na *e*.

Wymuią się naprzód: rzeczowniki rodzaju nijakiego, kończące się na *al*, *ar*, *e*, które mają szósty przypadek liczby pojedynczëy na *i*, wyjąwszy *sal* sól, *far* zboże, *nectar* słodycz, *hepar* wątroba, *jubar* glans, które mają szósty przypadek na *e*.

II. Szósty przypadek liczby pojedynczëy mają na *i* imiona rzeczowne te, które mają przypadek czwarty na *im* tylko.

III. Przymiotniki trzeciëy formy kończące się na *is* i na *er*, wyjąwszy *pauper* ubogi, *uber* żyzny, *juvenis* młody, które mają na *e*, tudzież następujące rzeczowniki: *familiaris* poufalec, *annalis* dzieie roczne, *sodalis* towarzysz, *patrueis* stryy, *bipennis* halabarda, *trimeris* gale-ra, *affinis* powinowaty, *aedilis* budowniczy, *rivalis* konkurent, *natalis* dzień narodzenia, *canalis* kanał, mają szósty przypadek liczby pojedynczëy na *i*.

IV. Przymiotniki: *par* równy, ze swoimi złożonemi, *memor* pamiętny, *vetus* dawny, i imiona własne miesięcy trzeciëy formy mają szósty przypadek na *i*.

V. Rzeczowniki: *amnis* rzeka, *ignis* ogień, *supellex* sprzęt, *imber* deszcz, *tridens* ość, tudzież wszystkie rzeczowniki mające czwarty przypadek na *em* i *im*, mają szósty przypadek liczby pojedynczëy na *e* albo *i*, np. *ingne* albo *igni*.

VI. Przymiotniki kończące się na *x* szósty przypadek także mają na *e*, albo *i*, wyjąwszy *senex* stary, zawsze ma szósty przypadek *sene*.

VII. Przymiotniki: *vigil* czuły, *degener* odrodny, *ingens* niezmierny, *vehemens* gwałtowny, *recens* świeży, lepiej mają szósty przypadek na *i*, iak na *e*.

Inne zaś przymiotniki, kończące się na *ns*, i Imięstowy z wyższymi stopniami (*cum gradibus comparativis*) lepiej mają na *e*, iak *i*, np. *prudente*, *breviere* &c.

Pierwszy, czwarty i piąty przypadek liczby mnogiej trzeciej formy.

Te trzy przypadki, to jest: *pierwszy, czwarty i piąty* liczby mnogiej formy trzeciej, kończą się na *es*.

Wymienia się imiona rodzaju nijakiego mające szósty przypadek na *e*, mają te trzy przypadki na *a*, które zaś mają szósty przypadek na *e* i *i*, te mają pomienione przypadki na *ia*, np. *animalia*, *felicia*, wyjąwszy stopnie wyższe z przymiotnikami *vetus*, *bicorpor*, *tricorpor*, które mają na *ra*.

Imiona, których przypadek drugi liczby mnogiej, kończy się na *ium*, trojaki w czwartym przypadku dawniej miały zakończenie, to jest: na *es*, *is*, *eis*, np. *urbes*, *urbis*, *urbeis*, *omnes*, *omnis*, *omneis*.

Drugi przypadek liczby mnogiej.

Drugi przypadek liczby mnogiej formy trzeciej, kończy się na *um*, np. *sermonum*.

I. Wymuią się imiona kończące się na *ens*, które mają drugi przypadek liczby mnogiej na *ium*, np. *innocens*, *innocentium*, wyjąwszy *parens*, *parentum*.

II. Imiona mające szósty przypadek liczby pojedynczej na *i*, lub na *e*, mają drugi przypadek liczby mnogiej na *ium*, np. *animalium*.

III. Te przymiotniki, *supplex* uniżony, *memor* pamiętny, *vetus* dawny, *vigil* czuły, *degener* odrodny, i wszystkie imiona w stopniu wyższym: wyjąwszy *plures*, *plurium*: chociaż mają szósty przypadek liczby pojedynczej na *e*, i na *i*, nie mają drugiego przypadku liczby mnogiej na *ium*, ale na *um*, np. *supplicum*, *memorum*.

IV. Imiona kończące się na *es* i *is*, które mają w drugim przypadku tyleż zgłosek, ile w pierwszym przypadku: tudzież imiona, których ostatnia zgłoska kończy się na dwie spółgłoski, mają drugi przypadek liczby mnogiej na *ium*: *clades*, *cladium*, *trabs*, *trabium*, *pars*, *partium*, &c. wyjąwszy *Arabs* Arabczyk, *Ethiops* Murzyn, *princeps* książę, *inops* ubogi, &c. mają na *um*.

Wymuią się: *vates* prorok, *canis* pies, *panis* chleb, *volucris* lotny, *juvenis* młody, *apis* pszczoła, &c. które mają drugi przypadek liczby mnogiej na *um*.

V. Drugi przypadek liczby mnogiej na *ium*, mają także następujące imiona *cor* serce, *linter* czółn, *caro* ciało, *venter* brzuch, *uter* wór skórzany, *as*, *assis* grosz, *glis* szczur, *mus* mysz, *nix* śnieg, *imber* deszcz, *os*, *ossis*

kość, *vas*, *vadis* rękoymia, *nubes* obłok, *lis* spór, *ius* prawo, i liczby mnogiey: *syrtis* skały morskie, *maenia* mury, *manes* dusze, *Samnites*, *Quirites*, *bos* ma drugi przypadek liczby mnogiey *boum*.

Trzeci i szósty przypadek liczby mnogiey.

Trzeci i szósty przypadek liczby mnogiey trzeciey formy kończy się na *ibus*, np. *sermonibus*.

Wymuie się to imie *bos* wół, które ma trzeci i szósty przypadek liczby mnogiey *bobus*, albo *bubus*.

TABLICA

Służąca do formowania drugich przypadków w imionach łacińskich i greckich trzeciey formy, według rozmaitego tychże imion zakończenia.

Imiona trzeciey formy kończące się na	<i>a gr</i>	<i>atls</i>	<i>np. Pòemo</i> Rym, <i>pòematis</i> .	W Y J A T K I:
	<i>le</i>	<i>lis</i>	<i>np. Cubile</i> łóże, <i>cubilis</i> .	
	<i>re</i>	<i>ris</i>	<i>np. Mare</i> morze, <i>maris</i> .	
	<i>re</i>	<i>vis</i>	<i>np. Conclave</i> pokóy, <i>conclavis</i> .	
	<i>bo</i>	<i>bonis</i>	<i>np. Bibo</i> piiak, <i>bibonis</i> .	

(1) (1) *Turbo wicher, turbinis,*

	co	nis	np. <i>Draco</i> smok, <i>draco-</i> <i>nis.</i>	
	do	dinis	np. <i>Cardo</i> zawiasa, <i>car-</i> <i>dinis.</i> (2)	(2) <i>Cardo</i> partecz, <i>cudo</i> szyszakowa wznepka, <i>udo</i> szkarpotka, <i>praedo</i> roz- bojnik, <i>spado</i> rzezaniec, <i>comedo</i> żarłok, <i>Macedo</i> maią drugi przypadek na <i>onis</i> , np. <i>cerdo</i> , <i>cerdonis</i> etc.
Imiona trzeciéj formy kończące się na	go <i>lae</i>	ginis	np. <i>Propago</i> pokolenie, <i>propaginis.</i> (3)	(3) <i>Ligo</i> motyka, <i>mango</i> ludokupiec, <i>harpago</i> hak, <i>Hugo</i> maią drugi przypadek na <i>onis</i> , np. <i>ligo</i> , <i>li-</i> <i>gonis</i> etc.
	go <i>gr</i>	gus	np. <i>Argo</i> , <i>ar-</i> <i>gus.</i>	
	ho <i>gr</i>	chus	np. <i>Echo</i> , <i>e-</i> <i>chus.</i>	
	io	ionis	np. <i>Oratio</i> mowa, <i>orati-</i> <i>onis.</i>	
	mo	monis	np. <i>Sermo</i> , <i>sermonis.</i> (4)	(4) <i>Homo</i> człowiek <i>hominis</i> , <i>nemo</i> żaden, <i>neminis.</i>
	ro	ronis	np. <i>Tiro</i> nie- świadom, <i>ti-</i> <i>ronis.</i> (5)	(5) <i>Caro</i> mięso <i>carnis</i>
	en	inis	np. <i>Carmen</i> wiersz, <i>car-</i> <i>minis.</i> (6)	(6) <i>Attagen</i> iaząbek, <i>attagenis</i> , <i>hymen</i> we- selna piosnka, <i>hymenis</i> , <i>lien</i> , <i>splen</i> śledziona, <i>lien</i> , <i>ren</i> nerka, <i>re-</i> <i>nis</i> , <i>lichen</i> liszaj, mech, <i>lichenis</i> , <i>syren</i> syrena, <i>syrenis</i> , <i>Anien</i> rzeka, <i>Anienis.</i>
	pse, <i>gr</i>	psus	np. <i>Calipso</i> , <i>calipsus.</i>	
	cto, <i>gr</i>	etus	np. <i>Alecto</i> , <i>alectus.</i>	
	vo	vonis	np. <i>Pavo</i> paw, <i>pavonis.</i>	

Imiona trzeciej formy kończące się na

Małą drugi przypadek liczby pojedynczej na

an	anis	np. Paean nieśń, pae- nis.	
in	inis	np. Delphin, delphinis.	
on	onis	np. Babylon, Babylonis.	
al	alis	np. Sal sol, salis.	(7) (7) Acheron, Acheron- tis, horison, horison- tis. Phæton, Phæ- tontis, Xenophon, Xe- nophontis, Charon, Charontis, Phlegcton, Phlegctontis.
el	elis	np. Michæel, Michæelis.	(8) (8) Mel miód, mellis fel słońce, fellis.
il	ilis	np. Pugil szermierz, pugilis.	
ol	olis	np. Sol słoń- ce, solis.	
ar	aris	np. Jubar isknienie, ju- baris.	(9) (9) Hepar wątroba, hepatis.
er	eris	np. Ver wio- sna, veris.	(10) (10) Pater oyciec, patris, mater matka, matris, frater brat, fratris, acer ostry, a- eris, imber deszcz, im- bris, linter ozółn, lin- tris, volucer lotny, vo- lucris, saluber zdrowy, salubris, accipiter ia- strząb, accipitris, uter wor skorzany, utris.

Imiona trzeciéy formy kończące się na

Maią drugi przypadek liczby pojedynczéy na

or	oris	np. <i>Ardor</i> gorącość, <i>ardoris.</i> (11)	<i>venter</i> brzuch, <i>ventris</i> , <i>celeber</i> sławny, <i>celebris</i> ; także i przymiotniki na <i>ster</i> , np. <i>campester</i> polny, <i>sylvester</i> leśny, <i>etc.</i> maią na <i>stris</i> . <i>Septem-</i> <i>tember</i> , <i>septembris</i> , i insze miesiące na <i>ber</i> . <i>Iter</i> droga <i>itineris</i> .
ur	uris	np. <i>Fur</i> sło- dziéy, <i>furis.</i> (12)	(11) <i>Cor</i> serce, <i>cordis</i> . [12] <i>Fecur</i> wątroba, <i>iecoris</i> , albo <i>iecinoris</i> , <i>robur</i> dąb, <i>roboris</i> , <i>e-</i> <i>bur</i> sieniowa kość, <i>e-</i> <i>boris</i> , <i>femur</i> udo, <i>fe-</i> <i>moris</i> .
as	atis	np. <i>Aequitas</i> słuszność, <i>aequitatis.</i> (13)	(13) <i>As</i> grosz, <i>assis</i> , <i>mas</i> mężczyzna, <i>maris</i> , <i>vas</i> naczynie, <i>vasis</i> , <i>vas</i> rękoymia, <i>vadis</i> .
as	adis	np. <i>Lampas</i> , lampa <i>lam-</i> <i>padis.</i> (14)	(14) <i>Adamas</i> dyament, <i>adamantis</i> , <i>Elephas</i> słoń, <i>elephantis</i> , <i>Cal-</i> <i>chas</i> , <i>antis</i> <i>Aquinas</i> <i>Arpinas</i> , <i>atis</i> .
bes	bis	np. <i>Labes</i> skaza, <i>labis.</i> (15)	[15] <i>Lebes</i> kocioł, <i>le-</i> <i>betis</i> , <i>habes</i> tępy, <i>ke-</i> <i>betis</i> ,
ces	edis	np. <i>Merces</i> nadgroda, <i>mercedis.</i>	
des	dis	np. <i>Sedes</i> stolica, <i>sedis</i> (16)	(16) <i>Pedes</i> pieszy, <i>pe-</i> <i>ditis</i> , <i>tudes</i> młot, <i>tu-</i> <i>ditis</i> .
ges	gis	np. <i>Strages</i> kłęska, <i>stra-</i> <i>gis.</i> (17)	(17) <i>Gurges</i> wir, <i>gur-</i>

Imiona trzeciej formy kończące się na

Miał drugi przypadek liczby pojedynczej na

ies	ietis	np. <i>Parietis</i> ściana, <i>parietis</i> .	<i>gitis, seges</i> zboże, <i>segetis, veges</i> czerstwy. <i>vegetis-Indiges</i> Patron, <i>etis, teges</i> rogoża, <i>tegetis</i> .
les	lis	np. <i>Molis</i> wielkość <i>molis</i> . (18)	(18) <i>Poples</i> podkolanek, <i>poplitis, miles</i> żołnierz, <i>militis, ales</i> ptaszek, <i>altis, cocles</i> jednooki, <i>coclitis, satelles</i> halabardnik, <i>satellit</i> .
mes	mitis	np. <i>Tramitis</i> ścieżka, <i>tramitis</i> . (19)	(19) <i>Chremes, chremetis, fames</i> głód, <i>famis</i> .
nes	netis	np. <i>Magnetis</i>	
pes	pitis	np. <i>Hospitis</i> gość, <i>hospitis</i> . (20)	(20) <i>Tapes</i> kobierzec, <i>tapetis, sepes</i> płot, <i>sepis, vulpes</i> lis, <i>vulpis, pes</i> noga, ze swoimi złożonemi <i>pedis, rupes</i> skała, <i>rupis, praepes</i> prędko, <i>praepetis</i> .
ques	quis	np. <i>Torques</i> łańcuch, <i>torquis</i> . (21)	(21) <i>Eques</i> jeździec konny, <i>equitis</i> .
res	ris	np. <i>Vepres</i> ciecierz, <i>vepris</i> . (22)	(22) <i>Haeres</i> dziedzic, <i>haereditis, interpres</i> tłumacz, <i>interpretis, teres</i> okrągły, <i>teretis, Ceres</i> Bogini pól, <i>Cereres</i> .
ses	sidis	np. <i>Obses</i> zastawa, <i>obsidis</i> .	
tes	tis	np. <i>Vates</i> Prorok, <i>vatis</i> .	
ves	vitis	np. <i>Dives</i> bogaty, <i>divitis</i> .	

Imiona trzeciéy formy kończące się na

is	tas	is	np. <i>Clavis</i> klucz, <i>clavis</i> . (23)	(23) <i>Cinis</i> popiół, <i>cineris</i> , <i>glis</i> szczyt, <i>gliris</i> , <i>lis</i> spór, <i>litis</i> , <i>pulis</i> proch, <i>pulveris</i> , <i>vomis</i> lemiesz, <i>omeris</i> , <i>sanguis</i> krew, <i>sanguinis</i> , <i>cassis</i> przyłbica, <i>cassidis</i> , <i>lapis</i> kamień, <i>lapidis</i> , <i>cuspis</i> , kancza- tość, <i>cuspidis</i> , <i>aspis</i> zmi- ta, <i>aspidis</i> , <i>Samnis</i> , <i>Qui- ris</i> , <i>itis</i> .
is	gr	idis albo idos.	np. <i>Iris</i> tę- cza, <i>iridis</i> al- bo <i>iridos</i> . (24)	(24) <i>Charibdis</i> , <i>lachesis</i> , <i>sis</i> , <i>pirois</i> , <i>pirobentis</i> , <i>ma- tamorphosis</i> przekształto- wanie, <i>metamorphosis</i> , <i>Syntaxis</i> , <i>Poesis</i> , <i>eos</i> .
os		oris	np. <i>Flos</i> kwiat, <i>floris</i> (25)	(25) <i>Os ossis</i> kość, <i>bos</i> wół, <i>bovis</i> , <i>cos</i> ośia, <i>idos</i> przymiot, <i>posag</i> , <i>nepos</i> wnuk ze swoimi złożone- mi, <i>Sacerdos</i> Xiadz, <i>im- pos</i> niewładzący, <i>compos</i> uczestnik, mają drugi przy- padek na <i>otis</i> . <i>Tripes</i> trzy- nożek, <i>custos</i> stróż na <i>o- dis</i> . <i>Chaos</i> zamieszanie, <i>melos</i> melodya są nieod- mienne, <i>rhinoceros</i> noso- rożec, <i>rhinoceronis</i> .
us	gr.	odis	np. <i>Melampus</i> , <i>melam- podis</i> . (26)	(26) <i>Opus</i> , <i>Tropesus</i> , <i>A- mathus</i> , nazwiska miast greckich mają drugi przy- padek na <i>untis</i> .
ms		emis	np. <i>Hyemis</i> zima, <i>hyemis</i>	
ns		entis	np. <i>Serpens</i> wąż, <i>serpen- tis</i> . (27)	(27) <i>Frons</i> gałąź, <i>frondis</i> , <i>glans</i> żołędź, <i>glandis</i> , <i>iug- lans</i> orzech włoski, <i>ju- glandis</i> , <i>lens</i> gnida, <i>lendlis</i> .
eps		ipis	np. <i>Forceps</i> kleszcze, <i>for- cipis</i> . (28)	(28) <i>Auceps</i> ptasznik, <i>au- cupis</i> , <i>biceps</i> dwógłówny, <i>bicipitis</i> , <i>triaeps</i> trzy gło- wny, <i>tricipitis</i> , <i>praeceps</i>
ops		opis	np. <i>Hydrops</i> puchlina, <i>hydropis</i> .	

Mają drugi przypadek liczby pojedynczéy

<i>rs</i>	<i>rtis</i>	<i>np. Sors los,</i> <i>sortis. (29)</i>	przepaścisty, <i>praecipitis</i> , <i>anceps</i> wątpliwy, <i>incipi-</i> <i>tis</i> , <i>stirps</i> pokolenie, <i>stir-</i> <i>pis</i> , <i>gryphs</i> gryf, <i>gryphis</i> .
<i>ax</i>	<i>acis</i>	<i>np. Thorax</i> kaiłan, <i>thu-</i> <i>racts. (50)</i>	(29) <i>Concors</i> zgodny, <i>concordis</i> , <i>discors</i> niezgo-
<i>ex</i>	<i>icis</i>	<i>np. Pulex</i> pchła, <i>puli-</i> <i>cis. (31)</i>	dliwy, <i>discordis</i> ; i tak in- ne złożone z <i>cor</i> . (30) <i>Astyanax</i> , <i>hyppo-</i> <i>nax</i> , <i>demonax</i> , <i>acis</i> . (31) <i>Vervex</i> skop, <i>ver-</i> <i>ecis</i> , <i>nex</i> zabój, <i>nevis</i> , <i>fax</i> drożdże, <i>a cis</i> , <i>rex</i> K.ól, <i>regis</i> , <i>grex</i> trzoda, <i>gregis</i> , <i>lex</i> prawo, <i>lexis</i> , <i>supellex</i> sprzęt, <i>supelle-</i> <i>ctilis</i> , <i>remex</i> łus, <i>remexis</i> , <i>kalex</i> śledź, <i>halax</i> , <i>ax</i> <i>nex</i> stary, <i>sems</i> .
<i>is</i>	<i>icis</i>	<i>np. Calix</i> kieniuch, <i>cali-</i> <i>cis. (32)</i>	(32) <i>Nix</i> śnieg, <i>nivis</i> , <i>sux</i> , <i>fryx</i> , <i>gis</i> , <i>sardanax</i> , <i>nichis</i> , albo <i>nichos</i> .
<i>ox</i>	<i>ocis</i>	<i>np. Vox</i> głos, <i>vocis. (33)</i>	(33) <i>Nox</i> noc, <i>noctis</i> , <i>allobrox</i> , <i>ogis</i> .
<i>ux</i>	<i>ucis</i>	<i>np. Nux</i> o- rzech, <i>nucis. (34)</i>	(34) <i>Conjux</i> małżonek, <i>conjugis</i> .
<i>nx</i>	<i>ncis</i>	<i>np. Lynx</i> o- strowidz, <i>lyn-</i> <i>cis. (35)</i>	(35) <i>Phalanx</i> pułk, <i>pha-</i> <i>langis</i> , <i>sphinx</i> straszycło, <i>syrinx</i> trzcina, loch, małą drugi przypadek na <i>gis</i> .
<i>ix</i>	<i>rcis</i>	<i>np. Merx</i> to- war, <i>mercis.</i>	

Imiona trzeciéy formy kończące się na *as*,
kładą się ze swemi drugimi przypadkami.

<i>Acus</i> plewa, <i>aceris</i> .	<i>Pignus</i> zastaw, <i>pignoris</i> .
<i>Corpus</i> ciało, <i>corporis</i> .	<i>Plus</i> więcéy, <i>pluris</i> .
<i>Crus</i> goleń, <i>cruris</i> .	<i>Pondus</i> ciężar, <i>ponderis</i> .
<i>Decus</i> ozdoba, <i>decoris</i> .	<i>Pus</i> ropa, <i>puris</i> .
<i>Dedecus</i> hańba, <i>dedecoris</i> .	<i>Grus</i> żóraw, <i>gruis</i> .
<i>Foenus</i> lichwa, <i>foenoris</i> .	<i>Incus</i> kowadło, <i>incudis</i> .
<i>Funus</i> pogrzeb, <i>funeris</i> .	<i>Rus</i> wieś, <i>ruris</i> .
<i>Foedus</i> przymierze, <i>foederis</i> .	<i>Rudus</i> gruz, <i>runderis</i> .
<i>Frigus</i> zimno, <i>frigeris</i> .	<i>Scelus</i> występek, <i>sceleris</i> .
<i>Genus</i> rodzaj, <i>generis</i> .	<i>Senectus</i> starość, <i>senectutis</i> .
<i>Facinus</i> zbrodnia, <i>facinoris</i> .	<i>Servitus</i> niewola, <i>servitutis</i> .
<i>Intercus</i> zakórny, <i>intercutis</i> .	<i>Stercus</i> gnoy, <i>stercoris</i> .
<i>Juventus</i> młodość, <i>juvencis</i> .	<i>Subscus</i> spąga, <i>subscudis</i> .
<i>Jus</i> prawo, <i>juris</i> .	<i>Salus</i> zdrowie, <i>salutis</i> .
<i>Littus</i> brzeg morza, <i>littoris</i> .	<i>Sydus</i> gwiazda, <i>syderis</i> .
<i>Lepus</i> zając, <i>leporis</i> .	<i>Thus</i> kadzidło, <i>thuris</i> .
<i>Latus</i> bok, <i>lateris</i> .	<i>Tellus</i> ziemia, <i>telluris</i> .
<i>Munus</i> dar, <i>muneris</i> .	<i>Tempus</i> czas, <i>temporis</i> .
<i>Mus</i> mysz, <i>muris</i> .	<i>Tergus</i> grzbietowa skóra, <i>tergoris</i> .
<i>Nemus</i> gay, <i>memoris</i> .	<i>Venus</i> Wenera, <i>veneris</i> .
<i>Olus</i> iarzyina, <i>oleris</i> .	<i>Vetus</i> dawny, <i>veteris</i> .
<i>Onus</i> ciężar, <i>oneris</i> .	<i>Virtus</i> cnota, <i>virtutis</i> .
<i>Opus</i> dzieło, <i>operis</i> .	<i>Viscus</i> wnętrze, <i>visceris</i> .
<i>Palus</i> bagno, <i>paludis</i> .	<i>Vulnus</i> rana, <i>vulneris</i> .
<i>Pecus</i> bydło, <i>pecudis</i> .	<i>Ulcus</i> wrzód, <i>ulceris</i> .
<i>Pecus</i> bydło, <i>pecoris</i> .	
<i>Pectus</i> piersi, <i>pectoris</i> .	

FORMA CZWARTA PRZYPADKOWANIA.

P. Wielu zakończeń imiona należą do formy czwartéy?

O. Dwu zakończeń, na *a* i *us*.

Przypadkują się zaś tym sposobem.

Liczba pojedyncza (<i>numerus singularis</i>).	Liczba mnoga (<i>numerus pluralis</i>).
1. <i>Hæc manus</i> ta ręka.	1. <i>Hæc manus</i> te ręce.

2. Huius manus *tęj ręki.*
3. Huic manui *tęj ręce.*
4. Hanc manum *tę rękę.*
5. O! manus *o! rękę.*
6. Ab hac manu *od tęj ręki.*

2. Harum manuum *tych rąk.*
3. His manibus *tym rękóm.*
4. Has manus *te ręce.*
5. O! manus *o! ręce.*
6. Ab his manibus *od tych rąk.*

Liczba pojedyncza
(*numerus singularis*).

1. Hoc genu *to kolano.*
2. Huius genu *tego kolana.*
3. Huic genu *temu kolanowi.*
4. Hoc genu *to kolano.*
5. O! genu *o! kolano.*
6. Ab hoc genu *od tego kolana.*

Liczba mnoga
(*numerus pluralis*).

1. Haec genua *te kolana.*
2. Horum genuum *tych kolan.*
3. His genibus *tym kolanóm.*
4. Haec genua *te kolana.*
5. O! genua *o! kolana.*
6. Ab his genibus *od tych kolan.*

U W A G I

Względem czwartéj formy.

I. To imię *domus dom*, labo jest czwartéj formy, przypadkuje się jednak w niektórych przypadkach, jak gdyby było drugiéj formy, tym sposobem.

Liczba pojedyncza
(*numerus singularis*).

1. Haec domus *ten dom.*
2. Huius domus, *albo domi* *tego domu.*
3. Huic domui *temu domowi.*
4. Hanc domum *ten dom.*
5. O! domus *o! domie.*
6. Ab hac domo *od tego domu.*

Liczba mnoga
(*numerus pluralis*).

1. Hae domus *te domy.*
2. Harum domuum, *albo domorum* *tych domów.*
3. His domibus *tym domóm.*
4. Has domos, *albo domus* *te domy.*
5. O! domus *o! domy.*
6. Ab his domibus *od tych domów.*

II? Drugi przypadek liczby pojedynczéj czwartéj formy, kończył się u dawnych na *nis* i na *i*, trzeci zaś na *u*.

III. *Arcus* łuk, *artus* członek, *lacus* jezioro,

partus rodzenie, *specus* jama, *acus* igła, *quercus* dąb, *tribus* pokolenie, *veru* rożen, *figus* figa, *portus* port, *questus* uskarżenie się, trzeci przypadek liczby mnogiej mają na *ubus*.

IV. Imiona rzeczowne, na *us* zakończone, od słów pochodzące, wszystkie do téj formy należą, np. *visus*, *auditus*.

V. To imie *Jesus*, tak się przypadkuje:

1 *Jesus*, 2 *Jesus*, 3 *Jesu*, 4 *Jesus*, 5 o *Jesu*!
6 a *Jesu*.

FORMA PIĄTA PRZYPADKOWANIA.

P. Wielu zakończeń imiona należą do piątej formy?

O. Jedną tylko na *es*.

Przypadkują się zaś tak:

Liczba pojedyncza (<i>numerus singularis</i>) -	Liczba mnoga (<i>numerus pluralis</i>) -
1. <i>Haec res ta rzecz.</i>	1. <i>Haec res, te rzeczy.</i>
2. <i>Huius rei téj rzeczy.</i>	2. <i>Harum rerum tych rzeczy.</i>
3. <i>Huic rei téj rzeczy.</i>	3. <i>His rebus tym rzeczom.</i>
4. <i>Hanc rem tę rzecz.</i>	4. <i>Has res te rzeczy.</i>
5. <i>O! res o! rzecz.</i>	5. <i>O! res o! rzeczy.</i>
6. <i>Ab hac re od téj rzeczy.</i>	6. <i>Ab his rebus od tych rzeczy.</i>

U W A G I

nad formą piątą przypadkowania.

I. Drugi przypadek liczby pojedynczej piątej formy u dawnych trojako się kończył, to jest: na *es*, *ei* albo na *i*, ale teraz nie jest w używaniu.

II. imiona piątéy formy rzadko mają przypadki liczby mnogitéy, osobliwie drugi, trzeci, i szósty, wyjąwszy *res, dies species*.

O PRZYPADKOWANIU.

Imien greckich, oyczystych i cudzoziemskich.

P. Co są imiona cudzoziemskie (Peregrina) w języku łacińskim?

O. Są to imiona, które nie są ani greckie, ani łacińskie, lecz z innego jakiegokolwiek języka wzięte, np. Adam, Ewa.

P. Czy się one odmieniają przez przypadki?

O. Kończące się na am, albo mające podobne do łacińskich zakończenie, przypadkują się jak łacińskie: inne zaś wszystkie nie odmieniają się przez przypadki.

P. Co są imiona oyczyste (Patronimica)?

O. Są te, które pochodzą od imion własnych ojców, dźiadów, pradziadów lub innych np. Dardanides, Aeneis.

P. Jak się przypadkują?

O. We wszystkich swoich zakończeniach tak jak greckie się odmieniają.

FORMA PIERWSZA PRZYPADKOWANIA IMION GRECKICH.

P. Wielu zakończeń greckie imiona do formy piérwszéy należą?

O. Czterech: na *a, e, as, es*, np. *harmonia, ode, Aeneas, Anchises*.

P. Jak się przypadkują?

O. Kończące się na *a*, przypadkują się iak łacinskie, iuszego zaś zakończenia przypadkują się tym sposobem.

Liczba pojedyncza.

e (*Numerus singularis*)

1. Haec Ode, 2. huius Odes, 3. huic Ode, 4. hanc Odem, 5. o Ode! 6. ab Ode, albo Oda.

Liczba pojedyncza,

as (*Numerus singularis*)

1. Aeneas, 2. Aenae, 3. Aeneae, 4. Aeneam, albo Aenean, 5. Aenea, 6. Aenea.

es Liczba pojedyncza.

1. Anchises, 2. Anchisoe, 3. Anchisae, 4. Anchisem, albo en, 5. Anchise! 6. anchise.

W liczbie mnogiej mogące się przypadkować, tak iak łacinskie do formy pierwszej należące, przypadkują się.

am Cudzoziemskie.

Liczba pojedyncza.

1. Adam, 2. Adae 3. Adae 4. Adam, 5. Adam, 6. Ada.

FORMA DRUGA PRZYPADKOWANIA IMION GRECKICH.

P. Wielu zakończeń imiona należą do formy drugiey?

O. Czterech: *os, on, us, eus, nq.* *Delos, Panthus, Thydsus, Enchyridion.*

Przypadkują się zaś tak.

os Liczba pojedyncza.

1. Delos, 2. Deli, 3. Delo, 4. Delon, 5. De-
lu, 6. Delo.

us Liczba pojedyncza.

1. Panthus, 2. Panthi, 3. Pantko, 4. Panthum
5. Panthu, 6. Pantho.

eus Liczba pojedyncza.

1. Thydeus, 2. Thydei, albo Thydeos, 3.
Thydeo, 4. Thydeum, 5. Thyden, albo Thy-
dee, 6. Thydeo,

*W liczbie mnogiej odmieniają się tak iak
imiona łacińskie do drugiey formy należące.*

on Liczba pojedyncza.

1. Enchiridion zebranie, 2. Enchiridii, 3.
Enchiridio, 4. Enchiridion, 5. Enchiridion!
6. Enchiridio.

Liczba mnoga.

1. Enchiridia, 2. Enchiridiorum, 3. Enchi-
ridiis, 4. Enchiridja, 5. Enchiridia! 6 Enchi-
ridiis.

U W A G I

Nad pierwszą i drugą formą przypad-
kowania imion greckich.

I. Imiona greckie pierwszey formy kończą-
ce się na *as*, mają czwarty przypadek liczby
pojedynczey na *am* i *an*, kończące się zaś na
es mają czwarty przypadek na *em* i *en*, koń-
czące się na *e*, mają drugi przypadek na *es*,
albo *ae*, a czwarty na *en*; wszystkie zaś w li-
czbie mnogiej przypadkują się iak łacińskie.

II. Imiona greckie drugiey formy kończą-
ce się na *os*, mają czwarty przypadek liczby
pojedynczey na *on*, a w piątym *os* odmienian-
ią na *u*.

FORMA TRZECIA PRZYPADKOWANIA.

*P. Wielu zakończeń imiona greckie do trze-
ciey formy należą?*

*O. Bardzo wielu: my niektóre tu z wzc-
rami przypadkowania położemy.*

Przypadkują się zaś tak:

a Liczba pojedyncza.

1. Dogma wyrok, 2 dogmatis, 3 dogmati,
4 dogma, 5 dogma! 6 dogmate.

Liczba mnoga.

1 Dogmata, 2 dogmatum, albo dogmaton,
3 dogmatis, albo dogmatibus, 4 dogmata, 5
dogmata! 6 dogmatis, albo dogmatibus.

er Liczba pojedyncza.

1 Aér powietrze, 2 aéris, 3 aéri, 4 aérem,
albo aéra, 5 aér! 6 aére.

as adis.

1. Lampas, 2 lampadis, 3 lampadi, 4 lam-
padem, 5 lampas! 6 lampade.

as antis.

1. Calchas, 2 calchantis, 3 calchanti, 4
calchantem, 5 calchas! albo calcha, 6 cal-
chante.

is - idis.

1. Paris, 2 Paridis, 3 Paridi, 4 Parim,
albo Parin, albo Parida, 5 o Pari! 6 Paride.

is eos.

1. Syntaxis, 2. Syntaxeos, 3. Syntaxi, 4.
4. Synxim, 6. Syntaxi.

U W A G I

nad trzecią formą przypadkowania
imion greckich.

I. Imiona greckie trzeciéy formy kończące się na *is*, niektóre mają drugi przypadek na *es* albo *eos*, niektóre na *is* tylko, niektóre zaś na *idis* albo *idos*; np. *Charibdis*, *Metamorphosis*, *is*, albo *eos*: *Thaethys*, *Thethydis*, albo *dos*. Kończące się na *o*, mają drugi przypadek na *us*, a insze przypadki na *o*, np. *Clio*, *Clius*.

II. Imiona greckie osobliwie te, które mają drugi przypadek na *ois*, *ris*, *adis*, mają czwarty przypadek liczby pojedynczéy dwójako na *em*, lub na *a*. Kończące się na *is*, a mające drugi przypadek liczby pojedynczéy na *idis*, mają czwarty przypadek liczby pojedynczéy czworako: na *im*, *in*, *en*, *a*, np. *Paris*. Które zaś mają drugi przypadek na *is*, mają czwarty przypadek na *em*, *im* i *in*, np. *Charibdis*, *Charibdem*, *Charibdim*, *Charibdin*. Wymuią się *Syntaxis* i *Poësis*, które lepiéy mają czwarty przypadek na *im*.

III. Piąty przypadek liczby pojedynczéy trzeciéy formy w greckich imionach podobny jest do pierwszego przypadku; wyjąwszy imiona kończące się na *as* i *is*, które mają drugi

przypadek na *antis* i *idis*; te w piątym przypadku *s* odrzucają, np. *o! Calcha, o! Pari.*

IV. Imiona greckie kończące się na *is*, a mające czwarty przypadek na *im* i *in*, szósty przypadek liczby pojedynczej mają tylko na *i*, np. *Syntaxi.*

V. Niektóre imiona greckie trzeciej formy, osobliwie te, które mają drugi przypadek liczby pojedynczej na *atis*, lub *eos*, mają drugi przypadek liczby mnogiej na *um* i *on*, np. *Pocmaton haerescon.*

VI. Imiona greckie trzeciej formy kończące się na *a*, mają trzeci przypadek liczby mnogiej na *is* i *ibus*, np. *Dogma, Dogmatis, albo dogmatibus.*

VII. Imiona greckie te osobliwie, które mają czwarty przypadek liczby pojedynczej na *em* i *a*, mają czwarty przypadek liczby mnogiej na *es* i *as*, np. *Heroas, Rhetoras, Arcadas.*

⊙ STOPNIOWANIU PRZYMIOŃNIKÓW.

P. Co jest stopniowanie (*comparatio*)?

O. Jest odmiana przymiotników przez stopnie, które dla tego, że w rzeczach przymioty nie jednostajnie się znajdują, lecz w jednych większe, w drugich mniejsze, dla wyrażenia tej w rzeczach stopniów różnicy, muszą powierzechność w zakończeniach swoich ulegać odmianie.

P. Wiele jest stopniów?

O. Trzy: stopień równy (*positivus*), wyższy (*comparativus*) i najwyższy (*superlativus*).

P. Co jest stopień równy (*positivus*)?

O. Jest, który rzeczy ani podwyższa, ani poniża, np. *dives* bogaty, *pauper* ubogi.

P. Co jest stopień wyższy (comparativus)?

O. Jest, który rzecz podwyższa, albo poniża, np. *ditior* bogatszy, *pauperior* uboższy.

P. Co jest stopień najwyższy (superlativus)?

O. Jest, który rzecz albo bardzo wynosi, albo też bardzo poniża, np. *ditissimus* najbogatszy, *pauperrimus* najuboższy.

P. Wielorakie są przymiotniki względem stopniowania?

O. Dwojakie: odmienne (*comparabilia*) i nieodmienne (*incomparabilia*).

P. Co są przymiotniki odmienne, co do stopniowania?

O. Są te, które mogą się odmieniać przez stopnie.

P. Co są przymiotniki nieodmienne?

O. Są te, które stopniów nie mają.

P. Które są przymiotniki nieodmienne co do stopniowania?

O. *Nayprzód*: wszystkie przymiotniki dzierżawcze (*possessiva*) i względne (*relativa*), np. *meus* mój, *qui* który, &c.

Powtóre: przymiotniki, czasu, kolorów, liczbowe (*numeralia*), i znaczące materyał z jakiego rzecz jaka zrobiona, np. *hesternus* wczorayszy, *viridis* zielony, *secundus* drugi, *aureus* złoty.

Potrzenie: przymiotniki kończące się na *us*, które przed zgłoską *us* mają samogłoskę, np. *idoneus* zgodny, *noxius* szkodliwy, *arduus* trudny; wyjąwszy *piissimus* od *pius*, *strenuissimus*

od *strenuus*, *assiduissimus* od *assiduus*, *perpetuissimus* od *perpetuus*, i t. d.

Poczwarte: przymiotniki, które w polskim języku nie mają stopnia wyższego i naywyższego, rzadko je miewają w łacińskim, np. *fugitivus* zbieg, *vagabundus* błakający się.

Naostatek: następujące przymiotniki, *frugifer* żyzny, *almus* sławny, *mediocris* mierny, *modicus* szczupły, *novus* nowy, *salutaris* zbawienny, *balbus* zająkliwy, *canorus* głośny, *egenus* ubogi, *mirus* dziwny, *canus* siwy, i inne tym podobne, których używanie nauczy.

P. Ilorako stopniują się przymiotniki?

O. Dwojako: foremnie i nieforemnie.

P. Co jest foremne, a co nieforemne stopniowanie przymiotników?

*O. Stopniowanie foremne przymiotników jest w ten czas, gdy one w stopniach swoich końcową tylko przyymują odmianę, zachowując w sobie głoski prawie wszystkie poprzednie: np. *Sanctus*, *Sanctior*, *Sanctissimus*: nieforemne zaś, gdy przeciwnie stopnie mają, np. *bonus melior optimus*.*

P. Jak się formują stopnie?

*O. Od przypadku zakończzonego na i, dodając do niego zgłoskę (sillaba) or, w stopniu wyższym, np. *perfectus*, *perfecti*, *perfectior*, formując zaś stopień naywyższy zgłoska or zamienia się na głoskę (litera) s i przydaie się zgłoska *simus*, np. *perfectior*, *perfectissimus*.*

P. Przymiotniki zakończone na er jak stopnie formują?

O. Stopień wyższy tak jak i inne formują

od przypadku na *i* zakończonego or do niego dodając, a stopień najwyższy formują do stopnia równego dodając *rimus*, np. *celeber*, *celebrior*, *celeberrimus*. Wymyją się jednak *dexter*, *sinister*, które stopień wyższy mają od równego wprost formowany *dexterior*, *sinisterior*, a najwyższy mają *dextimus*, *sinistimus*.

P. Przymiotniki na *lis* zakończone jak się stopniują?

O. Stopniują się foremnie, np. *subtilis* subtelny, *subt lior*, *subtilissimus*; wyjąwszy następujące, które zgłoskę *lis* zamieniają w stopniu najwyższym na *limus*, jakoto: *facilis* łatwy, *difficilis* trudny, *similis* podobny, *dissimilis* niepodobny, *humilis* niski, *gracilis* szczupły, mają *facillimus*, *simillimus* &c. *Imbecillis* słaby ma *inbecillimus* i *inbecillissimus*.

P. Przymiotniki pochodzące od słów, *facio* czynię, *dico* mówię, *volo* chcę, jak się stopniują?

O. Stopień wyższy mają na *entior*, a najwyższy na *entissimus*, np. *beneficus* dobroczynny, *beneficentior*, *beneficentissimus*, *maledicus*, złorzeczliwy, *maledicentior*, *maledicentissimus*, *benevolus* dobrotliwy, *benevolentior*, *benevolentissimus*.

P. Które przymiotniki stopniują się nieforemnie?

O. *Bonus* dobry, *melior*, *optimus*, *malus* zły, *peior*, *pessimus*, *magnus* wielki, *maior*, *maximus*, *parvus* mały, *minor*, *minimus*, *superus* wysoki, *superior*, *supremus*, *inferus* niski, *inferior*, *infimus*, *posterus* pośledni, *posterior*, *postremus*, *nequam* złośliwy, *nequior*, *nequissimus*, *exterus*

cudzy, *exterior* powierzchowny, *extremus* albo *extimus* ostatni.

P. Które przymiotniki nie mają stopnia równego, ale tylko wyższy i najwyższy?

O. *Ocyor* prędszy, *ocyssimus*, *interior* wewnętrzny, *intimus*, *citerior* bliższy, *citimus*, *ulterior* dalszy, *ultimus*, *propior* bliższy, *proximus*, *deterior* gorszy, *deterrimus*, *prior* pierwszy, *primus*, *diutior* dłuższy, *diutissimus*, *potior* przedniejszy, *potissimus*, *penitior* skrytszy, *penitissimus*.

P. Które przymiotniki nie mają stopnia wyższego, ale tylko równy i najwyższy?

O. *Inclitus* zacny, *inclitissimus*, *invictus* niezwyciężony, *invictissimus*, *meritus* zasłużony, *meritissimus*, *sacer* święty, *sacerrimus*, *fidus* wierny, *fidissimus*, *diversus* różny, *diversissimus*; *perpetuus* wieczny, *perpetuissimus*, *pius* pobożny, *piissimus*, *strenuus* rzeski, *strenuissimus*, *falsus* fałszywy, *falsissimus*, *invitus* niechętny, *invitissimus*, *consultus* biegły, *consultissimus*, *assiduus* pilny, *assiduissimus*, *multus* wieloraki, *plurimus*, *nuperus* świeży, *nuperrimus*, *persuasus* namówiony, *pesuasissimus*.

P. Które przymiotniki nie mają stopnia najwyższego, ale tylko równy i wyższy?

O. *Juvenis* młody, *junior*, *senex* stary, *senior*, *longinquus* daleki, *longinquior*, *propinquus* bliski, *propinquior*, *declivis* pochyły, *declivior*, *comis* łagodny, *comior*, *adolescens* młodzian-szek, *adolescentior*, *vicinus* bliski, *vicinior*.

P. Które przymiotniki, albo stopień wyższy tylko mają, albo najwyższy?

O. *Novissimus* ostatni, *summus* najwyższy,

imus najniższy, mają szczególnie stopień najwyższy. *Anterior* przedosobny ma tylko stopień wyższy.

P. Jakie przysłówki mają stopnie, i jak je formują?

O. Stopniują się te tylko przysłówki, które pochodzą od przymiotników stopnie mających, których w stopniach wyższych zgłoskę *or* na *us* zamieniają, a w stopniach najwyższych *us* na *e*, np. *sapientior*, *sapientius*, *sapientissimus*, *sapientissime*.

Do tego trzeba tu dodać te przysłówki *multum* wiele, *plus*, *plurimum*, *parum* mało, *minus*, *minimum*, *valde* bardzo, *magis*, *maxime*.

P. Jeżeli chcemy wyrazić stopień wyższy, lub najwyższy, przymiotnikami łacińskimi stopniów niemających, co czynić mamy?

O. Do stopnia wyższego powinniśmy dodać który z tych stopniów wyższych *magis*, *plus*, *minus*, np. *magis necessarius*, potrzebniejszy: a do stopnia najwyższego który z tych najwyższych stopniów, *maxime*, *minime*, np. *minime necessarius* najniepotrzebniejszy.

OPRZYPADKOWANIU PRZYMIOTNIKÓW.

P. Przymiotniki do których form należą?

O. Do pierwszey, drugiey i trzeciéy.

P. Które z nich należą do pierwszey, które do drugiey, a które do trzeciéy?

O. Przymiotniki trzech zakończeń, równie jak i stopnie najwyższe należą do formy pierwszey i drugiey, np. *justus*, *sacer*, *optimus*.

Te zaś które chociaż są trzech zakończeń, lecz w ro zaju żeńskim kończą się na *is*, także przymiotniki dwu zakończeń, jednego, i stopnie wyższe należą do formy trzeciéy, np. *acer, brevis, prudens, melior*.

P. Czy wszystkie przymiotniki jednostaynie się przypadkują?

O. Są niektóre z nich, co się nieforemnie przypadkują.

O PRZYMIOTNIKACH PRZYPADKUJĄCYCH SIĘ FOREMNIÉ.

Przymiotniki kończące się na us, a, um, przypadkują się tym sposobem:

Liczba pojedyncza.

1. Bonus, bona, bonum, *dobry, dobra, dobre*, 2. boni, bonae, boni, 3. bono, bonae, bono, 4. bonum, bonam, bonum, 5. o! bone, bona, bonum, 6. a bono, bona, bono.

Liczba mnoga.

1. Boni, bonae, bona, 2. bonorum, bonarum, bonorum, 3. bonis, 4. bonos, bonas, bona, 5. o! boni, bonae, bona, 6. a bonis.

Przymiotniki kończące się na er, a, um, tym sposobem przypadkują się.

Liczba pojedyncza.

1. Sacer, sacra, sacrum, *święty, święta, święte*, 2. Sacri, sacrae, sacri, *świętego, świętęy*, 3. Sacro, sacrae, sacro, *świętemu, świętęy*, 4. Sacrum, sacram, sacrum, *świętego, świętą*, 5. o! Sa-

er, sacra, sacrum, o! święty, święta, święte,
6. a sacro, sacra, sacro, od świętego, święty.

Liczba mnoga.

1. Sacri, sacrae, sacra, święci, święte, 2. sacrorum, sacrarum, sacrorum, świętych, 3. sacris świętym, 4. sacros, sacras, sacra, świętych, 5. o! sacri, sacrae, sacra, o! święci, święte, 6. a sacris od świętych.

Przymiotniki kończące się na er, is, e, tym sposobem przypadkują się.

Liczba pojedyncza.

1. Hic acer, haec acris, hoc acre, ostry; 2. hujus acris, 3. huic acri, 4. hunc et hanc acrem, et hoc acre, 5. o! acer! acris et acre, 6. ab hoc, et hac, hoc acri.

Liczba mnoga.

1. Hi et hae acres, et haec acria, 2. horum acrium, 3. his acribus, 4. hos et has acres et haec acria, 5. o! acres, et acria, 6. ab his acribus.

Przymiotniki na is, e, tym sposobem.

Liczba pojedyncza.

1. Hic et haec brevis krótki, et hoc breve, 2. hujus brevis, 3. huic brevi, 4. hunc et hanc brevem et hoc breve, 5. o! brevis, et breve, 6. ab hoc, hac, hoc, brevi.

Liczba mnoga.

1. Hi et hae breves, et haec brevia, 2. horum brevium, 3. his brevibus, 4. hos et has breves et haec brevia, 5. o! breves, et brevia, 6. ab his brevibus.

Przymiotniki jednego zakończenia tym sposobem.

Liczba pojedyncza.

1. Hic et haec et hoc felix szczęśliwy, 2. hujus felicis, 3. huic felici, 4. hunc et hanc felicem, et hoc felix, 5. o! felix, 6. ab hoc, hac, hoc, felice, albo felici.

Liczba mnoga.

1. Hi et hae felices et haec felicia, 2. horum felicium, 3. his felicibus, 4. hos et has felices et haec felicia, 5. o! felices et felicia, 6. ab his felicibus.

Przymiotniki stopnia wyższego tak się przypadkują.

1. Hic et haec brevior et hoc brevius, krótszy, krótsza, krótsze, 2. hujus brevioris, 3. huic breviori, 4. hunc et hanc breviorum et hoc brevius, 5. o! brevior, et brevius, 6. ab hoc, hac, hoc, breviorum, albo breviori.

Liczba mnoga.

1. Hi et hae breviores, et haec breviora, 2. horum breviorum, 3. his brevioribus, 4. hos et has breviores et haec breviora, 6. ab his brevioribus.

O PRZYMIOŃNIKACH PRZYPADKUJĄCYCH SIĘ NIEFOREMNIE.

P. Które przymiotniki przypadkują się nieforemnie?

O. Następujące: alius, alter, solus, unus, nullus, totus, &c.

P. W których przypadkach nieforemnie przypadkują się?

O. W drugich przypadkach, które mają na *jus*, i w trzecich zakończonych na *i*, w innych zaś zgadzają się z formami zwyczajnymi przymiotników.

Alter, altera, alterum, *drugi*, alterius, alteri.

Alius, alia, aliud, *inny*, alius, alii.

Solus, sola, solum, *sam*, solius, soli.

Totus, tota, totum, *cały*, totius, toti.

Unus, una, unum, *jeden*, unius, uni.

Ullus, ulla, ullum, *ktokolwiek*, ullius, ulli.

Nullus, nulla, nullum, *żaden*, nullius, nulli.

Uter, utra, utrum, *jeden ze dwóch*, utrius, utri.

Neuter, neutra, neutrum, *ani ten, ani ów*, neutrius, neutri.

Uterque, utraque, utrumque, *obadwa*, utriusque, utriusque.

Alteruter, alterutra, alterutrum, *jeden ze dwóch*, alterutrius, albo alterius utrius, alterutri.

Liczba mnoga.

1. Duo, duae, duo, *dwa*, 2. duorum, duarum, duorum, 3. duobus, duabus, duobus, 4. duos, duas, duo, 5. o! duo, duae, duo, 6. a duobus, duabus, duobus.

Liczba mnoga.

1. Ambo, ambae, ambo, *obadwa*, 2. amborum, ambarum, amborum, 3. ambobus, ambaibus, ambobus, 4. ambos, ambas, ambo, 5. o! ambo, amboe, ambo, 6. ab ambobus, ambaibus, ambobus.

O IMIONACH UŁOMNYCH.

P. Co są imiona ułomne (anomalia)?

O. Są te, którym albo przypadku jakiego, albo liczby (*numerus*) niedostaje, albo do in-szély formy w liczbie pojedynczély, a w licz-bie mnogiély do in-szély należą, albo nareście, które w tychże liczbach rodzaj odmieniaią.

P. Które imiona nie mają liczby mnogiély?

O. I. Imiona zbóż i rozmaitych legumin:
np. triticum pszenica, *siligo* żyto.

II. Imiona kruszców i innych rzeczy, któ-re się w ziemi kopią, *np. stannum* cyna, *cu-prum* miedź, *gypsum* gips.

III. Imiona niektórych likworów i przy-praw potrawnych, po większély części nie ma-ją liczby mnogiély, *np. acetum* ocet, *lac* mléko, *cerevisia* piwo, *butyrum* masło, *piper* pieprz.

IV. Imiona cnót i umiejętności, *pietas* po-bożność, *sapientia* mądrość.

V. Nie mają także liczby mnogiély nastę-pujące imiona.

Piérwszély formy.

Rodzaju żeńskiego: *cholera* cholera, *fama* sława, *fuga* ucieczka, *gloria* chwała &c.

Drugiély formy.

Rodzaju męzkiego: *hesperus* wieczorna gwia-zda, *fimus* gnóy, *mulus* muł, *viscus* lep, *ve-sper* wieczór, *pelagus pontus* morze &c.

Rodzaju żeńskiego: *alvus* brzuch, *humus* ziemia.

Rodzaju nijakiego: *virus* jad, *vulgus* pospól-stwo, *caenum* błoto, *divum*, albo *dium* na dwo-rze, *delicium* rokosz, *epulum* bankiet, *faenum* siano, *glutinum* kléy, *justitium* zawieszenie prawa, *lethum* śmierć, *macellum* jatki, *tabum* posoka, *nihilum* nic, *senium* starość.

Trzeciły formy.

Rodzaju męzkiego: *nemo* nikt, *ros rosa*, *sanguis* krew.

Rodzaju żeńskiego: *bilis* gniew, *fames* głód, *juventus* młodość, *pax* pokój, *lux* światło, *plebs* pospólstwo, *indoles* dowcip, *quies* spoczynek, *senectus* starość, *sitis* pragnienie, *tabes* suchoty, *tellus* ziemia.

Rodzaju nijakiego: *jubar* lsknienie się, *hepar* wątroba, *Pascha* Wielkanoc, *pus* ropa, *ver* wiosna.

Piątęły formy.

Rodzaju żeńskiego: *requies* odpoczynek, *rabies* szaleństwo, *pauperies* ubóstwo, *macies* wychudnienie, *progenies* pokolenie.

P. Które imiona nie mają liczby pojedynczēy?

O. Najprzód: wiele imion miast, igrzysk, widowisk dawnych i świąt, osobliwie pogańskich, *Parisii* Paryż, *Athenae*, *Teretiae*, *Puteoli*, *Circenses*, *Backanalia*, &c.

Powtóre: imiona liczbowe podzielne, (*distributiva*), jakoto: *bini* po dwu, *trini* po trzech &c. i następujące imiona.

Piérwszēy formy.

Rodzaju żeńskiego: *antiae* czupryna, *clitellae* siodło ośle, *cunae* kolébka, *deliciae* roskosz, *divitiae* bogactwo, *dirae* przekleństwo, *epulae* potrawy, *excubiae* warta, *exequiae* obchód pogrzebowy, *exuviae* łup, zdobycz, *facetiae* żarty, *feriae* święto, *induciae* frysz, *inferiae* ofiara za umarłe, *insidiae* zdrada, *calendae* piérwszy dzień miesiąca, *nonae* piąty, albo siódmy dzień miesiąca, *literae* list, *manubiae*

korzyść, *minae* groźba, *nugae* fraszka, *nundinae* targ tygodniowy, *nuptiae* wesele, *phalerae* stróy na konia, *primitiae* pierwiastki, *quisquiliae* śmieci, *scopulae* łopatki, *scopae* miotła, *scalae* schody, *tenebrae* ciemność, *termae* cieplica, *suppetiae* posilki, *tricae* szuszwalki, *valvae* drzwi dwoiste, *copiae* woysko.

Drugiéy formy.

Rodzaju męzkiego: *cancelli* szranki, *cani* siwizna, *fasti* metryka, *gemi* bliźnięta, *posteri* potomkowie, *superi* niebiescy, *inferi* piekielni.

Rodzaju nijakiego: *arma* broń, *bellaria* woty, *castra* obóz, *ciboria* pokarm, *crepundia* cacka, *aestiva* kwatery letnie żołnierskie, *hiberna* kwatery zimowe, *stativa* stanowisko, *cunabula*, *incunabula*, kolébka, *justa* pogrzeb, *munia* urząd, zaręczyny, *tesqua* knieja, *Biblia* Pismo święte, *praecordia* wnętrznosci.

Trzeciéy formy.

Rodzaju męzkiego: *majores* przodkowie, *optimates* panowie, *penates* dóm, *lares* progi, *primores*, *proceres* przedni Panowie, *lemures* strachy nocne.

Rodzaju żeńskiego: *aedes* domowstwo, *fi-des* skrzypce, *grates* dzięki, *manes* dusze, *sordes* plugawstwo, skępstwo.

P. *Które imiona jednego są rodzaju w liczbie pojedynczém, a drugiego w liczbie mnogim?*

O. *Hic sibilus* ksyk, *haec sibila*, *hoc fraenum* wędzidło, *hi fraeni*, albo *fraena*, *hic balteus* pas rycerski, *haec baltea*, *hic locus* miéysce, *haec loca*, albo *hi loci*, *haec carbasus* płótno, *haec carba* a żagle, *hoc caelum* niebo, *hi caeli*,

hic tartarus piekło, haec tartara, hic jocus żart, hi joci, albo haec joca.

P. Które imiona do jednéj formy w liczbie pojedynczėj należą, a w liczbie mnogiej do drugiej?

O. *Vas vasis* naczynie, w liczbie pojedynczėj jest formy trzeciej, a w liczbie mnogiej jest formy drugiej *vasa, vasorum, jugerum, jugeri*, staje w liczbie pojedynczėj do drugiej formy należy, a w liczbie mnogiej do trzeciej, *jugera, jugerum, jugeribus*, znajduje się jednak w liczbie pojedynczėj *hujus jugeris et ab hoc jugere.*

P. Którym imionóm przypadków niedostaje?

O. *Jupiter* ma tylko pierwszy i piąty przypadek, *repetundae* zdzierstwo urzędowe, ma tylko drugi przypadek *repetundarum* i szósty *repetundis*.

Piątego przypadku nie mają wszystkie zamki; wyjąwszy, *tu, meus*.

Jovis ma tylko drugi, trzeci, czwarty i szósty przypadek, *Jovis, Jove, Jovem, ab Jove*.

Inficias i *incitas* mają tylko czwarty przypadek. *Inficias* kładnie się ze słowem *eo. np. Inficias ire*, zaprzec się, *incitas* ze słowem *redigo, np. ad incitas redigere*, do ostatniej nędzy przyprowadzić.

Sponte, natu, mają tylko szósty przypadek *sponte sua, propria, np. mea sponte* dobrowolnie, *natu* zaś z przymiotnikami *major, minor, maximus, &c. np. natu major frater*, starszy brat.

P. Które imiona nadto mają przypadków?

O. *Domus, hujus domi, albo domus, domuum,*

albo *domorum*, *colus* kądział, *coli*, a *colo*, albo *colu*, *laurus* laur, a *lauro*, albo *lauru*, *ha lauros*, albo *laurus*.

P. Które imiona niesforemne mają przypadki?

O. *Vis* siła, *vis*, *vi*, *vim*, w liczbie mnogiéy *vi res*, *virium*, *viribus*, *bos* wół, *bovis*, *boum*, *bobus*.

P. Które imiona zakończenia swego w przypadkach nie odmieniaia?

O. *Frugi* oszczędny, *nihil* nic, *gummi* guma, *sinapi* gorczyca, *ponde* funt, *cete* wieloryb, *tempe* wesole miéysce, *melos* melodya, *chaos* zamieszanie, *fas*, *nefas*, *nequam*, *tot* tyle, *totidem* tyleż. Nie odmieniają także przypadków imiona liczbowe, zaczawszy od *quatuor* aż do *centum*, także *opus* potrzeba, i *mille* w liczbie pojedynczéy.

Nakoniec: imiona czwartéy formy, kończące się na *u* nie odmieniają zakończenia w liczbie pojedynczéy.

O ZAIMKU

(*De Pronomine*).

P. Iloraki jest zaimek (Pronomen)?

O. Dwojaki: rzeczowny, np. *ego* ja, i przymiotny, np. *meus*, *mea*, *meum*, mój, moja, moje.

P. Jakie są zaimki ze względu na znaczenie swoje?

O. Pięcioraki: I. Zaimki pytające (*interrogativa*), np. *quis*, *quid*, *cujus*, kto, co, czyy, *hiccine*, *haeccine*, *hoccine*, tenżeto, tażto, tożto.

II. Zaimki ukazujące (*demonstrativa*), np. *hic*, *haec*, *hoc*, *is*, *ea*, *id*, *ten*, *ta*, *to*.

III. Zaimki osobiste (*personalia*), np. *ego, tu, ille, ia, ty, on, nos, vos, illi, my, wy, omi.*

IV. Zaimki dzierżawcze (*possesiva*), np. *meus, mea, meum, mój, moja, moje.*

V. Zaimki względne (*relativa*), np. *qui, quae, quod, który, która, które.*

P. Jakim odmianóm podlegają zaimki?

O. Tym samym co i imiona, to jest: odmienianą się przez rodzaje, liczby, i przypadki, stopniów tylko nie mają.

PRZYPADKOWANIE ZAIMKOW.

Liczba pojedyncza.

1. *Ego ia*, 2. *mei mnie*, 3. *mihi, albo mi*
mnie, 4. *me mnie*, albo *mię*, 6. *a me ode mnie.*

Liczba mnoga.

1. *Nos my*, 2. *nostrum, albo nostri nas*, 3
nobis nam, 4. *nos nas*, 6. *a nobis od nas.*

Liczba pojedyncza.

1. *Tu ty*, 2. *tui ciebie*, 3. *tibi tobie*, 4. *te*
cię, albo *ciebie*, 5. *o! tu o! ty*, 6. *a te od*
ciebie.

Liczba mnoga.

1. *Vos wy*, 2. *vestrum, albo vestri was*, 3
vobis wam, 4. *vos was*, 5. *o! vos o! wy*, 6.
a vobis od was.

Liczba pojedyncza.

2. *Sui siebie*, 3. *sibi sobie*, 4. *se się*, 6. *a*
se od siebie.

Liczba mnoga.

2. *Sui*, 3. *sibi*, 4. *se*, 6. *a se.*

Liczba pojedyncza.

1. Hic *ten*, haec *ta*, hoc *to*, 2. huius *tego*, *téy*, 3. huic *temu*, *téy*, 4. huic *tego*, hanc *te*, hoc *to*, 6. ab hoc *tego*, hac *téy*, hoc *tego*.

Liczba mnoga.

1. Hi *ci*, hae *te*, haec *te*, 2. horum, ha-
rum, horum, *tych*, 3. his *tym*, 4. hos *tych*,
has *te*, haec *te*, 6. ab his *od tych*.

Liczba pojedyncza.

1. Iste *ten*, ista *ta*, istud *to*, 2. istius *tego*,
téy, 3. isti *temu*, *téy*, 4. istum, istam, istud,
tego, *te*, *to*, 6. ab isto, ista, isto, *od tego*, *téy*.

Liczba mnoga.

1. Isti, istae, ista, *ci*, *te*, 2. istorum, ista-
rum, istorum, *tych*, 3. istis *tym*, 4. istos,
istas, ista, *tych*, *te*, 6. ab istis *od tych*.

Liczba pojedyncza.

1. Ille, illa, illud, *on*, *ona*, *ono*, 2. illius,
onego, *onéy*, 3. illi *onemu*, *onéy*, 4. illum, il-
lam, illud, *onego*, *onę*, *ono*, 6. ab illo, illa,
illo, *od onego*, *onéy*.

Liczba mnoga.

1. Illi, illae, illa, *oni*, *one*, 2. illorum, illa-
rum, illorum, *onych*, 3. illis *onym*, 4. illos,
illas, illa, *onych*, 6. ab illis *od onych*.

Liczba pojedyncza.

1. Ipse, ipsa, ipsum, *on sam*, *ona sama*, *o-
no samo*, 2. ipsius, *onego samego*, *onéy saméy*,
3. ipsi *onemu samemu*, *onéy saméy*, 4. ipsum,
ipsam, ipsum, *onego samego*, *onę sameę*, *ono
samo*, 6. ab ipso, ipsa, ipso, *od onego same-
go*, *od onéy saméy*.

Liczba mnoga.

1. Ipsi, ipsae, ipsa, oni sami, one same, 2. ipsorum, ipsarum, ipsorum, onych samych, 3. ipsis, onym samym, 4. ipsos, ipsas, ipsa, onych samych, one same, 6. ab ipsis, od onych samych.

Liczba pojedyncza.

1. Is, ea, id, ten, ta, to, 2. ejus tego, téy, 3. ei temu, téy, 4. eum, eam, id, tego, tę, to, 6. ab eo, ea, eo, od tego, od téy.

Liczba mnoga.

1. Ii, eae, ea, ci, te, 2. eorum, earum, eorum, tych, 3. eis, albo iis, tym, 4. eos, eas, ea, tych, 6. ab eis, albo iis, od tych.

Liczba pojedyncza.

1. Idem, eadem, idem, tenże, taż, toż, 2. ejusdem, tegoż, téyże, 3. eidem, temuż, téyże, 4. eundem, eandem, idem, tegoż, tęż, toż, 6. ab eodem, eadem, eodem, od tegoż, od téyże.

Liczba mnoga.

1. Iidem, eadem, eadem, ciż, też, 2. eorundem, earundem, eorundem, tychże, 3. eisdem, albo iisdem, tymże, 4. eosdem, easdem, eadem, tychże, 6. ab eisdem, albo iisdem, od tychże.

Liczba pojedyncza.

1. Meus mój, mea moja, meum moje, 2. mei mojego, meae mojej, mei mego, 3. meo mojemu, meae mojej, meo mojemu, 4. meum mojego, meam moję, meum moje, 5. o! mi, o! mój, mea moja, meum moje, 6. a meo od mego, mea mojej, meo mojego.

Liczba mnoga.

1. Mei, meae, mea, *moie*, 2. meorum, meorum, meorum, *moich*, 3. meis *moim*, 4. meos, meas, meos, *moich*, 5. o! mei, meae, mea, o! moi, *moie*, 6. a meis *od moich*.

Przestroga: nie mają piątego przypadku te zaimki, *tuus* twóy, *tua*, *tuum*, *suus* swóy, *sua*, *suum*, *noster* nasz, *nostra*, *nostrum*, *vester* wasz, *vestra*, *vestrum*.

Liczba pojedyncza.

1. Qui, quae, quod, *który*, *która*, *które*, 2. *cujus*, *którego*, *którég*, 3. *cui*, *któremu*, *którég*, 4. *quem*, *quam*, *quod*, *którego*, *która*, *które*, 6. a *quo*, *qua*, *quo*, *od którego*, *którég*.

Liczba mnoga.

1. Qui, quae, quae, *które*, 2. quorum, quarum, quorum, *których*, 3. *queis*, *albo quibus*, *którym*, 4. *quos*, *quas*, *quae*, *których*, 6. a *queis*, *albo quibus* *od których*.

P. Jak się przypadkują złożone z zaimku *quis*?

O. Te które się zaczynają od tego zaimku, tak się przypadkują, jak niezłożone, np. *quispiam*, *quaepiam*, *quodpiam*, albo *quidpiam*: które się zaś kończą na ten zaimek w rodzaju żeńskim liczby pojedynczég, i w rodzaju jakim liczby mnogiég, nie *ae*, ale *a* mają, np. *aliquis*, *aliqua*, *aliquod*.

O S Ł O W I E

(*de Verbo*).

P. Jakie odmiany mają słowa?

O. Słowo odmienia się przez rodzaje, liczby, osoby, czasy i tryby.

P. Wielorakie jest słowo?

O. Dwoiakie: niezłożone i złożone.

P. Ilorakie jest słowo tak złożone jak niezłożone?

O. Dwoiakie: osobiste (*personale*) i bezosobiste (*impersonale*)

P. Co jest słowo osobiste (*personale*)?

O. Które wszystkie trzy ma osoby w obu dwu liczbach, np. *lego* czytam, *legis*, *legit* &c.

P. Wiele jest osób?

O. Trzy: pierwsza, która mówi, druga, do której mowa, trzecia, o której się mówi.

P. Co jest słowo bezosobiste (*impersonale*)?

O. Które ma trzecią tylko osobę w liczbie pojedynczej, a czasem i w liczbie mnogiej, np. *decet* przystoi.

P. Wielorakie jest słowo bezosobiste (*impersonale*)?

O. Dwoiakie: mające zakończenie czynne, np. *paenitet* żal mi, *pudet* wstyd mię, i zakończenie bierne, np. *pugnatur* biją się, *dicitur* mówią.

P. Wielorakie są słowa osobiste (*personalia*)?

O. Pięciorakie: czynne (*activa*), bierne (*passiva*), nijakie (*neutra*), czynno bierne (*communia*), i bierno czynne (*deponentia*).

P. Co jest słowo czynne (*activum*)?

O. Jest to, które wyraża i osobę czyniącą i rzecz czynioną, kończy się zaś na *o*, np. *ko-cham* oyczyznę *amo patriam*.

P. Co jest słowo bierne (*passivum*)?

O. Jest to, które oznacza stan rzeczy czynionéy i kończy się na *or*, np. *laudor* chwalamnie.

P. Co jest słowo nijakie (neutrum)?

O. Które żadnego stanu rzeczy nie wyraża, lecz tylko ma wzgląd na osobę i ma zakończenie na *o*, *i*, *n*, np. *sto* stoję, *sum* jestem.

P. Co jest słowo czynno bierne (commune)?

O. Które ma znaczenie czynne, rząd zaś w niektórych czasach czynny, a w niektórych bierny i kończy się na *or*, np. *depopulor* pustoszę.

P. Co jest słowo bierno czynne (deponens)?

O. Które ma zakończenie bierne, a znaczenie czynne, np. *sequor* naśląduję, *utor* używam.

O CZASOWANIU SŁÓW

(*de Conjugatione*).

P. Co jest czasowanie (conjugatio)?

O. Jest odmiana słowa przez czasy, że zaś ta odmiana nayprzedniéysza jest pomiędzy wszystkiemi odmianami słowa; jakie dawniéy wyobrażenie do tego wyrazu *conjugatio* przywieszowano, my do téy przedniéyszéy odmiany słowa stosować będziemy.

P. Ilorako się czasują słowa?

O. Dwójako: foremnie i nieforemnie.

P. Wiele jest form czasowania słów?

O. Cztery.

P. Zkąd się poznaie piérwsza forma?

O. Z drugiéy osoby czasu terazniéyszego trybu oznajmującego, kończący się na *as*, i trybu bezokolicznego na *are*, np. *muta* odmieniam, *mutas*, *mutare*.

P. Zkąd się poznaie druga forma?

O. Z drugiéy osoby czasu terazniéyszego trybu oznajmującego, kończący się na *es*, i trybu bezokolicznego na *ere* przedłużone, np. *haereo* i gnę, *haeres*, *haerere*.

P. Zkąd się poznaie forma trzecia?

O. Z drugiéy osoby czasu terazniéyszego trybu oznajmującego kończący się na *is*, i trybu bezokolicznego na *ere* krótkie, np. *lego* czytam, *legis*, *legere*.

P. Zkąd się poznaie forma czwarta?

O. Z drugiéy osoby czasu terazniéyszego trybu oznajmującego, kończący się na *is*, i trybu bezokolicznego na *ire*, np. *audio* słyszę, *audis*, *audire*.

P. W słowach zakończonych na *or* jak poznać, do której formy należą?

O. Głoska (*litera*) *r* odrzuca się i tak się z tym słowem postępuje, jakby się na *o* kończyło.

P. Wiele jest trybów?

O. Ponieważ czworako używamy w mowie słowa, raz oznajmując, drugi raz rokazując, trzeci raz życząc, czwarty raz żadnéy z tych okoliczności nie wyrażając, stąd też cztery są tryby, oznajmujący (*indicativus*), rokazujący (*imperativus*), życzący (*optativus*), i bezokoliczny (*infinitivus*).

P. Wiele jest czasów?

O. Pięć: czas teraznieyszy (*tempus praesens*), przeszły niedokonany (*praeteritum imperfectum*), przeszły dokonany (*praeteritum perfectum*), zaprzyszły (*praeteritum plus quam perfectum*), przyszły (*futurum*).

P. Z czego się poznaią te czasy?

O. Z tego, że czas teraznieyszy wystawia rzecz, która się teraz dzieie; przeszły niedokonany wystawia rzecz już zaczęłą, która się przecież zupełnie nie stała; przeszły dokonany rzecz, która się zupełnie stała; zaprzyszły rzecz, która się już dawno stała; przyszły rzecz, która się ma stać.

C Z A S O W A N I E

słowa posiłkowego *sum*.

Tryb oznajmujący
(*modus indicativus*).

Czas teraznieyszy
(*tempus praesens*).

L. P. Ego sum, *ia iestem*

Tu es *ty iestes*.

Ille est *on iest*.

L. M. Nos sumus *my iestemy*.

Vos estis *wy iestecie*.

Illi sunt *oni są*.

Czas przeszły
niedokonany

(*praeteritum imperfectum*)

L. P. Eram *bywałem*.

Eras *bywałeś*.

Erat *bywał*.

L. M. Eramus *bywaliśmy*.
Eratis *bywaliście*.
Erant *bywali*

Czas przeszły
dokonany

(*praeteritum perfectum*)

L. P. Fui *byłem*.

Fuisti *byłeś*.

Fuit *był*

L. M. Fuimus *byliśmy*.

Fuistis *byliście*.

Fuerunt, *albo être byli*

Czas zaprzyszły

(*praeteritum plus quam perfectum*)

L. P. Fueram *byłem dawno*

Fueras *byłeś*.

Fuerat, był.

L. M. Fueramus, byliśmy.

Fueratis, byliście.

Fuerunt, byli.

Przyszły (Futurum).

L. P. Ero, będę.

Eris, będziesz.

Erit, będzie.

L. M. Erimus, będziemy.

Eritis, będziecie.

Eruni, będą.

Tryb rozkazujący

(Modus imperativus).

Eso, bądź, bądźże.

Esto, niech będzie.

Este, albo estote, bądźcie, bądźcież.

Santo mech bądź, niechże bądź.

Tryb życzący

(Modus optativus).

Czas terażniejszy i
przeszły niedokonany

(Proesens et imperfectum).

Essem bytym, albo niechbym
był.

Esset bytyś.

Esset bytoy.

L. M. Essemus bylibyśmy.

Essetis bylibyście.

Essemi byliby.

Czas przeszły dokonany

(Praeteritum perfectum).

L. P. Fui, byłem, byłeś.

Fueris obyś był.

Fuerit oby był.

L. M. Fuimus obyśmy byli.

Fueritis obyście byli.

Fuerint oby byli.

Czas zaprzeczony

(Praeteritum plus quam
perfectum.)

L. P. Fuissem byłem dawno.

Fuissem byłeś.

Fuisset był.

L. M. Fuissemus bylibyśmy.

Fuissetis bylibyście.

Fuisserint byli.

Czas przyszły niedoko-
nany i terażniejszy.(Futurum praesens et
proesens.)L. P. Sim, będę, albo niech
bądź.

Sis, bądź, bądź.

Sint, będą.

L. M. Simus bylibyśmy.

Sintis bylibyście.

Sintint, będą.

Czas przyszły dokonany

(Futurum secundum.)

L. P. Fiero, będę.

Fueris, będziesz.

Fuerit, będzie.

L. M. Fierimus, będziemy.

Fueritis, będziecie.

Fuerint, będą.

Tryb bezokoliczny.

(Modus infinitivus.)

Czas terażniejszy.

(Tempus praesens.)

Esse, być, jestem

Czas przeszły.

(Praeteritum.)

Fuisse, być, było

Czas przyszły.

(Futurum.)

Fore, albo futurum esse, że
mam być.Imiesłowu zwyczajne-
go czas przyszły.

(Futurum participii.)

Futurus, a, um, mający, sa-
ce, być.

FORMA PIERWSZA

Czasowania foremnego.

Na słowa czynne i ni- | Na słowa bierne.
jakie. |

TRYB OZNAJMUJĄCY

(modus indicativus).

Czas terażniejszy

(tempus praesens).

L. P. Ego laudo *ja chwalcę.*
Tu laudas *ty chwalisz.*

Ille laudat *on chwali.*

L. M. Nos laudamus *my chwalemy.*

Vos laudatis *wy chwalicie.*

Illi laudant *oni chwalcą.*

L. P. Laudor *mnie chwalcę.*
Laudaris, albo are, *ciebie chwalcę.*

Laudatur *onego chwalcą.*

L. M. Laudamur *nas chwalcą.*

Laudamini, albo nor, *was chwalcą.*

Laudantur *onych chwalcą.*

Czas przeszły niedokonany

(praeteritum imperfectum).

L. P. Laudabam *chwalitem.*
Laudabas *chwalites.*
Laudabat *chwalit.*

L. M. Laudabamus *chwaliliśmy.*
Laudabatis *chwaliliście.*

Laudabant *chwalili.*

Laudabar *mnie chwalono.*

Laudabaris, albo are, *ciebie chwalono.*

Laudabatur *onego chwalono.*

Laudabamur *nas chwalono.*

Laudabamini, albo inor, *was chwalono.*

Laudabantur *onych chwalono.*

Czas przeszły dokonany

(praeteritum perfectum.)

L. P. Laudavi *pochwalitem.*

Laudavisti *pochwalites.*

Laudavit *pochwalit.*

L. M. Laudavimus *chwaliliśmy.*

Laudatus, a, um, sum, *albo tui, mnie pochwalono.*

Laudatus, es, *siebie pochwalono.*

Laudatus est, *onego pochwalono.*

Laudati, a, o, a. sumus, *nas pochwalono.*

Laudavistis pochwaliliście.	Laudati estis, was pochwalono.
Laudaverunt albo ere, pochwalili.	Laudati sunt, onych pochwalono.

Czas zaprzesły

(praeteritum plus quam perfectum).

L. P. Laudaveram pochwalitem był.	Laudatus, a, um, fueram, mnie było pochwalono.
Laudaveras pochwalites był.	Laudatus fueras, ciebie było pochwalono.
Laudaverat pochwalit był.	Laudatus fuerat, onego było pochwalono.
L. M. Laudaveramus pochwaliliśmy byli.	Laudati, ae, a, fueramus, nas pochwalono było.
Laudaveratis pochwaliliście byli.	Laudati fueratis was pochwalono było.
Laudaverant pochwalili byli.	Laudati fuerant, onych pochwalono było.

Czas przyszły niedokonany.

(Futurum primum).

L. P. Laudabo będę chwalił.	Laudabor mnie będą chwaliłi.
Laudabis będziesz chwalił.	Laudaberis, albo ere, ciebie będą chwaliłi.
Laudabit będzie chwalił.	Laudabitur, onego będą chwaliłi.
L. M. Laudabimus będziemy chwaliłi.	Laudabimur, nas będą chwaliłi.
Laudabitis będziecie chwaliłi.	Laudabimini, albo nor, was będą chwaliłi.
Laudabunt będą chwaliłi.	Laudabuntur, onych będą chwaliłi.

TRYB ROZKAZUJĄCY.

(modus imperativus.)

L. P. Tu lauda ty chwal.	Laudare ciebie niech chwalą.
Ille laudet on niech chwali.	Laudet r onego niech chwalą.
L. M. Laudemus chwalmy.	Laudemur nas niech chwalą.
Laudate chwalcie.	Laudemini was niech chwalą.
Laudent niech chwalą.	Laudentur onych niech chwalą.

Z naleganien.

L. P. Laudato chwalże.	Laudator niech cie chwalą.
------------------------	----------------------------

Laudatote *chwalcież.*Laudamīnor *niechże was
chwałq.*Laudanto *niechże chwałq.*Laudantor *niechże ich chwałq.*

TRYB ZYCZĄCY.

(modus optativus.)

Czas terażniwszy i przeszły niedokonany.

*(Praesens et imperfectum.)*I. P. Laudarem *chwalitbym.*Laudarer *chwalonoby mnie.*Laudares *chwalitbyś.*Laudareris, *albo rere, chwa-
lonoby cię.*Laudaret *chwalitby.*Laudaretur *chwalonoby go.*L. M. Laudaremus *chwalili-
bysmy.*Laudaremur *chwalonoby nas,*Laudaretis *chwalilibyście.*Laudaremini, *albo nor, chwa-
lonoby was.*Laudarent *chwaliliby.*Laudarentur *chwalonoby o-
nych.*

Czas przeszły dokonany.

*(Praeteritum perfectum.)*L. P. Laudaverim *pochwali-
tem.*Laudatus fuerim *pochwalono
mnie.*Laudaveris *pochwalitesz.*Laudatus fueris *pochwalono
cię.*Laudaverit *pochwalit.*Laudatus fuerit *pochwalono
go.*L. M. Laudaverimus *pochwa-
liliśmy.*Laudati fuerimus *pochwalono
nas.*Laudaveritis *pochwaliliście.*Laudati fueritis *pochwalono
was.*Laudaverint *pochwalili.*Laudati fuerint *pochwalono
onych.*

Czas zaprzieszły.

*(Praeteritum plus quam perfectum.)*L. P. Laudavissem *obym był
pochwalit.*Laudatus fuisset *oby mnie
było pochwalono.*Laudavisses *obys był pochwalit.*Laudatus fuisses *oby cię było
pochwalono.*Laudavisset *oby był pochwalit.*Laudatus fuisset *oby go było
pochwalono.*L. M. Laudavissemus *obysmy
byli pochwalili.*Laudati fuissetus *oby nas by-
ło pochwalono.*

Laudavissetis obycie pochwalili.	Laudati fuissetis oby was pochwalono bylo.
Laudavissent oby pochwalili.	Laudati fuissent cby ich pochwalono bylo.

Czas terażniejszy lub przyszły.
(*Praesens vel Futurum.*)

L. P. Laudem chwaliłbym, albo niech chwale.	Lauder mnieby chwalono, albo niech mnie chwale.
Laudes chwaliłbyś.	Lauderis, albo ere, ciebieby chwalono.
Laudet chwaliłby.	Laudetur jegoby chwalono.
L. M. Laudemus chwaliłibyśmy.	Laudemur nasby chwalono.
Laudetis chwaliłibycie.	Laudemini, albo nor, wasby chwalono.
Laudent chwaliłiby.	Laudentur onychby chwalono.

Czas przyszły dokonany.
(*Futurum secundum.*)

L. P. Laudavero pochwalę.	Laudatus fuero mię pochwalę.
Laudaveris pochwalisz.	Laudatus fueris ciebie pochwalę.
Laudaverit pochwali.	Laudatus fuerit jego pochwalę.
L. M. Laudaverimus pochwalimy.	Laudati fuerimus nas pochwalę.
Laudaveritis pochwalicie.	Laudati fueritis was pochwalę.
Laudaverint pochwalę.	Laudati fuerint onych pochwalę.

TRYB BEZOKOLICZNY.
(*modus infinitivus.*)

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.
(*Praescens et imperfectum.*)

Laudare chwalić.	Laudari być chwalonym.
------------------	------------------------

Przeszły dokonany.
(*Praeteritum perfectum.*)

Laudavisse chwalić było.	Laudatum, am, um, esse, być było chwalonym.
--------------------------	---

Czas przyszły.

(Futurum.)

Laudaturum esse ze mam chwalić.	Laudaturum iri ze mam być chwalonym, albo laudandum, am, um, esse.
------------------------------------	--

Imiesłowy osobliwsze.

(Gerundia.)

Laudandi chwalenia. Laudan- do chwalc, laudandum ku chwaleniu.	
--	--

(Supina.)

Laudatum na chwalenie.	Laudatu ku chwaleniu.
------------------------	-----------------------

Imiesłów zwyczajny.

(Participium.)

Czasu terażniejszego (praesentis.)

Laudans chwalcący.

Przeszłego (praeteriti.)

Laudatus pochwalony.

Przyszłego (futuri.)

Laudaturus, a, um, który ma chwalić.	Laudandus który ma być chwalonym.
---	--------------------------------------

O CZASACH PRZESZŁYCH I SUPINACH
PIERWSZEJ FORMY.

P. Słowa do pierwszej formy należące, jak po- spolicie mają czas prze- szły i Supinum?	O. Na <i>avi, atum, np.</i> <i>calco depcę, calcavi, cal-</i> <i>catum.</i>
---	---

Crepe: *n, brzmię, pękam*
*sif, crepui, crepitem.*Wymuią się zaś na-
stępujące:(1) Słowa złożone ze słowa
crepo, iako to: *increpo, con-*
crepo szelest czynię, mają czas
przeszły na *vi*, a Supinum na
itum: a *discrepo* różnie się ma
discrepavi, discrepatum.

- Quubo leżę, cubui, cubitum. (2)** (2) Słowa złożone ze słowa *cubo* iedne są, które się kończą na *ubo*, a te są piérwszëj formy, i mają czas przeszły na *ui*, a Supinum na *itum*, np. *accubo, accubui, accubitur*. Drugie są kończące się na *umbo* np. *procumbo, recumbo*, a te są trzeciëj formy, i mają równie iak tamte czas przeszły na *ui*, a Supinum na *itum*, ale w nich głoskę *m* odrzucaią, np. *procumbo, procubui, procubitum*.
- Do a, daję dedi, datum. (5)** (5) Następujące słowa złożone ze słowa *do*, iakoto: *satisdo* ięczę, *circumdo* otaczam, *pessundo* depczę, *venundo* zaprzedaię, są piérwszëj formy, i mają czas przeszły i Supinum, iak słowo niezłożone (*simplex*), np. *satisdedit, satisdatum*. Insze zaś wszystkie słowa złożone ze słowa *do*, są trzeciëj formy, i mają czas przeszły na *didi* Supin, na *ditum*, np. *addo* dodaię, *addidi, additum, reddo* oddaię, *reddidi, redditum*.
- Domo a, uśmierzam, domui, domitum.** **Eneco a, zamordowynam, enecui, albo avi, enectum.** **Frico a, trę, fricui, albo avi, frictum, albo atum.** **Iuvo a, pomagam, iuvi, iutum.** **Lavo a, myję, lavi, lotum, lautum, lavatum. (4)** (4) Słowa złożone ze słowa *lavo*, np. *abluo, proluo, etc.* są trzeciëj formy, i mają czas przeszły na *ui*, Supinum na *utum*, np. *prolui, prolutum*.
- Mico n, Isknę się, micui, Supinum nie ma. (5)** (5) *Dimico* walczę, ma czas przeszły *dimicavi*, Supinum *dimicatum*. Insze zaś złożone ze słowa *mico*, mają czas przeszły tak, iak słowo niezłożone bez Supinum.
- Plico a, składam, ma czas przeszły plicui nie używany Supinum plicatum. (6)** (6) *Multiplico* ma *multiplicavi, multiplicatum*: inne zaś słowa złożone ze słowa *plico* i iakiego przyimku, mają czas przeszły na *avi* i *ui*, a supinu n na *atum* i *itum*, np. *explico* tłumaczę, *explicavi*, albo *explicui explicatum* albo *explicitum*. Wyiąwszy *suplico*, które ma tylko *supplicavi, supplicatum*.
- Poto a, piję, potavi, potatum, albo potum.** **Seco a, rozeirnam, secui, sectum.**

Sto <i>n.</i> stoję, steti, statim. (7)	(7) Złożone ze słowa <i>sto</i> , Mają czas przeszły na <i>steti</i> , Supinum <i>stitum</i> , albo <i>statum</i> ,
Sono <i>n.</i> dzwonię, sonui, sonitum.	<i>np.</i> <i>adstis</i> stoję wedle, <i>adstisti</i> , <i>adstitum</i> , albo <i>adstatum</i> .
Tono <i>n.</i> grzmię, tonui	Supinum niemo.
Veto <i>a.</i> zabraniam, vetui, vetitum.	

P. Słowa czynno-bierne (communis) i bierno-czynne (deponentia) jak *np.* *hortor* upominam, mają czas przeszły i supinum?
O. Mają czas przeszły na *utus*, Supin, na *atum* *np.* *hortor* upominam, *hortatus sum*, *hortatum*.

FORMA DRUGA

Czasowania foremnego.

Na słowa czynne i ni-
iakię. | Na słowa bierne.

TRYB OZNAJMUJĄCY.

(*Modus indicativus.*)

Czas terażniejszy.

(*Tempus praesens.*)

<i>L. P.</i> Ego habeo ja mam.	Habeor mają mnie.
Tu habes ty masz.	Haberis, albo er. mają cię.
Ille habet on ma.	Habetur mają go.
<i>L. M.</i> Nos habemus my mamy	Habemur mają nas.
Nos habetis wy macie.	Habemini, albo nor mają was.
Illi habent oni mają.	Habentur mają onych.

Czas przeszły niedokonany.

(*Praeteritum imperfectum.*)

<i>L. P.</i> habebam miewałem.	Habebar miewano mnie.
Habebas miewałeś.	Habebaris, albo are, miewano cię.
Habebat miewał.	Habebatur miewano go.
<i>L. M.</i> habebamus miewaliśmy.	Habebamur miewano nas.
Habebatis miewaliście.	Habebamini, albo nor miewano was.
Habebant miewali.	Habebantur miewano onych.

Czas przeszły dokonany.
(*Praeteritum perfectum*).

<i>L. P.</i> Habni miałem.	Habitus sui miano mnie.
Habuisti miałeś.	Habitus fuisti miano cię.
Habuit miał.	Habitus fuit miano go.
<i>L. M.</i> Habuimus mieliśmy.	Habiti fuimus miano nas.
Habuistis mieliście.	Habiti fuistis miano was.
Habuerunt, albo ere mieli.	Habiti fuerunt miano onych.

Czas zaprzyszły.
(*Praeteritum plus quam perfectum*).

<i>L. P.</i> Habueram miałem dawno.	Habitus fueram miano mnie dawno.
Habueras miałeś.	Habitus fueras miano cię.
Habuerat miał.	Habitus fuerat onego miano.
<i>L. M.</i> Habueramus mieliśmy.	Habiti fueramus nas miano.
Habueratis mieliście.	Habiti fueratis was miano.
Habuerant mieli.	Habiti fuerant onych miano.

Czas przyszły niedokonany.
(*Futurum primum*).

<i>L. P.</i> Habebo będę miał.	Habebor mnie będę mieli.
Habebis będziesz miał.	Habeberis, albo ere ciebie będę mieli.
Habebit będzie miał.	Habebitur onego będę mieli.
<i>L. M.</i> Habebimus będziemy mieli.	Habebimur nas będę mieli.
Habebitis będziecie mieli.	Habebimini, albo nor was będę mieli.
Habebunt będą mieli.	Habebuntur onych będę mieli.

TRYB ROZKAZUJACY.
(*modus imperativus*).

<i>L. P.</i> Habe mię.	Habere niech cię mają.
Habeat niech ma.	Habeatur ni. ch go mają.
<i>L. M.</i> Habeamus miemy.	Habeamur niech nas mają.
Habete mięcie.	Habeamini niech was mają.
Habeant niech mają.	Habeantur niech onych mają.

Z naleganiem.

<i>L. P.</i> Habeto mię.	Habetor niechże cię mają.
<i>L. M.</i> Habetote mięcie.	Habemini niechże was mają.
Habent niechże mają.	Habentur niechże onych mają.

TRYB ZYCZĄCY.

(modus optativus.)

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

(Praesens et imperfectum.)

L. P. Haberem miałbym.
Habereres miałbyś.

Haberet miałby.

L. M. Haberemus mielibyśmy.

Haberetis mielibyście.

Haberent mieliby

Haberer mianoby mnie.

Habereris, albo ero mianoby
ciebie.

Haberetur jegoby miano.

Haberemur mianoby nas.

Haberemini, albo nor miano-
by was.

Haberentur ichby miano.

Przeszły dckonany.

(Praeteritum perfectum.)

L. P. Habuerim miałbym był.

Habueris miałbyś był.

Habuerit miałby był.

L. M. Habuerimus mielibyśmy
byli.

Habueritis mielibyście byli.

Habuerint mieliby byli.

Habitus fuerim mianoby mnie
było.

Habitus fueris mianoby cię.

Habitus fuerit mianoby go.

Habitus fuerimus mianoby nas.

Habitus fueritis mianoby was.

Habitus fuerint mianoby onych

Czas zaprzeszły

(praeteritum plus quam perfectum).

L: P: Habuisssem obym był
miał dawno.

Habuisses obyś był miał.

Habuisset oby był miał.

L: M: Habuisssemus obyśmy
byli mieli.

Habuissetis obyście byli mieli.

Habuissent oby byli mieli,

Habitus fuisssem oby mnie mia-
no było dawno.Habitus fuisses oby cię było
miano,Habitus fuisset oby go było
miano,Habitus fuisssemus oby nas by-
ło miano,Habitus fuissetis oby was było
miano,Habitus fuissent oby onych by-
ło miano,

Czas przyszły i terażniejszy.

(Futurum et Praesens.)

L: P: Habeam obym miał,
albo niech mam,Habeam oby mnie miano, al-
bo niech mnie mają.

Habeas obys miał,

Habeat oby miał;

L. M. Habeamus obysmy mieli,

Habeatis obysie mieli,

Habeant oby mieli,

Habeatis, albo eare oby cię
miano,

Habeatur oby go miano,

Habeamur oby nas miano,

Habeamini, albo nor oby was
miano,

Habeantur oby ich miano,

Czas przyszły dokonany.

(Futurum secundum.)

Y. P. Habuero ja będę miał.

Habueris będziesz miał.

Habuerit będzie miał.

L. M. Habuerimus będziemy
mieli.

Habueritis będziecie mieli.

Habuerint będą mieli.

Habitus fuero mię będą mieli.

Habitus fueris cię będą mieli.

Habitus fuerit jego będą mieli.

Habiti fuerimus nas będą mieli

Habiti fueritis was będą mieli.

Habiti fuerint onych będą mieli

TRYB BEZOKOLICZNY.

(modus infinitivus.)

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

(Praesens et imperfectum.)

Habere mieć było.

|Habitum esse być było mianym.

Czas przyszły.

(Futurum.)

Habiturum esse że mam mieć.

|Habitum iri, albo habendum
esse że mnie mają mieć.

Imiesłowy osobliwe.

(Gerundia.)

Habendi mienia.

Habendo mając.

Habendum ku mieniu.

(Supina.)

Habitum na mienie.

|Habitum ku mieniu.

Imiesłowy zwyczajne.
(*Participia.*)

Czasu teraźniejszego
(*praesentis temporis.*)

Habens mający.

Czasu przeszłego
(*praeteriti.*)

Habitus, a, um, *miany, miana, miane.*

Czasu przyszłego
(*futuri.*)

Habiturus, a, um, *który ma mieć.* | Habendus, da, um, *którego ma mieć.*

O CZASACH PRZESZŁYCH I SUPINACH
DRUGIEJ FORMY.

P. Jak się kończą czas przyszłe i Supina drugiej formy. | O. Na *ui i itum*, np. *moneo* upominam, *monui*, *monitum*, *praeeo* daje, *praebui*, *praebitum*.

Jubeo *a*, *rozkazuję*, *iussi*, *iussum*.

Rubeo *czervenieję*, *rubui*, *supinum niema*.

Sorbeo, *a*, *potykam*, *sorbui*, *albo sorpsi*, *sorptum*.

Arceo, *a*, *odstręczam*, *arceui*, *supinum niema*.

Doceo, *a*, *uczę kogo*, *docui*, *doctum*.

Jaceo, *n*, *leżę*, *iacui*, *supinum niema*.

Luceo, *n*, *świecę*, *luxi*, *supinum niema*.

Misceo, *a*, *mieszam*, *miscui*, *mistum*, *albo mixtum*.

Mulceo, *a*, *łagodzę*, *mulsi*, *mulsum*, *albo ctum*.

Noceo, *n*, *szkodzę*, *nocui*, *supinum niema*.

Wyymuią się:

(1) (1) Złożone ze słowa *arceo*, mają *supinum na itum*, np. *coerceo* wstrzymuję, *coercui*, *coercitum*.

- Taceo *a*, *milczę*, tacui, tacitum. (2) (2) Złożone ze słowa *taceo*, niemają supinów.
- Ardeo *n*, *goreję*, arsi, arsum.
- Audeo *n*, *śmięć*, ausus sum, supinum niema.
- Gaudeo *n*, *cieszę się*, gavisus supinum niema.
- Madeo *n*, *możnę*, madui, Supinum niema.
- Mordeo *a*, *kąsam*, momordi, morsum.
- Pendeo *n*, *wiszę*, pependi, pensum. (3) (3) *Przestroga*: Jeżeli w czasach przeszłych jakich słów niezłożonych powtarzać się będzie jedna zgłoska (*syllaba*), w złożonych się niepowtarza, np. *pendeo*, *pendi*, *dependeo*, *dependi*, oprócz następujących; *praecurro* poprzedzam, *repungo* kołę, i złożonych ze słów *sto* stoję, *do* daję, *bibo* piję, *disco* uczę się, które w złożonych słowach powtarzają zgłoskę.
- Prandeo *n*, *obiaduję*, prandi, albo *pransus sum*, *pransum*.
- Rideo *n*, *śmieję się*, risi, risum.
- Sedeo *n*, *siedzę*, sedi; sessum.
- Spondeo *a*, *przyrzekam*, spondi, sponsum.
- Strideo *n*, *zgrzytam*, stridui, Supinum niema. (*)
- Studeo *n*, *uczę się*, studui, Supinum niema.
- Suadeo *radzę*, suasi, suasum.
- Tondeo *a*, *strzygę*, totondi, tonsum.
- Video *a*, *widzę*, vidi, visum.
- Algeo *n*, *ziębnię*, alsi, supinum niema.
- Augeo *a*, *przymnażam*, auxi, auctum.
- Egeo *n*, *potrzebuję*, egui.
- Frigeo *n*, *ziębnię*, frixi, Supinum niema.
- Fulgeo *potyskuję się*, fulsi, supinum niema.
- Indulgeo *przepuszczam*, indulsi, indultum.
- Lugeo *n*, *placzę*, luxi, luctum.
- Mulgeo *a*, *doję*, mulsi, albo *xi*, *mulsum*, albo *ctum*.
- Turgeo *n*, *odvmam się*. ani czasu przeszłego, ani Supinum niema.
- Urgeo *n*, *przynaglę*, ursi, Supinum niema.
- Cieo *a*, *wzruszam*, civi, Supinum citum.
- (*) *Strido* skrzypię, jest trzeci formy, i ma czas przeszły *stridi*, Supinum niema.

- Calleo** *n*, *biegły jestem*, *cal-*
lui, Supinum niema.
- Deleo** *a*, *mażę*, *delevi*, *dele-*
tum.
- Doleo** *n*, *boleję*, *dolui*, *doli-*
tum. (*) (*) Liv: Lib: 59 *Ignomini-*
ane sua quemquam doliturum
censeret?
- Fleo** *n*, *placzę*, *flevi*, *fletum*.
- Impleo** *a*, *napelniam*, *imple-*
vi, *impletum*. (4) (4) Tak mają i insze złożo-
- Oleo** *n*, *pachnę*, *olui*, *olitum*. (5) (5) Słowa złożone, *oboleo*,
redoleo, *suboleo*, *peroleo*, i
 insze mające podobne znacze-
- Polleo** *możny jestem*, *nic nie*
ma.
- Sileo** *n*, *milczę*, *silui*, Supi-
 num niema.
- Soleo** *n*, *zwykłem*, *solitus sum*,
 supinum niema.
- Valeo** *n*, *ważę u kogo*, albo
zdrów jestem, *valui*, supi-
 num niema.
- Maneo** *n*, *zostaję*, *mansi*, *man-*
sum. (6) (6) Złożone ze słowa *ma-*
neo, które zgłoski *ma* nicod-
- Neo** *a*, *przędę*, *nevi*, *netum*.
- Teneo** *a*, *trzymam*, *tenui*, *ten-*
tum.
- Liqueo** *n*, *topnieję*, czasu prze-
 szłego i supinum niema.
- Torqueo** *a*, *kręcę*, *dręcę*, *tor-*
si, *tortum*.
- Areo** *n*, *schnę*, *arui*, supinum
 niema.
- Careo** *niemam*, *carui*, supi-
 num niema. (*) (*) Śmieszowa czasu przy-
- Haereo** *Ignę*, *haesi*, *haesum*.
- Torreo** *a*, *piekę*, *torruī*, *to-*
stum.
- Maereo** *smucę się*, *maestus*
sum.
- Censeo** *a*, *rachuję*, *consui*,
censum. (7) (7) *Recensitus* od dawnego
 Supinum pochodzące jest w u-
- Caveo** *n*, *strzegę się*, *cavi*,
cautum.
- Conniveo** *n*, *przez szpary pa-*
trzę, *nic niema*.
- żywaniu.

Ferveo *n*, wrę, fervui, Supinum niema.

Flaveo *n*, płowieję, nic niema.

Livco *n*, sinieję, nic niema.

Moveo *a*, ruszam, movi, motum.

Voveo *a*, szlubuję, vovi, votum.

Paveo *n*, lękam się, pavi, supinum niema. (8)

P. Słowa bierno-czynne (deponentia) drugiey formy jak mają czasy przeszłe i Supina?

O. Czas przeszły mają na *itus*, a Supinum na *itum*.

Wwymuią się zaś.

Fateor wyznaię, *fassus sum*, *fassum*, reor mniemam, *ratu sum*, *ratum*.

Misereor lituię się, *miseratus sum*, *misertum*. Medeor leczę; niema ani czasu przeszłego ani Supinum.

(8) Uwaga I. Słowa niakie drugiey formy ledwie nie wszystkie mają czas przeszły na *ui*, a Supinów niemaia.

Uwaga II. Wiele jest słów niakich, które Supinów niemaia, albo też jeżeli je mają, nie są w używaniu; dobrze jednak mają imiesłowiy na *rus*; np. *cariturus*.

FORMA TRZECIA

Czasowania foremne.

Na słowa czynne i ni-
iakie. |

Na słowa bierne.

TRYB OZNAJMUJĄCY.

(*Modus indicativus.*)

Czas terażnięszy.

(*Tempus praesens.*)

L. P. Ego lego *ja* czytam.
Tu legis *ty* czytasz.

Legor *mnie* czytaię.
Legeris, albo ero, *ciebie* czy-
taię.

Ille legit <i>on</i> czyta.	Legitur <i>onego</i> czytają.
L. M. Nos legimus <i>my</i> czytamy.	Legimur <i>nas</i> czytają.
Vos legitis <i>wy</i> czytacie	Legimini, <i>albo</i> <i>nor</i> , was czytają.
Illi legunt <i>oni</i> czytają.	Leguntur <i>onych</i> czytają.

Czas przeszły niedokonany.
(*Praeteritum imperfectum.*)

L. P. Legebam <i>czytałem</i> .	Legebar <i>czytano</i> mię.
Legebas <i>czytałeś</i> .	Legebaris <i>albo</i> <i>are</i> czytano cię.
Legebat <i>czytał</i> .	Legebatur <i>czytano</i> go.
L. M. Legebamus <i>czytaliśmy</i> .	Legebamur <i>czytano</i> nas.
Legebatis <i>czytaście</i> .	Legebamini <i>albo</i> <i>nor</i> czytano was.
Legebant <i>oni</i> czytali.	Legebantur <i>czytano</i> ich.

Czas przeszły dokonany
(*praeteritum perfectum.*)

L. P. Legi <i>wyczytałem</i> .	Lectus sum <i>albo</i> <i>fui</i> , wyczytano mnie.
Legisti <i>wyczytałeś</i> .	Lectus es <i>wyczytano</i> cię.
Legit <i>wyczytał</i> .	Lectus est <i>wyczytano</i> go.
L. M. Legimus <i>wyczytaliśmy</i> .	Lecti sumus <i>wyczytano</i> nas.
Legistis <i>wyczytaście</i> .	Lecti estis <i>wyczytano</i> was.
Legerunt <i>albo</i> <i>ere</i> wyczytali.	Lecti sunt <i>wyczytano</i> onych.

Czas zaprzeszczyły.
(*praeteritum plus quam perfectum.*)

L. P. Legeram <i>wyczytałem</i> był.	Lectus fueram <i>mnie</i> wyczytano.
Legeras <i>wyczytałeś</i> był.	Lectus fueras <i>ciebie</i> wyczytano.
Legerat <i>wyczytał</i> był.	Lectus fuerat <i>onego</i> wyczytano.
L. M. Legeramus <i>wyczytaliśmy</i> byli.	Lecti fueramus <i>nas</i> wyczytano.
Legeratis <i>wyczytaście</i> byli.	Lecti fueratis <i>was</i> wyczytano.
Legerant <i>wyczytali</i> byli.	Lecti fuerant <i>onych</i> wyczytano.

Czas przyszły niedokonany
(*futurum primum.*)

L. P. Legam <i>będę</i> czytał.	Legar <i>będę</i> mnie czytali.
---------------------------------	---------------------------------

Leges będziesz czytał.	Legeris, albo ere, będą cię czytali.
Leget będzie czytał.	Legetur będą go czytali.
L. M. Legemus będziemy czytali.	Legemur będą nas czytali.
Legetis będziecie czytali.	Legemini, albo nor, będą was czytali.
Legent będą czytali.	Legentur będą onych czytali.

TRYB ROZKAZUJĄCY.

(modus imperativus.)

L. P. Lege czytaj.	Legere niech cię czytają.
Legat niech czyta.	Legatur niech go czytają.
L. M. Legamus czytamy.	Legamur niech nas czytają.
Legite czytajcie.	Legamini niech was czytają.
Legant niech czytają.	Legantur niech onych czytają.

Z naleganiem.

L. P. Legito czytajże.	Legitor niechże cię czytają.
L. M. Legitote czytajcież.	Legimino niechże was czytają.
Legunto niechże oni czytają.	Leguntor niechże onych czytają.

TRYB ŻYCZĄCY.

(modus optativus.)

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

(Praesens et imperfectum.)

L. P. Legerem czytałbym.	Legerer czytanoby mnie.
Legeres czytałbyś.	Legereris, albo ere, czytanoby cię.
Legeret czytałby.	Legeretur czytanoby go.
L. M. Legeremus czytalibyśmy.	Legeremur czytanoby nas.
Legeretis czytalibyście.	Legeremini, albo nor, czytanoby was.
Legerent czytaliby.	Legerentur czytanoby ich.

Czas przeszły dokonany

(praeteritum perfectum.)

L. P. Legerim obym wyczytał.	Lectus fuerim obym mnie wyczytano.
Legeris obys wyczytał.	Lectus fueris obym cię wyczytano.
Legerit oby wyczytał.	Lectus fuerit oby go wyczytano.

L. M. Legerimus obysmy wy-	Lecti fuerimus oby nas wy-
czytali.	czytano.
Legeritis obyście wyczytali.	Lecti fueritis oby was wyczy-
	tano.
Legerint oby wyczytali.	Lecti fuerint oby onych wy-
	czytano.

Czas zaprzeszły.

(praeteritum plus quam perfectum.)

L. P. Legis-em obym był wy-	Lectus fuisset oby mnie było
czytał dawno.	wyczytano dawno.
Legisses obys był wyczytał.	Lectus fuisses oby cię było
	wyczytano.
Legisset oby był wyczytał.	Lectus fuisset oby go było wy-
	czytano.
L. M. Legissemus obysmy by-	Lecti fuisset oby nas było
li wyczytali.	wyczytano.
Legissetis obyście byli woczy-	Lecti fuisset oby was było
tali.	wyczytano.
Legissent oby byli wyczytali.	Lecti fuissent oby było ich
	wyczytano.

Czas przyszły i terażniejszy.

(Futurum et Praesens.)

L. P. Legam obym czytał,	Legar oby mnie czytano, albo
albo niech czytam.	niech mnie czytają.
Legas obys czytał.	Legaris, albo are, oby cię
	czytano.
Legat oby czytał.	Legatur oby go czytano.
L. M. Legamus obysmy czytali.	Legamur oby nas czytano
Legatis obyście czytali.	Legamini, albo nor, oby was
	czytano.
Legant oby czytali.	Legantur oby onych czytano.

Czas przyszły dokonany.

(Futurum secundum.)

L. P. Legero wyczytam.	Lectus fuero wyczytają mnie.
Legeris wyczytasz.	Lectus fueris wyczytają cię.
Legerint wyczytali.	Lecti fuerint wyczytają go.
L. M. Legerimus wyczytamy.	Lecti fuerimus wyczytają nas.
Legeritis wyczytacie.	Lecti fueritis wyczytają was.
Legerint wyczytają.	Lecti fuerint wyczytają ich.

TRYB BEZOKOLICZNY.

(modus infinitivus.)

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

(Praesens et imperfectum.)

Legere czytać.

| Legi być czytany.

Czas przeszły dokonany.

(Praeteritum perfectum.)

Legisse wyczytać było.

| Lectum esse być było wczytany.

Czas przyszły.

(Futurum.)

Lecturum esse że mam czytać.

| Lectum iri że mnie mają czytać, albo legendum esse.

Imiesłowy osobliwe.

(Gerundia.)

Legendi czytania.

Legendo czytając.

Legendum na czytanie.

(Supina.)

Lectum na czytanie.

| Lectu ku czytaniu.

Imiesłów zwyczajny.

(Participia.)

Czasu terażniejszego

(praesentis temporis.)

Legens, entis, czytający.

Czasu przeszłego

(praeteriti.)

| Lectus, a, um, czytany, na, ne.

Czasu przyszłego

(futuri.)

Lecturus, a, um co ma czytać

| Legendus, a, um, co ma być czytany.

O CZASACH PRZESZŁYCH I SUPINACH TRZECIEJ FORMY.

P. Jak mają czasy | O. Niciednakowo ma-

przeszłe i supina słowami, gdyż nie jednakowo
trzeciej formy? maiaj zakończenie.

Kończące się na *bo*.

Bibo *a. pię*, bibi *bibitum*.

Glubo *n. łupię*, glubi *Supinum niema*.

Lambo *a. lizę*, lambi, *Supinum niema*.

Nubo *a. żenie się*, nupsi, *nuptum*.

Scabo *n. drapię*, scabi *Supinum niema*.

Scribo *a. piżę*, scripsi, *scriptum*.

Dico *a. mówię*, dixi, *dictum*.

Ico *a. uderzam*, ici, *ictum*.

Parco *n. przepuszczam*, *perceri albo parsi*, *parsum*, *citum*.

Vinco *a. zwyciężam*, *vici* *victum*.

Compesco *a. hamuję*, *compescui* *supinum niema*.

Concupisco *a. żądam*, *concupivi* *concupitum*.

Conquiesco *n. schylam się*, *conquexi*. *Supinum niema*.

Coalesco *n. wzrastam*, *coalui* *coalitum*.

Cresco *n. rosnę*, *crevi*, *cretum*.

Resipisco *n. poprawiam się*, *resipui* *supinum niema*.

Disco *n. uczę się*, *didici* *Supinum niema*.

Dispesco *n. rozpraszam*, *dispescui* *supinum niema*.

Nosco *a. znam*, *novi* *notum*.

(1)

Posco *a. proszę*, *poposci* *Supinum niema*.

Quiesco *n. odpoczywam*, *quievi*, *quietum*.

Senesco *n. starzeję się*, *senni* *Supinum niema*.

Tabesco *n. schnę*, *tabui* *Supinum niema*.

(2)

(1) Złożone ze słowa *nosco* czas przeszły *novi* na *ovi* a *Sup.* na *itum* np *cognosco* po znaię, *cognovi* *cognitum*. Wyjąwszy *ignosco* wybaczam, *diagnosco* rozeznaię, które nie-maiaj *Supinów*.

(2) Słowa znaczące zaczęcie

Accendo *a. zapalam*, accendi, accensum. (3)

Cado *n. upadam* cecidi, casum.

Caedo *a. bię*, caecidi, caesum (4)

Cedo *n. ustępię* cessi, cessum.

Claudo *a. zamykam*, clausi, clausum.

Cudo *a. kuję*, cudi, cusum.

Divido *a. rozdzielam*, divisi, divisum

Explodo *a. wystrzelam*. explosi, explosum.

Fido *n. wierzę*, fidi albo fisisum Supinum niema.

Findo *a. szczepam*, fidi, fisisum.

Fundo *a. leię*, fudi fuisum

Laedo *a. obrażam*, laesi laesum. (5)

Ludo *n. gram*, lusi lusum.

Pendo *a. wazę* pependi pensum

Plaudo *n. klaskam rękoma*, plausi, plausum.

Rado *a. golę*, rasi, rasum.

Rodo *a. gryzę*, rosi, rosum

Rudo *n. iak osioł ryczę*, rudi Supinum niema.

Sido *sadowię się*, sidi (w złożonych sedi) Sup. niema.

Scindo *a. kraię*, scidi, sum (6)

Strido *n. skrzypię*, stridi, Supinum niema.

jakiey rzeczy (*inchoativa*) kończące się na *sco* niemają ani czasu przeszłego ani supinum, wyjąwszy te, które mają od słów pochodzenie, iako to: *calesco* od *caleo*, *frigesco* od *frigeo*, te mogą mieć czas przeszły i Supinum podobne do tych słów od których pochodzą np. *calesco*, *calui*, *frigesco* *frixi*.

(3) Słowa kończące się na *do*, powszechnie mają czas przeszły na *di* a Supinum na *sum*.

(4) Złożone ze słowa *caedo* niepowtarzają w czasach przeszłych zgłoski, i mają *ie* na *idi* a Supinum na *isum* np. *occido* *zabiam*, *occidi* *ocisum*.

(5) Złożone mają na *si*, *sum*, np. *allido* *uderzam*, *allisi*, *allisum*.

(6) *Scando* miało przedtym *scandi*, *scansum*, złożone mają na *di*, *sum*, np. *ascendo* *wstępię*, *ascendi*, *ascensum*.

Tendo *a. natężam*, tetendi.
ten um albo tum.

Trudo *a. trącam*, trusi trusum.

Tundo *a. tłukę*, tutudi tusum
albo tunum

Vado *n. idę* nie niema (7)

Affligo *a. trapię* afflixi afflic-
tum. (8)

Ago *a. czynię*, egi, actum.

Ambigo *n. wątpię*, nie niema

Cogo *a. przymuszam*, coegi,
coactum.

Ango *a. dręcę*, anxi Supi-
num niema.

Clango *n. trąbię*, clanxi Sup-
niema.

Dego *n. zostaię*, degi Supin-
niema.

Frango *a. łamię* fregi fra-
ctum

Lego *a. zbieram, czytam*, le-
gi lectum. (9)

Mergo *a. zanurzam*, mersi
mersum.

Mingo *n. moczę się*, minxi
miactum.

Pango *a. szczerpię*, pepigi al-
bo panxi. pactum albo pa-
ctum. (10)

Prodigo *n. utracam* prodegi,
productum.

Pungo *a. kolę*, pupugi. pun-
ctum. (11)

Satago *n. usiluję*, nie niema.

Spargo *a. rozrzucam*, sparsi
sparsum. (12)

Sugo *n. ssę*, suxi Sup. niema

Tango *a. dotykam*, tetigi, ta-
ctum.

Tergo *a. wycteram*, tersi, ter-
sum.

Vergo *n. nakłaniam się*, nie
niema.

(7) Złożone ze słowa *vado* mają czas przeszły na *si'* Supinum na *sum* np. *evado* wychodzę, *evasi evasum*.

(8) Tak i insze kończące się na *go* lub *gvo* mają czas przeszły na *xi*. Supinum na *ctum* np. *extingvo tego*.

Te trzy słowa *pingo* maluję, *fungo* lepię, *stringo* ściśkam w czasie przeszłym i w Supinum *n* odrzucają np, *pingo, pixi pictum. etc.*

(9) Słowo złożone tak mają czas przeszły i Supinum jak słowo niezłożone, wyjąwszy *negligo* zaniedbywam, *intelligo* rozumiem, *diligio* kocham które mają na *exi, ectum*. np. *nag'exi, neglectum. etc.*

(10) Złożone ze słowa *pango* mają czas przeszły na *egi* Supinum *aetum*, np. *compingo* spaiam, *compegi compactum*.

(11) Złożone mają na *xi, ctum* wyjąwszy *repungo* *repupugi*.

(12) Złożone mają na *ersi, ersum* np. *conspergo conspersi, conspersum*.

Traho <i>a.</i> ciągnę, traxi, tractum.	
Veho <i>a.</i> wiozę, nic niema.	
Ajo <i>n.</i> mówię, nic niema.	
Allicio <i>a.</i> nęcę, wabię, allexi, allectum (15)	(15) Tak i inne złożone z dawnego słowa <i>lacio</i> <i>np.</i> <i>illicio, illexi illectum.</i> Wyiąwszy <i>elicio</i> wzbudzam, <i>elicui, elicium.</i>
Aspicio <i>n.</i> poglądam, aspexi, aspectum, (14)	(14) Tak i inne złożone ze słowa <i>spacio</i> <i>np.</i> <i>respicio respexi, respectum.</i>
Capio <i>a.</i> chwytam cepi captum (15)	(15 16 17) W słowach złożonych z <i>capio, facio, iacio, cupinum</i> odmienia się na <i>e, np. infilio infectum, incipio inceptum, proiecio proiectum</i>
Cupio <i>a.</i> żądam, cupivi, cupitum.	
Facio <i>a.</i> czynię, feci factum. (16)	
Fodio <i>a.</i> kopię, fodi fossum.	
Fugio <i>n.</i> uciekam, fugi, fugitum.	
Iacio <i>a.</i> rzucam, ieci iactum. (17)	
Pario <i>a.</i> rodzę, peperi, partum. (18)	(18) Złożone ze słowa <i>pario</i> są czwartéj formy i mają czas przeszły na <i>ui</i> Supinum na <i>ertum</i> <i>np. aperio, aperui, apertum.</i> Wyiąwszy <i>comperio, reperio</i> , które mają <i>comperi, reperi, comperitum, repertum</i>
Rapio <i>a.</i> wydieram, rapui raptum. (19)	(19) Złożone Supinum mają na <i>eptum</i> <i>np. eripio wyrywam, eripui, ereptum,</i>
Quatio <i>a.</i> tłukę, nic niema. (20)	(20) Złożone mają na <i>cussi, concussio concussi concussum,</i>
Sapio <i>a.</i> smakuję, sapui albo ivi Supinum niema.	
Allo <i>a.</i> żywię, alui, alitum albo altum.	
Antecello <i>n.</i> przewyższam, antecellui Sup. niema.	
Colo <i>a.</i> czczę, colui cultum	
Consulo <i>a.</i> rodzę consului, consultum.	
Excello <i>n.</i> celuję, excellui Supinum niema.	
Fallo <i>a.</i> omylam, fefelli fallo.	

- Malo *n.* *wolę*, malui, Supinum niema.
- Molo *a.* *mieleę*, molui molitum
- Nolo *niechęę*, nolui, Supinum niema.
- Occulo *a.* *ukrywam*, oecului, occultum.
- Pello *a.* *pędzę* pepuli pulsum
- Percello *a.* *przerazam*, perculi perpulsum.
- Praecello *n.* *przodkuię*, praecellui, Supinum niema.
- Psallo *n.* *śpiewam*, psalli, Supinum niema.
- Tollo *a.* *znoszę*, sustuli, sublatum.
- Vello *a.* *wyrywam*, velli vulsum.
- Volo *n.* *chcę* volui Supinum niema.
- Como *a.* *stroję*, compsi, comptum.
- Demo *a.* *uymuję*, dempsi, demptum,
- Emo *a.* *kupuję*, emi emptum,
- Gemo *n.* *wzdycham*, gemui, gemitum,
- Premo *a.* *wyciskam*, pressi, pressum.
- Promo *a.* *wydaję*, prompsi, promptum.
- Sumo *a.* *bioreę*, sumpsi, sumptum.
- Tremo *n.* *drzę* tremui, Sup. niema.
- Vomo *a.* *wyrzucam*, vomii vomitum.
- Cano *a.* *śpiewam* cecini cantum, (21)
- Cerno *a.* *widzę*, nie niema. (22)
- Contemno *a.* *gardzę*, contempsi ptum,
- Signo *a.* *rodzę*, genui, genitum.

(21) Złożone ze słowa *'sano* mają czas przeszły na *ui* Sup. na *antum np, concino concinui, concertum,*

(22) Złożone ze słowa *cer-*no mają czas przeszły na *evi* Supinum na *etum np. decerno decrevi, decretum.*

Als cerno kiedy znaczy dzie-

- Lino *a. mażę*, lini, livi, levi, litum.
- Pono *a. kładę*, posui, positum.
- Sino *n. pozwalam*, sivi, situm.
- Sperno *a. pogardzam*, sprevi, spretum.
- Sterno *a. ścielę*, stravi, stratum.
- Carpo *a. urywam*, carpsi, carptum.
- Repo *n. czołgam się*, repsi, reptum.
- Scalpo *a. drapię*, scalpsi, scalptum.
- Sculpo *a. rysuję*, sculpsi, sculptum.
- Strepo *a. trzaskam*, strepui, strepitum.
- Coquo *a. warzę*, coxi, coctum.
- Liquo *a. opuszczam*, liqui, Supinum niema. (23)
- Carro *n. biegnę*, cucurri, cursum.
- Fero *a. niosę*, tuli, latum.
- Gero *a. robię*, gessi, gestum.
- Quaero *a. szukam*, quaesivi, quaesitum.
- Sero *a. sieję*, sevi, satum. (24)
- Tero *a. trę*, trivi, tritum.
- Uro *a. palę*, ussi, ustum.
- Verro *a. umiatam*, verri, versum.
- Accerso *a. przyzywam*, accersivi, accersitum.
- Arcesso *a. przywodzę*, arcessivi, arcessitum.
- Capesso *a. biorę*, capessivi, capessitum.
- Facesso *a. sprawuję*, facessivi, albo si, facessitum.
- Incesso *a. prześladuję*, incessi, supinum niema.
- Lacesso *a. drażnię*, lacessivi, lacessitum.
- Pinso *a. piekę*, pinsui, pinsum, albo stum.
- Quaeso *n. proszę*, nic niema.
- Idziezę, ma czas przeszły *crevi* Supinum *cretum*, *np. ex testamento crevi, haereditatem.*
- (23) Złożone maia, *liqui, lictum*, *np. relinquo, reliqui, relictum.*
- (24) Złożone ze słowa *sero*, które znaczą zasiewanie, maia czas przeszły na *evi*, Supinum na *itum*, *np. conservo* zasiewam, *consevi, consitum.* Które zaś nie znaczą zasiewania, maia czas przeszły na *ui*, Supinum na *ertum*, *np. consero* potykam się, *conserui, consertum.* Nota: *Obsero* zamykam, *re-sero* odmykam, są pierwszcy formy nie trzeci.

Viso <i>a. nawiedzam, visi, visum.</i>	
Flecto <i>a. zginam, flexi, flexum.</i>	
Meto <i>a. żnę, messui, messum.</i>	
Mitto <i>a. posyłam, misi, missum.</i>	
Necto <i>a. wiązę, nexi, albo xui, nexum.</i>	
Pecto <i>a. czeszę, pexi, albo xui, pexum.</i>	
Peto <i>a. proszę, petivi, petitum.</i>	
Sisto <i>a. zastanawiam się, steti, Supinum niema. (25)</i>	(25) Złożone ze słowa <i>sisto</i> mają czas przeszły na <i>steti</i> , Supinum na <i>stitum</i> , <i>np. resisto</i> sprzeciwiam się, <i>restui, restitum.</i>
Sterto <i>n. gniję, stertui, Supinum niema.</i>	
Verto <i>a. wywracam, verti, versum.</i>	
Annuo <i>n. pozwalam, annui, Supinum niema. (26)</i>	(26) Tak i inne podobne, <i>np. innuo, abnuo, renuo.</i>
Diruo <i>a. rozwalam, dirui, dirutum, (27)</i>	(27) Tak i inne złożone, <i>np. eruo, cernuo, etc.</i>
Ruo <i>n. upadam, rui, rutum.</i>	
Spuo <i>n. plużę, spui, sputum.</i>	
Ingruo <i>n. następuję, ingrui, supinum niema.</i>	
Luo <i>a. przyptacam, lui, supinum niema.</i>	
Metuo <i>a. lękam się, metui, supinum niema.</i>	
Struo <i>a. buduję, struxi, structum.</i>	
Polluo <i>a. kalam, pollui, pollutum.</i>	
Solvo <i>a. ptace, solvi, solutum.</i>	
Vivo <i>n. żyję, vixi, victum.</i>	
Volvo <i>a. taczam, volvi, voluntum.</i>	
Texo <i>a. tkam, texui, textum.</i>	

P. Słowa czynno-bierne (communia), i bierno czynne (deponentia), iak mają czas przeszły?

O. Adispicor dosrepuję, eptus; amplector obeymuję, sciskam, exus; comminiscor zmyślam.

entus, expergiscor. ocucam się, *experrectus, divertor* wstępuię, niema czasu przeszłego, *frutor* używam, *itus, fungor* sprawuię, *ctus, gradior* chodzę, *essus, irascor* gniewam się, *iratus, labor* upadam, *psus, liquor* topnieię, niema czasu przeszłego, *loquor* mówię, *cutus, morior* umieram, *tuus, nanciscor* dostaię, *nactus, nascor* rodzę się, *atus, nitor* wspieram się, *sus* albo *xus, obliviscor* zapominam, *litus, orior* wschodzę, *ortus. paciscor* umawiam się, *pactus, patior* cierpię, *assus, proficiscor* wyieźdżam, *fectus, pascor* iadam, *stus queror* żalę się, *questus, reminiscor* przypominam niema czasu przeszłego, *ringor* gryzę, się, niema czasu przeszłego, *sequor* naśladię, *cutus, vescor* pożywam, niema czasu przeszłego, *ulciscor* mszczę się, *ultus, utor* używam, *usus.*

FORMA CZWARTA.

Czasowania foremnego.

Na słowa czynne i ni- | Na słowa bierne.
jakie. |

TRYB OZNAJMUJĄCY

(*modus indicativus*).

Czas terażniejszy

(*tempus praesens*).

<i>L. P. Ego audio ja słyszę.</i>	<i>Audior słyszę mnie.</i>
<i>Tu audis ty słyszysz.</i>	<i>Audiris, albo ire słyszę cię</i>
<i>Ille audit on słyszy.</i>	<i>Auditur słyszę go.</i>
<i>L. M. Nos audimus my słyszemy.</i>	<i>Audimur słyszę nas.</i>
<i>Vos auditis wy słyszycie.</i>	<i>Audimini. albo nor słyszę was.</i>

Illi audiunt oni słyszają. | Audiuntur słyszają onych.

Czas przeszły niedokonany
(*praeteritum imperfectum*).

<i>L. P.</i> Audiebam słyszałem.	Audiebar słyszano mnie.
Audiebas słyszałeś.	Audiebaris, albo ere, słyszano cię.
Audiebant słyszał.	Audiebatur słyszano go.
<i>L. M.</i> Audiebamus słyszeliśmy.	Audiebamur słyszano nas.
Audiebatis słyszeliście.	Audiebamini, albo nor słyszano was.
Audiebant słyszeli.	Audiebantur słyszano onych.

Czas przeszły dokonany.
(*Praeteritum perfectum*).

<i>L. P.</i> Audivi usłyszałem.	Auditus fui usłyszano mnie.
Audivisti usłyszałeś.	Auditus fuisti usłyszano cię.
Audivit usłyszał.	Auditus fuit usłyszano go.
<i>L. M.</i> Audivimus usłyszeliliśmy.	Auditi fuimus usłyszano nas.
Audivistis uslyszełiście.	Auditi fuistis uslyszełano was.
Audiverunt albo ere, uslyszełeli.	Auditi fuerunt albo ere uslyszełano onych.

Czas zaprzeszyły.
(*praeteritum plus quam perfectum*.)

<i>L. P.</i> Audiveram uslyszełam był.	Auditus fueram uslyszełano mnie było.
Audiveras uslyszełeś był.	Auditus fueras uslyszełano cię.
Audiverat uslyszeł był.	Auditus fuerat uslyszełano go.
<i>L. M.</i> Audiveramus uslyszełeliśmy byli.	Auditi fueramus uslyszełano nas.
Audiveratis uslyszełeliście byli.	Auditi fueratis uslyszełano was.
Audiverant uslyszełeli byli.	Auditi fuerant uslyszełano onych.

Czas przyszły niedokonany
(*futurum primum*.)

<i>L. P.</i> Audiam będą słyszał.	Audiar mnie będą słyszeli.
Audies będziesz słyszał.	Audieris, albo ere, ciebie będą słyszeli.
Audiet będzie słyszał.	Audietur jego będą słyszeli.
<i>L. M.</i> Audiemus będziemy słyszeli.	Audiemur nas będą słyszeli.
Audietis będziecie słyszeli.	Audiemini, albo nor, was będą słyszeli.
Audient będą słyszeli.	Audientur onych będą słyszeli.

TRYB ROZKAZUJĄCY.

(modus imperativus.)

L. P. Audi stysz.	Audire niech cię usłyszę.
Audiat niech on styszy.	Audiatur niech go usłyszę.
L. M. Audiamus styszymy.	Audiamur niech nas usłyszę.
Audite styscie.	Audiamini niech was usłyszę.
Audiant niech styszę.	Audiantur niech onych usłyszę.

Z naleganiem.

L. P. Audito stuchajże.	Auditor niechże cię stuchaję.
L. M. Auditote stuchajcież.	Audiamini niechże was stuchaję.
Audianto niechże oni stuchaję.	Audiantur niechże onych stuchaję.

TRYB ŻYCZĄCY.

(modus optativus.)

Czas terażniejszy i przeszły niedokonany.

(Praesens et imperfectum.)

L. P. Audirem styszałbym.	Audirem styszanoby mnie.
Audires styszałbyś.	Audireris, albo, rere, styszanoby cię.
Audiret styszałby.	Audiretur styszanoby go.
L. M. Audiremus styszelibyśmy.	Audiremur styszanoby nas.
Audiretis styszelibyście.	Audiremini, albo, nor, styszanoby was.
Audirent styszeliby.	Audirentur styszanoby onych.

Przeszły dokonany.

(Praeteritum perfectum.)

L. P. Audiverim oby usłyszal.	Auditus fuerim oby mnie usłyszano.
Audiveris oby usłyszal.	Auditus fueris oby cię usłyszano.
Audiverit oby usłyszal.	Auditus fuerit oby go usłyszano.
L. M. Audimerimus obyśmy usłyszeli.	Auditi fuerimus oby nas usłyszano.
Audiveritis obyście usłyszeli.	Auditi fueritis oby was usłyszano.
Audiverint oby usłyszeli.	Auditi fuerint oby onych usłyszano.

Czas zaprzeszły
(*praeteritum plus quam perfectum*).

<p><i>L. P. Audivissem obym był usłyszał.</i> <i>Audivisses obys był usłyszał.</i> <i>Audivisset oby był usłyszał.</i></p>	<p><i>Auditus fuisset obym był usłyszanv.</i> <i>Auditus fuisses obys był usłyszany.</i> <i>Auditus fuisset oby był usłyszany.</i></p>
<p><i>L. M. Audivissemus obysmy byli usłyszeli,</i> <i>Audivissetis obyście byli usłyszeli.</i> <i>Audivissent oby byli usłyszeli.</i></p>	<p><i>Auditi fuissetus oby nas było usłyszano.</i> <i>Auditi fuissetis oby was było usłyszano.</i> <i>Auditi fuissent oby ich było usłyszano.</i></p>

Czas przyszły i terażniwszy.
(*Futurum et Praesens.*)

<p><i>L. P. Audiam obym słyszał,</i> <i>albo niech słyszę.</i> <i>Audias obys słyszał.</i> <i>Audiat oby słyszał,</i></p>	<p><i>Audiar oby mnie słyszano, albo niech mnie słuchają.</i> <i>Audiaris, albo are, oby ciebie słyszano.</i> <i>Audiat ob go słyszano.</i></p>
<p><i>L. M. Audiamus obysmy słyszeli.</i> <i>Audiatis obyście słyszeli.</i> <i>Audiant oby słyszeli.</i></p>	<p><i>Audiamur oby nas słyszano.</i> <i>Audiamini, albo nor, oby was słyszano.</i> <i>Audiantur oby onych słyszano.</i></p>

Czas przyszły dokonany.
(*Futurum secundum.*)

<p><i>L. P. Audivero usłyszę.</i> <i>Audiveris usłyszysz.</i> <i>Audiverit usłyszysz.</i></p>	<p><i>Auditus fuero mnie usłyszę.</i> <i>Auditus fueris ciebie usłyszę.</i> <i>Auditus fuerit jego usłyszę.</i></p>
<p><i>L. M. Audiverimus usłyszemy.</i> <i>Audiveritis usłyszycie.</i> <i>Audiverint usłyszę.</i></p>	<p><i>Auditi fuerimus nas usłyszę.</i> <i>Auditi fueritis was usłyszę.</i> <i>Auditi fuerint onych usłyszę.</i></p>

TRYB BEZOKOLICZNY.
(*modus infinitivus.*)

Czas terażniwszy i przeszły niedokonany.
(*Praesens et imperfectum.*)

<i>Audire słyszeć.</i>	<i>Audiri być słyszany.</i>
------------------------	-----------------------------

Czas przeszły dokonany
(*praeteritum perfectum.*)

Audivisse usłyszeć było.

| Auditum fuisse być było usły-
szanym.

Czas przyszły.
(*Futurum.*)

Auditorum esse że mam sły-
szec.

| Auditum iri że mam być sły-
szanym.

Imiesłowy osobliwe.
(*Gerundia.*)

Audiendi słyszenia.

Audiendo słysząc.

Audiendum ku słyszeniu.

(*Supina.*)

Auditum na słyszenie.

| Auditum ku słyszeniu.

Imiesłów zwyczajny.
(*Participia.*)

Czasu terażniejszego
(*praesentis temporis.*)

Audiens słyszący.

Czasu przeszłego
(*praeteriti.*)

| Auditus, a, um, słyszany.

Czasu przyszłego
(*futuri.*)

Auditurus, a, um, który ma
słyszeć.

| Audiendus, a, um, który ma
być słyszany.

○ CZASACH PRZESZŁYCH I SUPINACH
CZWARTEY FORMY.

P. Słowa do czwartej | O. Na *ivi, itum, np.*
formy należące jak *ma-* *cio, civi, citum*, oprócz
ją czas przeszły i *Supi-* *następujących.*
nuni?

Aperio a. otwieram, aperui,
apertum.

Wymniają się:

Amicio *a. odziewam*, amicivi, amictum.

Farcio *a. nadziewam*, farsi, fartum.

Esurio *n. łaknę*, esurivi, Supinum niema. (1)

Ferio *a. biję*, nic niema.

Fulcio *a. podpieram*, fulsi, fultum.

Haurio *a. czerpam*, hausi, haustum.

Salio *a. śkaczę*, salivi, albo salii, saltum. (2)

Sancio *a. stanowią*, sanxi, sanctum, albo sancitum.

Sarcio *a. wszywam*, sarsi, sartum.

Sencio *a. czuję*, sensi, sensum.

Sepelio *a. pogrzebiam*, sepelivi, sepultum.

Sepio *a. grodzę*, sepsi, septum.

Singultio *n. tkam*, singultivi, singultum.

Venio *n. przychodzę*, veni, ventum.

Vincio *a. więzę*, vinxi, vincitum.

P. Słowa czynno-bierne (communia) i bierno-czynne (deponentia) do czwartey formy należące, jak mają czas przeszły i Supinum?

Experior *doznaję*, expertus sum, expertum.

Metior *mierzę*, mensus sum, mensum.

Ordior *poczynam*, orsus sum, orsum.

Opperior *czekam*, oppertus sum, oppertum.

P. Jak się czasują słowa czynno-bierne (communia), i bierno-czynne (deponentia)?

O. Tak jak słowa bierne: z tą tylko różni-

(1) Słowa znaczące myślenie z pragnieniem jakiey rzeczy (*Meditativa*) niemają czasu przeszłego ani Supinum *np. Scripturio*, chce mi się pisać.

(2) Złożone ze słowa *salio*, mają czas przeszły na *ivi*, albo *ui*, a Supinum na *ultum*, *np. Prosilio* wypadam, *prosilivi*, albo *prosilii*, *prosilui*, *pro-sultum*.

Przestroga: I. Słowo *facio*, jest bierne słowa *facio*.

II. Złożone ze słowa *facio*, które nieodmieniają *a* na *i*, mają słowa bierne na *io*, *np. calefacio*, bierne słowo ma *calefacio*; które zaś odmieniają mają słowa bierne na *or*, *np. conficio*, *conficior*.

O. Assentior pozwalam, *assensus*, *sum*, *assensum*.

Uwaga: Słowa bierno-czynne (*deponentia*) iakieykolwiek formy iedno tylko zwykły mieć Supinum na *um*. Słowa zaś czynno-bierne (*communia*) mogą mieć na *um* i *u*.

ca, że słowa bierne niemają ani Gerundyów ani Imiesłowów czasu terazniejszego, ani przyszłego na rus, co słowa czynno-bierne, i bierno-czynne mają.

P. Czy wszystkie słowa bierno-czynne (deponentia) mogą mieć imiesłowy bierne czasu przyszłego na dus?

O. Nie wszystkie, ale te tylko, które mają znaczenie czynne, np. *execrandus, a, um.*

O FORMOWANIU CZASOW.

P. Jak się dzielą czasy?

O. Na pierwotne i pochodne.

P. Które są czasy pierwotne, a które pochodne?

O. Czas terazniejszy, czas przeszły dokonany trybu oznajmującego, i supinum, są pierwotne, inne zaś wszystkie są pochodne.

P. Które czasy formują się od czasu terazniejszego trybu oznajmującego?

O. Czas przeszły niedokonany trybu oznajmującego, również czas terazniejszy lub przeszły niedokonany trybu życzącego, czas przyszły niedokonany (*futurum primum*) i czas przyszły lub terazniejszy (*futurum vel praesens*), dodawszy albo odmieniwszy jaką głóskę (*litera*) albo zgłoskę (*sillaba*).

P. Które czasy formują się od czasu przeszłego dokonanego trybu oznajmującego?

O. Wszystkie inne czasy przeszłe dokonane, zaprzeszłe, i czas przyszły dokonany (*futurum secundum*).

P. Które czasy formują się od supinum?

O. W słowach czynnych i miakich, czas przyszły trybu bezokolicznego, i imiestłów czasu przyszłego; w słowach zaś biernych czas przeszły dokonany czasu oznajmującego, i wszystkie które się od niego formowały.

P. Wielorakie są imiestłowy i jak się formują?

*O. Trojaki: czasu teraźniejszego, przeszłego, i przyszłego. Imiestłów czasu teraźniejszego formuje się od czasu przeszłego niedokonanego trybu oznajmującego: czasu przeszłego i przyszłego czynne zakończone na *rus* od supinum.*

P. Co się formuje od Imiestłowy czasu teraźniejszego?

O. Gerundia, i czas przyszły bierny trybu bezokolicznego.

P. Insze działania słów biernych skąd się formują?

O. Od tychże samych czasów słów czynnych.

C Z A S O W A N I E

słów nieforemnych.

Possum <i>mozę</i> , volo <i>chcę</i> , no- lo <i>niechęć</i> .	Malo <i>wolę</i> , fero <i>niosę</i> , feror niosę <i>mnie</i> , fio <i>staję się</i> .
--	--

Tryb oznajmujący.

C. T. Possum, volo, nolo, Potes, vis, nonvis. potest, vult, nonvult. possumus, volumus, nolumus potestis, vultis, nonvultis.	Malo, Fero, feror, fio. mavis, fers, fereris, fio. mavult, fert, fertur, fit. malumus, ferimus, ferimur, fimus mavultis, fertis, ferimini. v. or fitis,
--	--

possunt, volunt, nolunt.	malunt, ferunt, feruntur, fiunt.
Prze. nied. Poteram, volebam, nolebam.	Malebam, Ferebam, Ferebar, Fiebam.
Prze. dok. Potui, volui, nolui.	Malui, Tuli, Latus sum, Factus sum.
Zaprz. Potueram, Volueram, Nolueram.	Malueram, Tuleram, Latus fueram, Factus fueram.
Przy. niedok. Potero, Volam, Nolam.	— Feram, Ferar, Fiam.

Tryb rozkazujący.

— — Noli, vel nolito.	— Fer, vel ferto, fertor. —
-----------------------	-----------------------------

Tryb życzący.

Ter. i Przesz. nied. Possem, Vellem, Nollem.	Mallem, Ferrem, Ferrer, Fierem.
Prze. dok. Potuerim, Voluerim, Noluerim.	Maluerim, Tulerim, Latus fuerim, Factus fuerim.
Zaprz. Potuissem, Voluissem, Noluissem.	Maluissem, Tulissem, Latus fuisssem, Factus fuisssem.
Przy. i Ter. Possim, Vellim, Nolim.	Malim, Feram, Ferar, Fiam.
Przy. dok. Potuero, Voluero, Noluero.	Maluero, Tulero, Latus fuero, Factus fuero.

Tryb bezokoliczny.

Cz. Ter. Posse, Velle, Nolle.	Malte, Ferre, Ferri, Fieri.
Cz. Prze. Potuisse, Voluisse, Noluisse.	Maluisse, Tulisse, Latum esse, Factum esse.
Czas Przy. — — —	— Laturum esse, Latum iri, v. ferendum esse, Factum iri, v. faciendum esse.
Gerundia— Volendi, Nolendi, do, dum.	Malendi, Ferendi, do dum. —
Supinum — — —	— Latum, Latu, Factu.
Imięstowy czasu ter. Potens, Volens, Nolens.	Malens, Ferens. — —
Przeszły — — —	— — Latus, Factus.
Przyszły — — —	— Laturus, Ferendus, Faciendus.

Słowa: Memini pamiętam, odi nienawidzę, caepi poczynam.

Tryb oznajmujący.

Czas ter: i przeszły: Memini, Odi, Caepi, v. caeptus sum.
Cz: zaprz: Memineram, Oderam, Caeperam, caeptus fueram.

Tryb rozkazujący.

Memento, Oderis, Caeperis.

Tryb życzący.

Czas przeszły dok. Meminerim, Oderim, Caeperim, caep-
tus fuerim.

Czas zaprzeszy. Meminissē, Odissem, Caepissem, caep-
tus fuissē.

Przyszły dok. Meminero, Odero, Caepero, caeptus fuero.

Tryb bezokoliczny.

Czas teraz i przeszły. Meminisse, Odisse, Caepisse.

Czas przyszły — — Caepturum esse,
Imiestów czasu przyszłego. — — Caepturus.

Przestrogi względem niektórych innych słów nieforemnych.

I. Słowo *Inquam* mówię ma całkowicie czas terażnieyczny i przyszły niedokonany trybu oznajmującego: czasu przyszłego niedokonanego jedną osobę *inquies*. Imiestów czasu terażniejszego *inquiens*.

II. Podobnie i słowo *ajo* powiadam, ma także czasy terażnieyczny i przeszły niedokonany trybu oznajmującego. Imiestów czasu terażniejszego *ajens*.

III- Słowa *dico* mówię, *duco* prowadzę ze swoimi złożonemi w trybie rozkazującym nie mają *dice ducē* ale *dic duc*; np. *praedic, deduc*.

IV. Słowo *facio* ze swoimi złożonymi które nieodmieniają *a* na *i* tryb rozkazujący mają *fac, calefac*, odmieniające zaś *a* na *i* mają tryb rozkazujący na *ce* np. *perficio perfice*.

To słowo czas terażnieyczny lub przyszły ma *faciam* albo *faxim*.

V. Słowo *queaso* ma tylko *quaesumus*.

VI. Słowo *ave, salve* witaj, mają tylko *ave, salve* drugą osobę liczby mnogiej trybu

rozkazującego i tryb bezokoliczny *av* albo *ab*
vere. *dund Pa-*

VII. Słowo *cede*, kiedy toż samo *oyczyzny*,
day, albo *powiedz*, jest drugą *Patria.*
 rozkazującego. *iania mowy*

VIII. Słowa *nascor* rodzę się, *mukże bierną?*
ram, *orior* wschodzę, nie formują słowa, i
 czasu przyszłego od *supinum*; ale albo *ut. II.*
sciturus, moriturus, oriturus. *y zamienić*

IX. Słowo *scio* ma tryb rozkazu *ut* odrzu-
 a nie *sci.* *trybie bez-*
że sam czas,

GRAMMATYKI ŁACIŃSKIEJ *Simus, quod*

C Z E Ś Ć III. *ierzemy że*

O SKŁADNI *zokoliczna*

(De Constructione) *regi a Deo*
Gerundia
icipia) ia-

Początkowa Składnia. *h po-*
ć li-

P. W czym przymiotnik zgadzać się po-
 nien z rzeczownikiem?

O. We trzech rzeczach: w rodzaju, lic-
 bie i przypadku; np. *Deus justus*, Bóg spra-
 wiedliwy.

P. W czym zaimek względny zgadzać się
 powinien z poprzedzającym rzeczownikiem?

O. W rodzaju i liczbie, a czasem tylko w
 przypadku, np. *virtus est, quae homines felices reddit*, cnota jest, która ludzi szczęśliwe-
 mi czyni.

W czym słowo osobiste zgadzać się powin-

no z pierwszym przypadkiem?

O. W liczbie, osobie, i rodzaju, np. *ego spero, in se* spodziewam. *Hestes sunt victi,* nieprzyjaciele zwyciężeni zostali.

P. Wiele jest warunków do odmienienia mowy okolicznej na bezokoliczną?

O. Cztery. I. Powinny być w mowie dwa słowa i z nich jedno mieć spójnika *quod* albo *ut*. II. Spójnika *quod* albo *ut* odrzącić. III. Pierwszy przypadek zamienić na czwarty. IV. Słowo osobiste położone ze spójnikiem, położyć w trybie bezokolicznym, zachowując tenże sam czas np. (mowa okoliczna) *Credo quod Deus est ubique praesens.* Wierzę że Bóg jest wszędzie przytomny (bezokoliczna) *Credo Deum ubique esse praesentem.*

P. Słowa czynne jakim rządzą przypadkiem?

O. Czwartym np. *Modestia ornat juvenes.* Skromność zdobi młodych.

P. Słowa biernie z jakim kładną się przypadkiem?

O. Kładą się z przypadkiem szóstym z przyimkiem *a* albo *ab*, który czasem odmienia się na trzeci, np. *Auditus est a nobis,* albo *auditus est nobis quidam rumor,* słyszana jest od nas pewna wieść.

P. Jakie są warunki do odmieniania mowy czynnej na bierną?

O. Trzy. I. czwarty przypadek powinien się odmieniać na pierwszy. II. Słowo czynne powinno się odmienić na biernie zachowując tenże sam tryb i czas, i zgodzić się z pierwszym przypadkiem w liczbie, osobie i rodzaju.

ju. III. Pierwszy przypadek mowy czynney zamienić na szósty z przyimkiem *a* albo *ab* np. (mowa czynna) *Fortes viri defendunt Patriam*. Waleczni mężowie bronią oyczyzny, (bierna) *a fortibus viris defenditur Patria*.

P. Jakie są warunki do odmieniania mowy okoliczney bierney na bezokoliczną także bierną?

O. Cztery. I. Powinny być dwa słowa, i jedno z nich mieć spóynik *quod* albo *ut*. II. Pierwszy przypadek mowy bierney zamienić na czwarty. III. Spóynik *quod* albo *ut* odrzucić. IV. Słowo bierne okoliczne w trybie bezokolicznym położyć zachowując tenże sam czas, np. (mowa okoliczna bierna) *Credimus, quod totus hic mundus a deo regatur*. Wierzemy że tym całym światem rządzi Bóg, (bezokoliczna bierna) *credimus totum hunc mundum regi a Deo*

P. Imięstowy osobliwe, to jest *Gerundia Supina*, i Imięstowy zwyczajne (*Participia*) iakiemi rządzą przypadkami?

O. Temiż samemi co i słowa od których pochodzą, np. *Eo scriptum litteras*, idę pisać listy, *sum scripturus litteras*. mam pisać listy.

P. Które Przyimki rządzą przypadkiem czwartym?

O. *Ad* do, *apud* u, *ante* przed, *adversus* na-przeciw, *versus*, *erga* ku, *pone* za kim, *iuxta*, *secundum* według, *prope* blisko, *intra* wewnątrz, *post* po, *infra* niżej, *extra* za, zewnątrz, *contra* przeciwko, *circum*, *circa* około, *secus* wedle, *propter* dla, *supra* nad, *na*, *penes* przy, *inter* między, *ultra* nad, *za*, *ob* dla, *przed*, *cis*

z tey strony, *trans* z owey strony, *citra* bez, *per* przez &c.

P. Które przyimki rządzą przypadkiem szóstym?

O. *Abs*, *ab*, *a*, *od*, *cum*, *z*, *clam* bez wiadomości, *procul* daleko, *ex*, *e*, *z*, *de* o, *coram* przed, *prae* dla, *absque*, *sine* bez, *pro* za.

P. Przyimki *in*, *sub*, *iakim* rządzą przypadkiem?

O. Te przyimki na pytanie *gdzie* w *czym*, *na czym*, *pod czym* rządzą przypadkiem szóstym: na pytanie zaś *dokąd*, *w co*, *pod co*, rządzą przypadkiem czwartym np. *In terra deo*, *in celum intueor*. Na ziemi żyję na niebo patrzę.

P. Przyimek *tenus* *iakim* rządzi przypadkiem?

O. Kiedy się kładzie z imieniem liczby pojedynczey, rządzi przypadkiem szóstym: kiedy zaś z imieniem liczby mnogiej, rządzi przypadkiem drugim, i w obudwu zdarzeniach po imieniu się kładzie np. *colo tenus*, po szyje. *aurium tenus*, po uszy.

P. Przyimek *super* *iakim* rządzi przypadkiem?

O. Kiedy znaczy *nad*, rządzi przypadkiem czwartym, kiedy zaś znaczy *na*, rządzi szóstym np. *Sapientia super omnes divitias*, Mądrość nad wszystkie bogactwa. *Sedet super scamno* siedzi na ławie.

P. Imiona znaczące czas w *iakim* kiedy przypadku się kładą?

O. Na pytanie *iak długo* kładą się w przypadku czwartym, albo szóstym, np. *multos annos*, albo *multis annis crescit arbor*. Przez wiele lat drzewo rośnie. Na pytanie zaś *kiedy*, kładą się w przypadku szóstym, np. *esomno me proripui hora quarta*, obudziłem się o godzinie czwartej.

P. Imiona znaczące cenę, narzędzie, sposób i przyczynę, dla których się co dzieje, w jakim się przypadku kładą?

O. W szóstym bez przyimku, np. *emi ducentis florenis*, kupiłem za dwieście złotych. *Negligentiâ id accidit*, z niedbalstwa to się zdarzyło. *Magno labore quaeritur doctrina*, z wielką pracą szukają nauki. *Scribo calamo*, piszę piórem.

P. Kiedy słowa *iestem*, *staię się*, nazywam się, i tym podobne w polskim języku kładą się z przypadkiem szóstym, *iak się ten szósty przypadek w łacińskim kłaść* powinien?

O. W przypadku pierwszym, np. *sum amicus veritatis*, *iestem* przyjacielem prawdy. *Deus factus est homo*, Bóg stał się człowiekiem. *Roma vocatur caput orbis*, Rzym nazywa się głową świata.

P. Kiedy są dwa rzeczowniki do dwóch różnych rzeczy należące bez spóynika, *iak się kłaść* powinny?

O. Jedno z nich odpowiadające na pytanie *czyy*, *czyia*, *czyie*, kładzie się w przypadku drugim, drugie zaś *iak składnia wymaga*, np. *Eminet in te gravitas Catonis, humanitas Sci-*

pionis, wydaie się w tobie powaga Katona, ludzkość Scypiona.

P. Imiona własne miast, wsi, zamków, na pytanie gdzie, w jakim się kładą przypadku?

O. Te, które są pierwszey, lub drugiey formy, i liczby pojedynczey, kładą się w drugim przypadku, np. *Vilnae reperitur Corpus Sancti Casimiri*, w Wilnie znajduje się Ciało S. Kazimierza. Te zaś, które są trzeciey formy, albo chociaż są pierwszey, lub drugiey formy, lecz liczby mnogiey, kładą się w przypadku szóstym bez przyimku, np. *Scientiae florent Parisiis*, nauki kwitną w Paryżu. *Semiramis regnavit Babilone*, Semiramis panowała w Babilonie.

P. Czy są jakie imiona pospolite (apellativa), któreby się kładły na pytanie gdzie, w przypadku drugim?

O. Jest ich cztery: *humi* na ziemi, *belli*, *militiae* na wojnie, *domi* w domu, z których ostatnie może mieć zaimki *meae*, *tuae*, *suae*, *nostrae*, *vestrae*, albo przymiotnika *alienae*: z inszemi zaś przymiotnikami kładzie się w przypadku szóstym z przyimkiem *in*, np. *in domo paterna*, w domu oycowskim.

P. To imie rus wieś, w którym przypadku kładzie się na pytanie gdzie?

O. W przypadku szóstym, np. *ruri*, albo *rure vivitur commode*, na wsi żyje się wygodnie.

P. Imiona własne miast, zamków i wsi, w którym przypadku kładną się na pytanie quo dokąd?

O. W czwartym przypadku bez przyimku, np. *discessurus sum Cracoviam*, mam iechać do Krakowa, *redeo domum, eo rus*, powracam do domu, idę do wsi.

P. Imiona własne miast, wsi i zamków, iak się kładną na pytanie, unde zkąd?

O. W szóstym przypadku bez przyimku: temu przewidła podlegają także *rus* i *domus*, np. *venio Varsoviá*, idę z Warszawy, *egredior domo, rure*, wychodzę z domu, ze wsi.

P. Imiona własne miast, zamków i wsi, iak się kładną na pytanie qua któredy?

O. W przypadku szóstym bez przyimku, np. *Lida Grodnam*, na Lidę do Grodna. Są jednak autorowie łacińscy, którzy kładną ie w przypadku czwartym z przyimkiem *per*, np. *Provinciam Boëticam, per Tycinum est petiturus* Plin. Jun. Ep. 7.

P. Imiona własne Królestw, Prowincyi, Wysp, iak się kładną na pytanie gdzie, dokąd, zkąd, któredy?

O. Kładną się tak iak w polskim, to iest na pytanie gdzie? w przypadku szóstym z przyimkiem *in*, na pytanie zkąd? w przypadku szóstym z przyimkiem *ex*, na pytanie dokąd? w przypadku czwartym z przyimkiem *in*, na pytanie któredy? w przypadku czwartym z przyimkiem *per*, np. *in Germania* w Niemczech, *ex Germania* z Niemiec, *in Germaniam* do Niemiec, *per Germaniam* przez Niemcy.

P. Imiona własne miast, zamków i wsi, gdy chcemy wyrazić bliskość miéysca, iak się kładną na pytanie: zkąd, dokąd, gdzie, któredy?

O. Na pytanie *gdzie, dokąd?* kładną się w czwartym przypadku z przyimkiem *ad*, np. *maneo ad Vilnam, pergo ad Gedanum*, mieszkam pod Wilnem, iadę pod Gdańsk.

Na pytanie *z kąd?* kładną się w szóstym przypadku z przyimkiem *a* albo *ab*, np. *reversus sum a Lublino*, wróciłem się z pod Lublina.

Na pytanie *któredy?* kładną się w czwartym przypadku z przyimkiem *praeter*, np. *milites iter faciebant praeter Cracoviam*, żołnierze maszerowali mimo Krakow.

P. Jakim porządkiem w każdéy mowie potrzeba szykować wyrazy, żeby ją zrobić *zwięźle i prostą?*

O. Najprzód powinien się kłaść przysłówek. II. Przypadek pierwszy. III. Słowo. IV. Przypadek zależący od słowa. V. Przypadki rządzone przez przyimki, np. *minuti semper et infirmi animi voluptas est ultio*, małego zawsze i słabego umysłu ukontentowaniem jest zemsta. (Tak się szykować te wyrazy powinny). *Semper ultio est voluptas animi minuti et infirmi*.

DE SINTAXI, SEU CONSTRUCTIONE.

Quotuplex est constructio?

R. Triplex: *concordantiae, regiminis, et communis*.

Quid est Constructio concordantiae?

R. Quando una vox cum alia in quibus-

dam accidentibus concordatur, *vg. Sapiens homo vates est optimus.*

Quid est Constructio Regiminis?

R. Quando una vox regit aliam ita, ut cum illa in certo casu, vel modo ponatur, *vg. Nemo refert parem gratiam Patriae, etiam si ob amorem illius vel vitia privetur.*

Quid est Constructio Communis?

R. Quando aliqua vox, ex vi suae significationis, *vg. Temporis praeterii &c.* in certo casu ponitur cum qualicumque verbo, aut nomine, *vg. Libertas multis saeculis florentissima Sparta, Carthagine, Athenis, discordia civili perit.*

S E C T I O P R I M A

DE CONSTRUCTIONE CONCORDANTIÆ.

Quae Partes Orationis inter se debent concordari?

R. 1mo. Verbum personale finitivi modi cum Nominativo. 2do. Nomen adjectivum cum Substantivo. 3tio. Relativum cum antecedente. 4to. Duo, vel plura Substantiva continuata, *vg. Hic est bonus Civis, qui praestantissimum Patriae thesaurum, libertatem defendit.*

§ I.

DE CONCORDANTIA VERBI PERSONALIS CUM NOMINATIVO.

Verbum personale in quibus debet concordari cum uno nominativo?

R. In numero genere et persona, sive nominativus aperte, sive occulte ponatur, vg. *Mors appropinquat, caveto.*

Verbum personale qualiter debet concordari, cum nominativo?

R. In persona, et genere, in numero autem non semper, vg. *Turba clamat, vel clamant.*

Verbum personale qualiter debet concordari, cum loco nominativi ponitur infinitivus?

R. Poni debet in tertia persona numeri singularis, vg. *Detractio, vel detrahere aliis, occidit animam.*

Verbum cum pluribus nominativis eiusdem personae qualiter concordatur?

R. In persona, non autem semper in numero, ponitur enim, vel in numero plurali, vel singulari. Nominativus vero unus quandoque vertitur in ablativum cum praepositione cum, vg. *Sapientia et probitas, vel sapientia cum probitate commendat, vel commendant virum.*

Verbum cum pluribus nominativis diversae personae qualiter concordatur?

R. Ponitur in numero plurali, concordando cum praestantiore persona: 1ma. autem praestantior est, quam 2da, 2da quam 3tia. vg. *Ego et tu Deo subjicimur.* Aliquando etiam concordatur cum viciniore persona, etiamsi sit posterior; sed tunc verbum debet poni in numero singulari, vg. *Ego et tu Deo subiceris.*

Quando vero unus nominativus vertitur in ablativum cum praepositione cum, tunc

verbum concordatur cum nominativo, sive sit prioris personae, sive posterioris, vg. *Vivere perpetuo nec ego tecum possum, nec tu mecum vales.*

§ II.

DE CONCORDANTIA ADJECTIVI CUM SUBSTANTIVO.

Adjectivum in quibus debet concordari cum uno substantivo?

ꝛ. In genere numero et casu: vg. *Rex benevolus, respublica concors, dominium liberum.*

Adjectivum cum pluribus substantivis eiusdem generis qualiter concordatur?

ꝛ. In genere et casu, poniturque in numero plurali: in singulari vero, vel plurali, quando unum substantivum vertitur in ablativum cum praepositione *cum*, vg. *Dux et miles generosi, vel Dux cum milite generosi, vel generosus.*

Nota: Si substantiva sunt rerum inanimatarum, potest quoque adjectivum poni in genere neutro plurali, id tamen raro, vg. *Ignavia et petulantia vitandae sunt, vel vitanda est, vel vitanda sunt.*

Adjectivum cum pluribus substantivis diversi generis qualiter concordatur?

ꝛ. Ponitur in numero plurali, concordando cum praestantiori genere, in masculinum autem praestantius quam faemininum, faemininum quam neutram, vg. *Miecislaus et Dombrowka, primi ex Principibus Poloniae Christianam Religionem susceperunt.*

Vel etiam concordatur cum viciniori substantivo, sive illud sit praestantioris generis,

sive non, sive numeri singularis, sive pluralis; vg. *Miecislaus et Dombrowka prima ex Sc.*

Unum quoque Substantivum vertitur in ablativum cum propositione cum, et tunc adjectivum concordatur vel in numero plurali cum praestantiori substantivo, vg. *cum Miecislao Dombrowka, primi Sc.* vel in numero singulari cum illo substantivo, quod non est versum in ablativum. vg. *Cum Miecislao Dombrowka prima ex Principibus Poloniae Sc. Miecislaus et Dombrowka, vel cum Miecislao Dombrowka, prima ex Principibus Poloniae Christianam Religionem suscepit.*

Nota: Si vero substantiva sunt rerum inanimatarum, tunc adjectivum vel concordatur cum viciniore substantivo, vel etiam ponitur in genere neutro in numero plurali, vg. *Favor Principum et pecunia semper est necessaria, vel sunt necessaria.*

§ III.

DE CONCORDANTIA RELATIVI CUM ANTECEDENTE.

Relativum in quibus concordatur cum uno Antecedente.

¶. In genere et numero semper, in casu vero aliquando, vg. *Immortales ii homines creduntur, quibus cum plurimas dotes natura dedit, vita eorum consumpta est in laboribus gloriosis. Item: Quae res praeclara, ea difficilis.*

Nota: Relativa autem plerumque sunt haec *Qui, hic, iste, ille, ispe, is, et idem.*

Relativum cum pluribus antecedentibus tum eiusdem, tum diversi generis qualiter concordatur?

R. Ita sicut adjectivum cum pluribus substantivis, excepto casu, in quo aliquando tantum concordatur relativum, v.g. *Arcadius, et Honorius, quorum Forens erat Theodosius, utrumque regebant imperium. Item: Athaenae, Carthago, Spartha, Romanorum Imperium, quod diu floruit, vel quae diu floruerunt, perierunt.*

DE CONCORDANTIA SUBSTANTIVORUM CONTINUATORUM.

Substantiva Continuata quid sunt?

R. Quae ad eandem rem spectant, et eandem rem denominant, v.g. *Polonia gens libera, Christianae Reipublicae propugnaculum.*

Substantiva continuata inter se qualiter concordantur?

R. In solo casu, in genere enim et numero non semper, v.g. *Virtus, donum caeleste, unice opes humani animi, curanda est.* Si vero unum est proprium regionis vel urbis, alterum appellativum, tunc potest quod est proprium verti in genitivum, v.g. *In regno Gallicae, vel Gallico est civitas Parisii, vel Parisiorum.*

Verbum, adjectivum et relativum cum substantivis continuatis qualiter concordantur?

R. Sicut concordatur in ipsamet lingua Polonica, v.g. *Rzym delicye starożytności, w którym przedtym Cesarze mieszkali, stolicą jest Chrystusowych Namiestników. Roma deliciae antiquitatis, in qua antea Caesares manebant, sedes est Christi Vicariorum.*

SECTIO SECUNDA

DE CONSTRUCTIONE REGIMINIS.

Quae sunt partes orationis, quae regunt alias?

℞. Omnes fere regere possunt, nimirum: verbum, participium, nomen, pronomen, praepositio, adverbium, interjectio, et conjunctio, *vg. Ducunt vitam otii amantes plenam miseriae, id enim emolumentum habent, qui in hac vita brutis ipsis otiosius vivunt. O otium detestandum! quod ab omnibus bene ordinatis Rebuspublicis exulat.*

Quae sunt partes orationis, quae reguntur ab aliis?

℞. Quatuor: nomen, pronomen, participium, et verbum, *vg. Cum homine rerum ignaro, et sua laudante nihil sit turpius, iactantiam devita.*

DE REGIMINE VERBORUM, ET PARTICIPIORUM.

§ I.

DE REGIMINE VERBORUM ACTIVORUM.

Verba activa quem regunt casum?

℞. Omnia regunt accusativum, praeter hunc vero varia varios casus regunt, *vg. Qui non quaerit opes et honores, evitat pericula.*

Quae verba activa regunt praeter accusativum genitivum?

℞. 1mo: Verba *accuso, absolvo, damno*, et alia similis significationis, accusandi, absol-

vendi, damnandi, qui genitivus maxime cum his verbis accuso, arguo, defero, postulo, absolvo; damno, condemno, mutari potest in ablativum cum praepositione *de*, *vg.* *Sua quemque conscientia accusat sceleris, vel de scelere. Reum Iudex damnat capitis, vel de capite.*

ndo: Praeter accusativum regit genitivum verbum *moneo* cum suis compositis, qui genitivus potest etiam verti in ablativum cum praepositione *de*, vel *in*, *vg.* *Admonere amicum vitii, vel de vitio, vel in vitio, difficile est.*

otio: Verba *emo, vendo, aestimo*, et alia emptionem, venditionem significantia, praeter accusativum regunt istos genitivos, *tanti, quanti, pluris, minoris, tantidem, quancunque, magni, parvi, plurimi, maximi, minimi*, qui genitivi possunt mutari in ablativum sine praepositione, *vg.* *Libertatem permagni, vel per magno quilibet aestimare debet.*

Item: verbum *facio*, pro verbo *aestimo*, ponitur eleganter cum his genitivis, *nauci, flocci, pili, assis, teruntii, nihili*: *Item* verba *facio* et *consulo* pro *aestimo*, ponuntur cum genivis *aequi bonique*, *vg.* *Iniurias nihili, admonitiones aequi bonique facito vel consulito.*

Quae verba activa regunt praeter accusativum dativum?

R. imo: Regunt praeter accusativum dativum, verba *do, committo, significo, praefero, postpono*, et alia verba dandi, committendi, significandi, *vg.* *Omni creato vitium natura dedit.*

Huc etiam referenda sunt verba: *facio, ago, interdico, mitto*, vg. *Facio tibi fidem. Ago vobis maximas gratias. Interdixisti nobis usum purpurae. Mitto tibi, vel ad te litteras.*

2do. Verba composita ex activis, et praepositionibus: *ad, in, ob, prae, sub*, vg. *Applico me studiis. Ingero me rebus opportunis. Oppono me inimico. Praecludo viam hosti. Suggesto consilium amico.*

3tio. Regunt praeter accusativum duos dativos verba *duco et verto*, vg. *Id mihi duco laudi. Tibi id verto vitio.*

4to. Verba *veto, prohibeo, jubeo*, quando ponuntur cum infinitivo modo, regunt accusativum, vg. *Leges jubent servos obedire dominis.* Quando vero ponuntur cum modo conjunctivo et conjunctionibus *ut vel ne*, regunt dativum vel accusativum, vg. *Leges vetant servos, vel servis, ne audeant accusare dominos.* Item *Leges jubent famulos, vel famulis, ut obediant illis.*

Quando vero *Jubeo* idem significat, quod *creo, statuo, decerno*, semper regit accusativum, vg. *Rex jussit ducem exercitus; pro creavit.*

Quae verba activa regunt praeter unum accusativum, alium diversum accusativum?

R. 1mo. Verbam *doceo* cum suis compositis, vg. *Aristoteles docuit Alexandrum Philosophiam.*

Nota: *Erudio, instituo, instruo, imbuo*, etsi sunt verba docendi, non tamen duos accusativos, sed ablativum cum accusativo habent,

vg. *Pueri animos bonis opinionibus, ingenium a tibus, pectus pietate imbuere debent.*

2do. Regunt duos accusativos verba *interrogo, celo, flagito*, quorum unus accusativus rem significans melius mutatur in ablativum cum praepositione *de*, vg. *Multas res me interrogavit, vel de multis rebus me interrogavit. Amicus celavit me secretum, vel de secreto.*

5tio. Verba petendi et percontandi praeter accusativum personae, possunt regere istos accusativos: *hoc, istud, illud, idem, quid, aliquid, quod, nihil, multa, unum*, et non nullos similes, vg. *Nihil me petiit.*

Quae verba activa regunt praeter accusativum, ablativum sine praepositione?

ꝛ. 1mo. Verba *induo, exuo, impleo, imbuo, onero, orbo, libero*, et alia similia induendi, implendi, imbuendi, liberandi significationem habentia, et his contraria, vg. *Deus ornavit caelum astris, terram animalibus implevit.*

2do. Verba *dono, aspergo, impertio, augeo* regunt praeter accusativum dativum, vel ablativum sine praepositione, vg. *Eum Pompeius civitate donavit. Huius facti non modo infamia, sed ne suspicione fui aspersus. Divitiis aliquem, commodis, honore, dignitate, augere.*

Quae verba activa praeter accusativum regunt ablativum cum praepositione *a*, vel *ab*?

ꝛ. 1mo. Regunt praeter accusativum, ablativum cum praepositione *a*, vel *ab*, verba, *peto, audio, coerceo, removeo*, et his in significatione similia, vg. *Qui nec petit, nec audit*

consilium ab aliis, non facile a se infortunia removebit.

2do. Verba composita ex activis, et praepositione *a*, vel *ab*, vg, *Multa beneficia a Deo accipi. Abstraho me a vitiis. A nemine quidquam abstuli.*

Quae verba activa regunt praeter accusativum, ablativum cum praepositione ex?

ꝛ. Praeter accusativum ablativum cum praepositione *ex*, regunt verba *intelligo, quaero*, et alia hujus significationis, nec non quae ex eadem praepositione *ex* componuntur, vg. *Ex se ipso quisque humanam fragilitatem intelligere potest.*

Quae verba activa regunt praeter accusativum ablativum cum praepositione pro?

ꝛ. Praeter accusativum ablativum cum praepositione *pro*, regit verbum *solvo*, cum significat *placę*, et quidem praeter accusativum praetii ablativum illius rei, quae emitur, vg. *Solvi decem nummos pro libro.* Quando autem *solvo* significat *rozwiązuję*, regit praeter accusativum ablativum sine praepositione, vg. *Judex solvit reum vinculis.*

§ II.

DE REGIMINE VERBORUM PASSIVORUM.

Verba Passiva quem regunt casum?

ꝛ. Omnia imprimis habent nominativum versum ex accusativo locutionis activae, deum regunt ablativum cum praepositione *a*, vel *ab*, versum ex nominativo, vg. *A quo*

non quaeruntur opes et honores, vitantur pericula.

Nota: Si vero in locutione activa est accusativus iste sc, tunc hiece accusativus et non nominativus vertitur in ablativum cum praepositione *a*, vel *ab*, vg. (active). *Quilibet prout se diligit, ita amicum diligere tenetur*, (passive). *Quilibet prout a se diligitur*, &c.

Quae verba passiva praeter ablativum cum praepositione a, vel ab, regunt genitivum?

R. Illa, quorum activa regunt praeter accusativum, genitivum, vg. *A sua quisque conscientia accusatur sceleris.*

Quae verba passiva praeter ablativum regunt dativum?

R. 1ma. Illa, quorum activa regunt praeter accusativum, dativum, vg. *A natura omni creato vitium datum est.*

2do. Nonnulla verba passiva loco ablativi cum praepositione *a*, vel *ab*, regunt dativum; quale est potissimum verbum *videor*, quod etiam sublata conjunctione *quod*, ponitur cum infinitivo, vg. *nominis ejus fama toti est audita orbi*, pro *a toto orbe*. Item: *Plerumque desperanti videntur optimi conatus male eventuri esse.* (Quod sic quoque effertur). *Plerumque desperanti videtur optimos conatus male eventuros esse.*

Quid observandum circa passiva, quorum activa regunt praeter accusativum ablativum cum praepositione a, vel ab?

R. Propter tollendam ambiguitatem ablati-

vas, quem sensus exigit, vertitur in dativum, *vg. Multa filiis audiuntur a parentibus.*

Quae verba passiva, praeter ablativum, regunt accusativum?

R. Illa, quorum activa regunt praeter accusativum unum, alium diversum; tunc enim accusativus ille locutionis activae, qui est praestantior, qualis est accusativus vocis rem animatam significantis, vertitur in nominativum et alter debet manere, *vg. Ab Aristotele doctus est Alexander Philosophiam.*

Quae verba passiva praeter ablativum cum praepositione a, vel ab, regunt alium ablativum?

R. Illa, quorum activa regunt praeter accusativum, ablativum, *vg. a Deo ornatum est caelum luminaribus. Ab amico celatus sum de secreto.*

§ III.

DE REGIMINE VERBORUM NEUTRORUM.

Omnia ne verba neutra regunt aliquem casum?

R. Non omnia, sunt enim aliqua, quae vocantur *intransitiva et absoluta*, quae nullum casum regunt, qualia sunt: *sto, sedeo, satago, ambulo, cado, &c.* *vg. Qui sedet in terra, non habet unde cadat.*

Quae verba neutra regunt genitivum?

R. *imo.* Verba *egeo, indigeo, et satago* regunt genitivum, loco cojus genitivi regunt etiam ablativum sine ulla praepositione, *vg. Deus nullius, vel nullo eget; satage rerum tuarum.*

2do. Regit genitivum verbum *sum*, dum ad laudem, vel vituperationem refertur, vg. *Prudentis est, futura omnia praevidere. Est vir magni consilii, est tibi minimi.* Quod etiam loco genitivi regit ablativum, vg. *Est bono animo, est capite raso.*

3tio. Regit genitivum verbum *memini* quando significat *pamiętam*, qui casus mutari potest in accusativum, vg. *Memini historiae vel historiam.* Quando vero *memini* significat *namieniam*, regit ablativum cum praepositione *de*, vg. *De qua re meminit historia.*

4to. *Pendeo animi wąpię*, in singulari numero dicitur, in plurali vero, *pendemus animis.*

Quae verba neutra regum dativum?

1mo. Verba *faveo, indulgeo, parco, studeo, servio, caveo, haereo, nubo*, et alia auxilium commodum, incommodum, favorem, studium, obsequium, obedientiam, submissionem, respuantiam, significantia, vg. *Favere egenti, incumbere peccanti, studere perfectioni, servire Deo &c.*

2do. Regunt dativum verba composita ex neutris et praepositionibus, *ad, ante, con, in, inter, ob, prae, sub*, vg. *Adstat altari, antecellit caeteris.* Quae cum similibus sibi in significatione regunt etiam accusativum, vg. *Antecellit, praecit caeteros.* *Consulit patriae*, dum significat *radzę*, nam cum significat *radzę się* regit accusativum, vg. *Consulit praecptorem.* *Incumbit scamno wspiera się na ławie*: dum vero significat *przykładam starania*

do czego, regit accusativum cum praepositione ad, vel in, vg. *Incumbit in syntaxim, incumbit ad laudem.*

3tio. Regunt dativum quaedam verba neutra composita ex activis et praepositione aliqua, qualia sunt: *obedio, obtempero, officio, prospicio, supplico, satisfacio, maledico, valedico* et similia, vg. *Obedire parentibus. Obtemperare praeceptoribus* &c.

4to. Regit dativum verbum *vaco*, quando significat *piłnuie*, vel *przykładam pilności*, vg. *Qui publico patriae bono vacat, immortalitate dignus est.* Nam quando significat *niemam*, ablativum regit, vg. *Nemo mortalium aerumnis vacare, in hac vita potest.* Quandoque regit ablativum cum praepositione *a*, vel *ab*, vg. *Vacare a scholis.*

5to. Verbum *sum* pro *habeo* dativum regit, vg. *Huic omnium rerum est copia.* Aliquando unum duosve dativos admittit, vg. *Id tibi molestiae esse debuit.*

Quae Verba neutra regunt accusativum?

1o. Verba significantia aliquam circa agriculturam actionem ut *Aro, puto, fodio, meto*, &c. vg. *Aro terram.*

2do. Quibusdam verbis additur accusativus illius rei, quam ipsamet verba significant, vg. *Vivere vitam, currere cursum, navigare maria.*

3tio. Regunt accusativum verba *calleo, mereo* zasługuie, *oleo, horreo, inclamo, exhalo, maneo* czekam, *sapio, desino, odi, novi*, vg. *Galenus optimae calluit artem medicinae.*

4to. Verba *abhorreo* et *despero*: vg. *Abhorreo*

reo scelus, despero fugam, qui accusativus cum verbo *abhorreo* mutari potest in ablativum, vel sine, vel cum praepositione *a*, vel *ab*, vg. *Abhorreo a scelere*: cum verbo vero *despero* aliquando dativus ponitur, vg. *Desperare rebus suis*.

Quae verba neutra regunt ablativum sine praepositione?

1°. imo. Verba *careo, deficio, gaudeo, maereo* smuceę się, *laboro capite*, vel *inopia, abundo, scateo, affluo, consto* et similia, vg. *Si terrenis carebimus consolationibus, caelestibus abundabimus*.

2do. Regit ablativum verbum *doleo*, praesertim quando ponitur cum partibus corporis, vg. *Doleo capite, manu, &c.* Saepe pars corporis ponitur in nominativo, persona vero in dativo, vg. *Dolet mihi caput*. Regit quoque accusativum, sed praecipue dum non refertur ad partem corporis, vg. *Quis non doleat hunc Reipublicae casum?*

3^{tio}. Regunt ablativum verba: *mano, roro, sudo, sono*, qui casus plerumquae vertitur in accusativum, vg. *Sudat sanguine, v. sanguinem*.

4to. Verbum *abstineo* regit ablativum sine praepositione, vel cum praepositione *a*, vel *ab*; aliquando regit praeter ablativum, accusativum, vg. *Abstine potu, vel a potu, vel abstine te potu*.

5to. Regit ablativum verbum *vivo*, vg: *vivo cibus*.

Quae Verba neutra regunt ablativum cum praepositione *a*, vel *ab*?

¶ Verba *vapulo, veneo, fio, liceo, et exulo*, quae verborum passivorum constructionem habent. Hinc quamvis in polonico sit locutio activa, vg. *Winnego karze Sędzia*, non debet dici: Reum vapulat Judex, sed ita: *Reus vapulat a Judice*. Idem de caeteris dicendum.

Nota: Verbum *fio* cum significat *podziwiał się gdzie, kto, co*, item *dzieie się co z kim, czym*, ponitur cum ablativo sine praepositione, vel cum praepositione *de*, vel etiam cum dativo, vg. *Audio quid cum illo factum sit, vel de illo, vel illi*.

Nota: Pleraque verba neutra possunt passive impersonaliter usurpari, vg. *Statur, sedetur in terra, curritur*.

§ IV.

DE REGIMINE VERBORUM COMMUNIORUM.

Verba communia quem regunt casum?

¶ Omnia regunt accusativum, quando vero vertuntur passive, talem habent constructionem, qualem verba passiva, videlicet regunt ablativum cum praepositione *a*, vel *ab*, vg. *Varie hortatur nos DEUS, vel varie hortamur a DEO*.

Quae sunt verba communia?

¶ Haec potissimum *hortor, asperror, dimittior, dignor, aggredior, &c.*

§ V.

DE REGIMINE VERBORUM DEPONENTIUM.

Quae Verba deponentia regunt genitivum?

2. 1mo. Verba: *obliviscor, recordor, reminiscor*, loco cuius genitivi, regunt etiam accusativum, vg. *Oblitus est iniuriae, vel iniuriam.*

2do. Regit genitivum verbum *misereor*, vel loco illius dativum, vg. *Misertus est pauperis, vel pauperi.*

Quae Verba deponentia regunt dativum?

2. Verba *auxilior, adolor, blandior, irascor, colloquor, assentior, obsequor, et alia eiusdem significationis*, de qua dictum est in verbis neutris dativum regentibus. vg. *Auxiliatur periclitanti, irascitur fratri.*

2do Regit dativum, vel accusativum cum praepositione *in* verbum *dominor*, cum ad personas refertur, vg. *Dominor mihi, dominatur in suo*; quando vero refertur ad locum, regit ablativum cum praepositione *in*, vg. *Dominatur in civitate.*

Quae verba deponentia regunt accusativum?

2. 1mo. Verba *abominor, adipiscor, miror, scrutor, tueor, liceor, et alia plurima*, quorum regimen ex lingua polonica cognoscitur, vg. *Saepe qui aversantur honorem, honor sequitur illos.*

2do. Regit accusativum verbum *mereor* quando significat, *zasługuję sobie co, vel na co*, vg. *Bonus meretur gloriam*; quando autem significat *zasługuję się komu*; regit ablativum cum praepositione *de*, vg. *Civis bene meritus est de Patria.*

3tio. Verborum *queror et loquor* varia constructio est; dicitur enim, *conqueri apud aliquem, vel cum aliquo, vel alicui iniuriam, vel*

de iniuria: loqui cum aliquo, alicui, loqui inter se, loqui dura verba, loqui de re quapiam. Nomina vero personam significantia semper ponuntur in ablativo cum praepositione *de* dum de illa persona loquendum, aut conquerendum est, *vg. Miles queritur de duce, loquitur de hoste.*

Quae verba deponentia regunt ablativum?

1. imo. Verba potior, utor, abutor, fungor, vescor, fruor, vg. Potior pace, utor tempore.

Verbum tamen *potior*, loco ablativi optime ponitur cum his genitivis: *regni, rerum, vg. Polonia alta floret pace, a qua regni rerumque nostrarum potitus est ALEXANDER PRIMUS.*

2do. Regunt ablativum verba nitor, glorior, delector, cui ablativo addi potest praepositio de, vel in, vg. Laetor salute, de salute, vel in salute tua.

3tio. Regit ablativum verbum periclitor, quando significat szwankuię, vg. Periclitor oculis, fama; quando vero significat doświadczać, regit accusativum, vg. Prudens omnia periclitatur.

Quae verba deponentia regunt duos casus, et primo praeter accusativum, dativum?

1. Regunt praeter accusativum dativum verba: gratulor, largior, minor, polliceor, furor, fateor, et ex his composita, vg. Gratulatus est Plinius victoriam Traiano, quam ei superi sunt largiti.

Quae verba deponentia regunt praeter accusativum ablativum sine praepositione?

4. Regunt praeter accusativum, ablativum sine praepositione Verba: dignor, muneror, remuneror, prosequor, vg. *Dignatus est DEUS hominem variis donis.*

Quae verba deponentia regunt praeter accusativum ablativum cum praepositione a, vel ab.

1. mo. Verba mercor, mutuor, precor, deprecor, vg. *Mercatus est a Typographo librum, mutuatus est a fratre vestem.*

2do. Regunt praeter accusativum, ablativum cum praepositione a, vel ab, vel ex verba: Percontor et sciscitor: vel etiam praeter accusativum, ablativum cum praepositione de, vg. *Percontatus sum viam a peregrino, vel ex peregrino, vel de via peregrinum.*

§ VI.

DE REGIMINE VERBORUM IMPERSONALIU.

Quotuplicia sunt Verba impersonalia?

4. Duplicia, alia activam terminationem habentia: ut *pudet, paenitet*; alia passivam: ut *servitur, curritur.*

Omnia Verba impersonalia habent nominativum?

4. Fere omnia, loco cuius nominativi habent quandoque infinitivum, vg. *Decet proba vita, vel probe vivere.* Exceptis nonnullis, quae carent nominativo; vg. *Pudet illum vitii. Servitur DEO.* Item, *Pluit, grandinat, fulgurat, ningit*; quibus aliquando nominativus additur: vg. *Pluit Caelum.*

Quae verba impersonalia regunt genitivum?

R. Verba *interest, refert*, vg. *Interest boni civis patriam defendere*. Haec ipsa verba loco genitivorum *mei, tui, sui, nostri, vestri*, regunt potius ablativos *istos, mea, tua, sua, nostra, vestra*, vg. *Tua quod scire nihil refert, percontari desine*.

Quae Verba impersonalia regunt dativum?

R. Verba *accidit, conducit, licet, liquet* et alia idem significantia, vg. *Conducit reipublicae a sapientibus gubernari*.

Quae Verba impersonalia regunt accusativum sine praepositione?

R. Verba: *decet, dedecet, delectat, iuvat, laet*, vg. *Multa scire, hominem plurimum iuvat, delectat, et decet*.

Quae verba impersonalia regunt accusativum, cum praepositione *ad*?

R. Verba *attinet, pertinet, spectat*, vg. *Ad iustum attinet, reddere unicuique, quod suum est*.

Quae Verba impersonalia regunt ablativum cum praepositione *a*, vel *ab*?

R. Illa, quae passivam terminationem habent, vg. *A me servitur DEO. Ab agricolis aratur terra*; loco cuius ablativi regunt etiam aliqua dativum: vg. *Tota mihi dormitur hyems*.

Quae Verba impersonalia regunt praeter accusativum genitivum?

R. Verba *paenitet, piget, pudet, taedet, miseret et miserescit*, vg. *Illum vitae taedet, sceleris paenitet*. Quae ipsa verba loco genitivi habent quandoque infinitivum. vg. *Taedet illum vivere*.

§ VII.

DE REGIMINE INFINITIVORUM.

Verba infinitivi modi quem regunt casum?

ꝛ. 1mo. Omnia ex sua natura regunt accusativum verbum ex nominativo locutionis finitae, vg. *Gaudeo, quod tu bene vales; vel gaudeo te bene valere.*

2do. Regunt casus illos, quos regunt verba, a quibus proveniunt, vg. *Volo, ut honorem hunc tibi secundent Superi, vel honorem hunc Superos tibi secundare volo.* Quando vero in infinita locutione et hic accusativus qui vertitur ex nominativo est personae, et ille, quem verbum regit, tunc propter tollendam ambiguitatem talis locutio vertitur infinite passive, vg. *Scribitur, quod Nero occidit Senecam.* (Inf. activ.) *Scribitur, Neronem occidisse Senecam.* Melius igitur sic. *Scribitur a Nerone occisum esse Senecam.*

Qui modi finitivi possunt verti in modum infinitivum.

ꝛ. Modus indicativus et optativus, vg. *Credo, quod ille, qui res humanas contempsit, semper vixit, vel vixerit felix.* (Infin.) *Credo illum qui res humanas contempsit, semper vixisse felicem.*

Quando autem ponuntur duo praeterita plusquam perfecta modi optativi, quomodo talis locutio vertitur infinite?

ꝛ. Vertitur ita: Illud praeteritum plusquam perfectum, ad quod pertinet coniunctio

quod mutatur in futurum participii, adjuncto ei praeterito infinitivi verbi auxiliaris *sum*, et alterum manet, sicut fuit, v.g. *Puto, quod Judas obtinisset caelum, si paenitentiam egisset; vel ita: puto Judam obtenturum fuisse caelum, si paenitentiam egisset.*

Quando vero verbum supino caret, et consequenter futuro infinitivi, verbum autem debet verti in istud futurum, quid tunc faciendum?

℞. Illud verbum, quod debet verti in futurum infinitivi modi, vel praeteritum, vel aliud tempus, quo caret, vertitur in optativum; loco autem huius verbi defectivi, ponitur verbum *sum*, in hoc tempore, in quo verbum defectivum ponendum erat. Sic v.g. *Credo quod peccator carebit caelesti gloria.* (Infin.) *Credo, fore (vel futurum) ut peccator careat caelesti gloria.* (Item). *Non dubito, quod studuisset diligentius adolescens, si considerasset, quantum illi olim scientia profutura sit.* (Infin.) *Non dubito, futurum fuisse, ut studeret diligentius adolescens, si considerasset.* &c.

Quid observandum circa ista verba *incipio*, *coepi*, *desino*, *soleo*, *possum*, *debeo*, dum ponuntur cum infinitis?

℞. Si infinitivi sunt verborum personalium, ponuntur cum illis personaliter, nimirum in omnibus personis: ut *incipio dolere, incipit dolere.* &c. Si vero infinitivi sunt verborum impersonalium, ponuntur cum illis impersonaliter, nempe in tertia persona semper: ut *Incipit me paenitere peccatorum; incipit te paenitere, incipit illum* &c.

Nota: Verba *incipio, desino, soleo* &c. quando ponantur cum infinitivis activae vocis, et locutio vertitur passive, tunc solus infinitivus activi verbi vertitur passive, verbum autem *incipio*, vel aliud simile non vertitur in passivum, sed tantum concordatur cum nominativo facto ex accusativo, vg. *Incipio legere librum. Incipit a me legi liber; non, incipitur.*

Quid notandum, circa verbum *iubeo*, cum ponitur cum infinitivo?

R. Si habet expresse casum accusativum personae, quem regit, tunc ponitur cum infinitivo activae vocis: ut. *Jussit nos Deus diligere inimicum.* Si vero non habet expresse accusativum personae, elegantius tunc ponitur cum infinitivo passivae vocis, ut: *Jussit DEUS diligeri inimicum.*

§ VIII.

DE REGIMINE GERUNDIORUM.

Gerundia quot habent terminationes?

R. Tres: in *di, do, dum*, ut: *laudandi, laudando, laudandum.*

Gerundia quos regunt casus?

R. Regunt illos casus, quos verba, a quibus proveniunt, vg. *Homo legendo libros, fit doctior.* Qui casus plerumque reticetur, vg. *Homo legendo, fit doctior.* Quando autem ponuntur pro verbis passivae vocis, tunc nullum casum regunt, vg. *Patria defendendo (pro dum defenditur) amatur.*

Ut gerundia adinstar adjectivorum concordentur cum substantivis, quae sunt observanda?

R. 1mo. Observandum est, cuius est casus gerundium, 2do. ut hocce gerundium regat casum accusativum, illumque expresse habeat.

3tio. Tandem eiusmodi accusativus debet verti in illum casum, in quo est gerundium, debentque secum concordari in genere, numero, et casu, vg. (In genitivo) *Tempus placandi Deum, vel tempus placandi Dei.* (In dativo) *Vita nostra impendi debet quaerendo Deum; vel quaerendo Deo.* (In accusativo). *Non omnis est aptus ad discendum litteras, vel ad discendas litteras.* (In ablativo). *Diligens esto in legendo historiam, vel in legenda historia.*

Quando gerundium desinens in dum eleganter ponitur pro infinitivo?

R. Tunc, quando infinitivus ponitur cum verbo *debeo*, vel *oportet*, loco infinitivi enim ponitur eiusmodi gerundium in *dum*; pro verbo autem *debeo*, vel *oportet*, verbum *sum* in tertia persona, additur quoque casus communis dativus, vg. *Servire debemus tempori, vel serviendum est tempori.* Quando vero cum verbo *debeo* vel *oportet*, infinitivus positus regit accusativum, tunc gerundium melius passive adiective ponitur, iuxta regulam mox dictam, vg. *Cives debent amare patriam; male diceretur: civibus amandum est patriam: sed: civibus amanda est patria.*

§ IX.

DE REGIMINE SUPINORUM.

Supina quot habent terminationes?

R. Duas in *um* et *u*: ut: *laudatum*, *laudatu*.
Supina cuius sunt significationis an activae an passivae?

R. Omnia in *um* desinentia *activae*, In *u* *passivae* sunt terminationis ut: *Recreatum me ibo*.
Res intellectu difficilis.

Supina, quae sunt activae significationis, quem regunt casum?

R. Illum, quem regunt verba, a quibus proveniunt, ponunturque semper pro infinitivo cum verbis significantibus motum, vg. *Oratum superos* (pro orare) *quotidie convenimus*.

Supina, quae sunt passivae significationis, quem regunt casum?

R. Nullum, ponunturque solum cum nominibus adiectivis; ut, *Auditum turpe*, *visu horribile*, *factu pessimum*.

§ X.

DE REGIMINE PARTICIPIORUM.

Participia quos regunt casus?

R. Illos, quos regunt verba, a quibus proveniant, vg. *Fugiens vitia*, *spretus ab hominibus*, *coronandus a DEO*.

*Participia in *ans* vel *ens* cum fiunt nomina, quem regunt casum?*

¶. Genitivum, vg. *Amans honesti, amantior, æqui.*

¶. Participia praeteriti temporis quem regunt casum?

¶. Communiter regunt ablativum cum praepositione *a*, vel *ab*, vg. *Admonendum potius me a te, quam rogandum puto.* Per imitationem tamen Graecorum perbelle ponuntur cum accusativis, vg. *Indutus galæam. Fractus membra.*

Participiis in rus et dus, pro quo plerumque utimur?

¶. Pro infinitivo, quando ponuntur cum verbo *debeo*, vel *oportet*, vg. *Quod debes facere, fac citius, vel fac, quod facturus es, vel fac, quod faciendum est.*

§ XI.

DE CONSTRUCTIONE NOMINUM ET PRONOMINUM.

Quae Substantiva ponuntur cum casu genitivo?

1mo. Uni substantivo additur aliud substantivum rem diversam significans in casu genitivo: vg. *Principibus imperii, nobis obsequii gloria relicta est.*

2do. Adiectiva substantive posita regunt genitivum: ut, *reliquum vitae, medium viae, abdita rerum, incerta fortunae, &c.*

3^{tio}. Pronomina primitiva substantive, seu in genere neutro posita ponuntur cum geniti-
vis: *commodi, novi, noctis, temporis, laetitiae,*

existimationis, et similibus pluribus, vg. Id mali de te audio. Hoc consilii a te expecto.

4to. Ista substantiva: *cura, sollicitudo, memoria, desiderium, pars, imago, aliquid, dimidium, charitas, amor, oblivio, studium, fastidium, miseratio*, quando in polonico ponuntur cum pronomibus adiectivis possessivis, possessiva concordantur cum illis, ut caetera adiectiva, vg. *Staranie moie, obraz mój, to jest do mnie należący. Cura mea, imago mea.*

Quando vero ponuntur cum pronomibus primitivis, primitiva ponuntur cum illis in genitivo, vg. *Staranie o tobie, wyobrażenie moie, ciebie, siebie, albo iego.* Quod vulgo dicitur, *moie, twoie, swoje, pamięć moia, vel o mnie, pragnienie siebie, część was, połowa siebie* &c. dicitur cura tui, imago mei, tui, sui. Memoriam mei, desiderium sui reliquit. Pars vestri, dimidium sui.

5to. Frequenter uni substantivo additur aliud substantivam cum adiectivo significante laudem, vel vituperationem in casu genitivo, vg. *Puer magnae ingenuitatis. Homo nullius frugi.*

Quae substantiva ponuntur cum casu ablativo?

R. 1mo. Genitivus mox dictus significans laudem vel vituperationem, potest aliquando mutari in ablativum sine praepositione, vg. *Puer magnae ingenuitatis, vel puer magna ingenuitate. Vir boni animi, vel vir bono animo.*

2do. Cum, nomen, cognomen, vel patria

alicuius designatur, substantivum tunc regit casum ablativum; sic dicitur: *Hieronimus nomine. Scipio cognomento Africanus. Origine Scythia. Natione Polonus. Patria Neapolitanus* &c.

5tio. Regit ablativum hoc substantivum indeclinabile opus, vg. *Cuilibet opus est experientia.*

Quot et quos regunt casus adiectiva?

5. Adiectiva regunt quatuor casus: *Genitivum, scilicet, dativum, accusativum, et ablativum, pro diversitate suae significationis.*

Quae nomina adiectiva regunt casum genitivum.

1. mo. Nomina adiectiva significantia scientiam, communionem, copiam, et his contraria qualia sunt certus, incertus, compos, impos, memor, immemor, gnarus, ignarus, expers, integer, particeps, inops, inanis, purus, &c. vg. *integer vitae, scelerisque purus. Compos mentis. Expers rerum.*

2do. Adiectiva verbalia nonnulla desinentia in *ax*, vg. *Tempus edax rerum. Terra ferax tritici. Domus multorum capax hominum. Recti tenax.* &c.

3tio. Nomina desinentia in *ius* similiter a verbis provenientia, maxime apud Poetas regunt casum genitivum, vg. *Mens conscia recti, nullius facti anxia, Sic. Nuntius veri, mali nescius. Item. Studiosus literarum* &c.

4to. Nomina numeralia omnia, ut numeralia simplicia, vg. *Duo hominum, ordinalia, ut, Primus regum: secundus principum. Distributi-*

va; ut: *singuli militum, bini studentium*. Partiva ut: *quidam Philosophorum, nemo Juvenum, quot dierum* &c.

5to. Nomina comparativa, ut: *Leo caeterorum fortior animalium*.

6to. Nomina superlativa: ut *Doctissimus Philosophorum. Omnium peritissimus*. Qui genitivus mutari potest, vel in accusativum cum praepositione *inter*, vel ablativum cum praepositione *e*, vel *ex*, ut: *Doctissimus inter Philosophos, vel ex Philosophis*.

Quae nomina adiectiva regunt casum dativum?

R. 1mo. Nomina adiectiva significantia similitudinem, dissimilitudinem, paritatem, societatem, affinitatem, et his similia et contraria, regunt casum dativum, vg. *Patri non dissimilis filius: propior letho: mari finitimus: par in omnibus fratri* &c.

2do. Adiectiva voluptatem, commodum, gratiam, favorem, studium et his contrarium significantia, qualia sunt: *carus, gratus, jucundus, utilis, propitius, molestus, benevolus, facilis, difficilis, fidus, infidus, infensus, etc.* vg. *Reipublicae perniciosus: ingratus suae patriae* etc.

3tio. Adiectiva ista: *Communis, proprius, obvius, pervius, obnoxius, simplex, consentaneus, concors, congruus*, et alia plurima composita ex *con.* ut *confinis, conveniens concolor* etc. regunt dativum casum, vg. *Consciis ipse sibi. Vitae finis conveniens solet esse principio* etc.

4to. Adiectiva participia desinentia in *dis*

et verbalia in *bilis* eundem casum regunt, ut *Pax omnibus optabilis*. Casus legendus omnibus etc.

5to. *Accomodatus, appositus, aptus, idoneus, habitis, utilis inutilis, natus*, et similia, regunt casum dativum, vg. *Aptus regimini. Natus huic rei*.

Quae adiectiva regunt casum accusativum?

ꝛ. 1mo. Nomina adiectiva mox recensita, *Accomodatus, appositus etc.* regunt etiam casum accusativum cum praepositione *ad*, vg. *Aptus regimini, vel ad regimen. Natus huic rei, vel ad hanc rem*.

2do. Haec adiectiva *latus, longus, altus, profundus, crassus* et similia mensuram significantia regunt casum accusativum, et non raro ablativum, vg. *Columna alta viginti pedes, vel viginti pedibus. Iter longum centum passus, vel centum passibus*.

Quae adiectiva regunt casum ablativum?

ꝛ. 1mo. Nomina comparativa regunt ablativum, vg. *Leone fortior. Timidior lepore etc.*

2do. Adiectiva *maior, maximus, minor, minimus*, ponuntur cum ablativis casibus *Aetate et natu*. Sic dicitur: *Natu maior frater. Aetate minimus etc.*

3tio. Nomina ordinalia regunt casum ablativum cum praepositione *a*, vel *ab*: ut *Primus a rege. Secundus a fine. Alter ab illo etc.*

4to. Adiectiva copiam, vel inopiam significantia, qualia sunt: *dives, extorris, faecundus, egenus, plenus, vacuus, praeditus, satur, refer-*

tus, egenus, pauper, inanis etc. regunt casum ablativum sine praepositione, vg: *Opibus vacuus, sed virtute dives. Praeditus ingenio, etc.*

5to. Aliqua ex mox relatis adiectivis regunt casum ablativum cum praepositione *a*, vel *ab*, vg. *Liber metu, vel a metu, Purus ab hac labe.*

6to. Ista adiectiva *dignus*, et *indignus*, imo et plurima alia laudem, vituperationem, qualitatem, ac quantitatem corporis praesertim humani eiusque partium significantia, regunt casum ablativum, vg: *Caelo digna locutus. Opus aeviterna dignum memoria. Sic: Carmine fit vivax virtus. Dulcis mercede labor. Sic: Insignis fama, claro oriundus genere, potens armis, consilio prudens, manu promptus, clarus ingenio, crine ruber, niger ore, pede brevis, lumine luscus etc.*

Quid singulariter notandum de pronomibus reciprocis sui et suus?

R. Notandum est 1mo: quod reciproca *sui et suus* ponuntur tantum pro tertia persona, nunquam pro secunda; sic: *zawiodłem się*, quod melius diceretur, *Zawiodłem mnie*, in latino non dicitur *decepi se*, sed *decepi me*. Item: *swoją ręką podpisałęś*, in latino non dicitur, *sua manus subscripsisti*, sed, *tua manu subscripsisti*.

Notandum 2do. Quod pronomen *suus* ponitur aliquando pro pronomine *ille, ipse, is* et e contra, pronomina *ille, ipse, is* ponuntur pro pronomine *suus*, vg. *Illius culpa hoc accidit; vel sua culpa hoc accidit. Item: Sua*

bonitate salvi facti sumus, vel eius bonitate salvi facti sumus.

DE CONSTRUCTIONE PARTIUM ORATIONIS

INDECLINABILIUM.

Prima ex partibus orationis indeclinabilibus est praepositio, cuius, quod et quale sit regimen, vide paginam 118 et 120.

§ I.

DE CONSTRUCTIONE ADVERBII.

Cum quibus casibus, ponuntur adverbia?

ꝛ. Cum omnibus, excepto vocativo.

Quae adverbia ponuntur cum casu nominativo?

ꝛ. Ista duo adverbia *en, ecce*, ponuntur cum casu nominativo; quae ipsa ponuntur etiam cum accusativo, v.g. *Ecce homo, vel ecce hominem. En ille parricida, vel en illum parricidam.*

Quae adverbia ponuntur cum genitivo?

ꝛ. 1mo. *Satis, parum, affatim, abunde, paululum, instar, ac, huc, et ergo pro causa*, ponuntur cum casu genitivo, v.g. *Tui amoris ergo, eo loci veni. Parum annorum, sed satis prudentiae.*

2do. Ista adverbia *ubi, ubinam, ubique, ubicunque, ubivis, quovis, quocunque, nusquam*, ponuntur cum istis genitivis. *Terrarum, gentium, locorum.*

5tio. Ista duo: *pridie et postridie* ponuntur etiam cum casu genitivo, vg (Polonice dicitur.) *Nazajutrz potym, iak u mnie byleś.* (Latine.) *Postridie eius diei, qua apud me eras.* *Dzień przed tym, iak u mnie byleś.* *Pridie eius diei, qua apud me eras, hoc mihi accidit* &c. Verum advertite, quod *pridie nonas Junii, postridie Calendas Julii* dicitur, quia sub intelligitur ista praepositio *ante, vel post.*

Quae adverbia ponuntur cum dativo casu?

R. Sola adverbia provenientia a nominibus adjectivis dativum casum regentibus, cuius modi sunt: *congruenter, convenienter, consentaneae, obviam* et similia, vg. *Hoc opus factum est legi divinae congruenter, et rectae rationi convenienter.*

Quae adverbia ponuntur cum casu accusativo, vel loco accusativi cum alio?

R. 1mo. Cum accusativo ponuntur adverbia *prope, propius et proxime*: quanquam *propius* etiam ponitur cum ablativo, cum praepositione *a, vel ab*, vg: *Exercitus proxime urbem. Luna volvitur propius a terra.*

2do. Adverbium *abhinc* ponitur cum casu accusativo, vel ablativo, vg: *Abhinc triennium, vel triennio quam apud te fui.*

Adverbia illa quae proveniunt a nominibus comparativis cum quo casu ponuntur?

R. Adverbia provenientia a nominibus adjectivis comparativis et superlativis eisdem casus requirunt, quos et nomina adjectiva, a quibus proficiscuntur, vg. *Cultius et expeditius*

caeteris loquitur; quia etiam dicitur: cultior et expeditior caeteris in loquendo &c.

Quae adverbia ponuntur cum positivis gradibus?

R. Adverbia parum, multum, satis, admodum, apprime, cumprimis, imprimis, perquam, vehementer et his similia, vg. Aedes admodum ampla, sed parum firma. Budynek dość obszerny, ale nie gruntowny. Domus vetustissima et nobilissima, vel domus multum vetusta et aprime nobilis. Dom naydawniejszy i nayzacniejszy.

Quae adverbia ponuntur cum comparativis?

R. Cum comparativis nominibus ponuntur adverbia maxime desinentia in o, ut: tanto, quo, eo &c. vg: Quo quisque modestior, eo gratior.

Quae cum superlativis, vel etiam aliis?

R. Multo, longe, facile, tam, quam, ponuntur cum superlativis, non raro tamen et cum positivis vel comparativis, vg. Orator multo celeberrimus. Philosophus longe sapientissimus. Ducum facile summus.

Quae adverbia ponuntur, cum modo optativo?

R. Solum adverbium optandi utinam, ponitur cum modo optativo, vg. Utinam homines novissima praeviderent.

Quid observandum est circa adverbia interrogativa ubi, quo, unde et qua?

R. Observandum est, quod ad adverbia interrogandi ubi? gdzie? respondentes uti debent adverbis istis: hic, isthic, illic, ibidem, &c. Ad adverbium interrogativum quo dokąd? adverbis uti debent huc, isthuc, illuc, eo, eo-

dem, illo, alio, &c. Quare vitiose respondere solent incipientes, dum interrogati *quo vadis?* respondent *hic* vel *ibi*, cum dicendum sit, *illuc*, vel *eo* &c. Ad adverbium interrogativum *unde?* adverbis *hinc, insthinc, illinc, inde, undique* &c. Ad *qua?* adverbis *hac, isthac, illac, aliqua, qualibet, qualicunque.* Ad *quorum?* adverbis *horsum, sursum, deorsum,* &c. utendum est.

§ II.

DE CONSTRUCTIONE INTERJECTIONIS.

Cum quibus casibus ponuntur interjectiones?

1°. Omnes interjectiones generaliter ponuntur cum casu vocativo, vg. *Apage sceleste! Euge serve bone!* &c.

2do. Interjectiones *ah* et *heu!* vocativo et accusativo conjunguntur, vg. *Ah ego miser!* vel *Ah me miserum! Heu perdit!* &c.

3^{tio}. Interjectio *o* nominativum, vel accusativum, vel vocativum, post se exigit, vg. *O homo perdit!* vel *o hominem perditum!*

4to. *Vae* regit dativum, vg. *Vae misero!*

5to. Interjectio *proh* accusativum, vel vocativum post se vult hebere, vg. *Proh superi!* vel *Proh Deum! hominumque fidem!* &c.

§ III.

DE CONSTRUCTIONE CONJUNCTIONIS.

Cum quibus modis ponuntur conjunctiones?

1°. Partim cum indicativo, partim cum optativo.

Quae conjunctiones ponuntur cum solo modo Indicativo?

R. Unica conjunctio causalis *quia*, ponitur cum modo indicativo solo: vg. *Non est sitiendus sanguis, quia dixit Deus, non occides.*

Quae conjunctiones ponuntur cum modo indicativo vel optativo?

R. Cum indicativo, vel etiam cum optativo ponuntur conjunctiones istae: *quanquam, etsi, tametsi, quamvis, si, etiamsi, antequam, priusquam; quod pro quia, ubi, cum simul, ac simul, atque, quemadmodum, utcumque, sicut*, vg: *Etsi hoc non feci. Chociaż tego nie uczyniłem. Priusquam venero. Nim przyyde. Simul atque audiam aliquid novi, vel simul atque audivero aliquid novi, scribam tibi.*

Quae cum solo optativo?

R. Ista conjunctio *ut*, significans polonice *żeby, aby, że*, et conjunctio *ne*, polonice *żeby nie* ponuntur cum solo optativo, vg: *Non sum ita levis, ut hoc faciam. Adeo sum fortis animo, ut haec minime pertimescam. Cura ut valeas, et vide ne quid mali tibi eveniat. Spero fore, ut sim apud te brevi. Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones &c.*

Quid observandum circa conjunctionem ut?

R. Si verbum ante istam conjunctionem et verbum ad illam pertinens situm, ponitur in praesenti vel futuro, verbum cum conjunctione *ut* poni debet in praesenti vel futuro optativi. vg. *Volo ut virtutem sequaris.*

Si vero ante conjunctionem verbum ponitur in imperfecto vel perfecto; tunc verbum cum

conjunctio ut in praesenti, vel imperfecto optativi ponendum. vg. *Jussi ut faceres.*

DE CONSTRUCTIONE COMMUNI.

Constructionem communem vide pagina 120,—124 praeter, quod sequitur.

Quid notandum de constructione communi?

1^a. Nomina, quae in lingua polonica ponuntur cum istis praepositionibus: *za, przy, po, pod*, vg. *Za Króla Stefana, pod Królem Zygmuntem, przy tobie Wodzu, po zmarłym oycu; za pokoiu, za woyny &c.* eleganter in lingua latina ponuntur in ablativo casu sine praepositione; ut *Rege Stephano, Rege Sigismundo, te duce, mortuo patre, Pace, Bello, &c.*

2do: Tempora verborum in lingua polonica desinentia *in szy*, vel posita cum conjunctione *gdy* vg. *Straciwszy wolność, traci się wszystko. Gdym przechodził przez miasto, dom gorzał;* eleganter mutantur in ablativum ut. *Amisssa libertate, amittuntur omnia. Transeunte me per urbem domus arsit.*

Notandum: Quando in lingua polonica sequitur in locutione pronomen relativum *on, one, onego, onemu, oney, ia, mnie, iey, iego*, et his similia, sive aperte haec pronomina ponantur, sive subintelligantur, tunc ille ablativus non habet locum, sed quod tempus desinebat in lingua polonica in *szy*. vel ponebatur cum conjunctione *gdy*, in lingua latina debet mutari in eum participii casum, in quo est pronomen, vg. *Przeczytawszy książkę,*

darowałem, vel przeczytawszy książkę darowałem ią. Ne dicas: lecto libro donavi illum sed lectum librum donavi. Gdym przechodził, zaszedł mi drogę przyjaciel. Ne dicas: transeunte me, obviavit mihi amicus, sed, transeunti mihi obviavit amicus. Dopuściwszy się grzechu człowiek, żał żałuje. Ne dicas admissi peccato hominem illius poenitet; sed admissi peccati hominem poenitet; Sic et in casu nominativo dicitur, przyszedłszy do kościoła, zastałem kazanie, veniens in templum, deprehendi Sermonem.

GRAMMATICES.

PARS QUARTA.

DE PROSODIA.

Quid est prosodia?

R. Est pars grammatices, quae docet quantitatem syllabarum, quae longius, quae brevius sunt pronuntiandae.

Quotuplices sunt consonantes, quod attinet ad prosodiam?

R. Duplices: aliae mutae, quibus in pronuntiatione postponitur vocalis. et sunt octo: b, c, d, g, k, p, q, t. Aliae semivocales, quibus vocalis anteponitur, sunt autem sex: f, l, m, n, r, s. Ex semivocalibus quatuor sunt liquidae: l, m, n, r, quamvis m, n, raro liquecant. Literae duplices sunt x, et z, litera h, in prosodia nihil valet.

Quae vocales et quando fiunt consonantes?

¶ J. et V. quando in una dictione praeponuntur aliis vocalibus, et unam cum illis efficiunt syllabam, fiunt consonantes, scilicet in syllabis *ja, je, ji, jo, ju, va, ve, vi, vo, vu*, ut *Troja, Vulcanus*. Tamen syllabae istae: *ja, je, ji, jo, ju*, possunt dividi apud poetas in principio dictionum Graecarum, vel Hebraicarum in duas syllabas, ut Jason J—ason. Julius J—ulus.

Quomodo vocatur syllaba ratione quantitatis?

¶ Syllaba ratione quantitatis vocatur vel *Longa*, cuius signum est tale —, vel *brevis* cuius signum est tale o, vel *communis*, quae potest esse vel longa, vel brevis ad libitum cuiuscunque in carmine, nam extra carmen semper brevis est, cuius signum tale o.

Quot modis cognoscitur quantitas syllabarum?

¶ Duodecim modis: vocali ante vocalem, diphtongo, positione, preterito, supino, derivatione, compositione, incremento, terminatione, figura, auctoritate, et natura.

§ II.

DE PROSODIA IN PARTICULARI. ET PRIMO
DE VOCALI ANTE VOCALEM.

Vocalis ante vocalem in latinis dictionibus quanta est?

¶ Vocalis ante vocalem in latinis dictionibus est brevis, *vg. Puer, fuit, deliciae*.

Quae excipiuntur ab ista regula?

1. Haec: 1mo. Genitivi prisci primae declinationis in *ai*, *a* ante *i* habent longum; *vg.* *Aulai*, *aquai*, pro *aulae*, *aquae*.

2do. Vocativi secundae declinationis habentes vocalem ante vocalem, in nominibus propriis producant penultimam vocalem ante vocalem, *vg.* *Cai Pompei*.

3tio. Genitivi ac dativi quintae declinationis, *e* ante *i*. producant, *vg.* *Diei*. praeter *rei*, *spei*, *fidei*.

4to. *Fio* cum compositis, quando in aliquo illius tempore non reperitur litera *r*, *fi* syllabam ante vocalem habet longam; nam si in aliquo tempore litera *r*, reperitur, *fi*, syllaba ante vocalem est brevis.

5to. Genitivi desinentes in *ius*, *i* ante *us*, habent longum; ut *illius*, *ipsius* &c. sed tantum extra carmen; nam in carmine *i*, vocalis ante *us*, est communis; praeter genitivum *alius*, qui semper longam, et *alterius*, qui semper brevem habent penultimam Syllabam.

6to. Interiectio *Eheu!* in prima syllaba producit. *Ohe* et *Jo*. vocalem ante vocalem habent communem. *O!* exclamatio ante vocalem sequentis dictionis est communis. *Dius*, *dia*, *dium*, producit.

Vocalis ante vocalem in Graecis dictionibus, quanta est?

1. Vocalis ante vocalem in quibusdam graecis dictionibus longa est; ut *Aer*, *Democratia*, *Thalia*, *Marius*, &c. In quibusdam brevis. *Symphonia*. In quibusdam communis; ut *chorea*, *platea*, quae in carmine penultimam variant.

§ III.

DE DIPHTONGO.

Diphthongus tam in graecis, quam latinis dictionibus quanta est?

R. Est longa, vg. *Aeneas, paena, laus.*

Excipiuntur *moeotis* et praepositio *prae*, quae in dictionibus compositis, posita ante vocalem corripitur, vg. *Praeo, praeuro.*

§ IV.

DE POSITIONE.

Quotuplex est positio?

R. Duplex: *Firma et liquida.*

Quid est firma positio?

R. Que facit vocalem firmiter et perpetuo longam.

Quando agnoscitur vocalis esse longa positione firma?

R. Cum vel post illam ponuntur duae tresve consonantes, vg. *terra, refringo*, vel ponitur una consonans duplex, vg. *Gaza, Araxes*, vel ponitur *j*, litera facta consonans, vg. *Troja, Major*. Praeter *Bijugus, Quadrijugus, Jurejurando*, quae vocalem *i*, vel *e*, ante *i* consonantem corripunt; vel denique cum vox in carmine sequens incipit a consonante, praeposita illi in consonantem terminata ultimam sillabam producit per positionem firmam, vg. *Dat census honores.*

Quid est liquida positio?

ꝛ. Quae facit vocalem in carmine communem, extra carmen brevem, vg. *tenebrae*. In carmine syllaba *ne*, vel corripitur, vel producitur; extra carmen vero semper corripitur.

Quot sunt conditiones ad positionem liquidam?

ꝛ. *Tres: 1ma.* Ut vocalis in primitivo seu natura sit brevis. *2da.* Ut post vocalem ponatur muta et liquida, et quidem prius muta, quam liquida. *3tia.* Ut tam muta, quam liquida in syllabisando jungantur cum sequente vocali. vg. *Volucris, patris*, syllabae *lu et pa* sunt communes; nam in primitivo *Pater, volucer, pa et lu* syllabae sunt breves. *Matris* autem, *fratris* syllabae *ma et fra* sunt semper longae: nam *mater, frater*, primitiva *ma, fra*, habent natura longas syllabas.

DE PROETERITO.

Praeterita dissyllaba quanta sunt?

ꝛ. Habent primam syllabam longam, vg. *Vidi, lavi, sedi*. Excipiuntur haec: *steti, dedi, scidi, tuli, bibi, fidi, a findo* quae primam syllabam habent brevem.

Praeterita trissyllaba quanta sunt?

ꝛ. Primam syllabam habent talem, qualis est prima praesentis indicativi. Excipiuntur *genui, posui, potui*, quae primam habent brevem: secundam syllabam non impeditam vocali ante vocalem, habent longam, vg. *Amavi, petivi, cognovi*.

Praeterita geminantia syllabam quanta sunt?

Et primam syllabam et secundam (nisi obstet positio firma) habent brevem, vg. *Cecini, tetigi, cecidi* a cado, excipitur *ceci* a caedo, quod primam syllabam brevem, secundam longam habet.

§ VI.

DE SUPINO.

Supina dissyllaba quanta sunt?

Et. Habent primam syllabam longam, vg. *Visum, notum.*

Citum a *cicio*, *datum*, *statum*, *litum*, *quitum*, *ratum*, *rutum*, *satum*, *situm*, habent primam brevem. Item *futurus*, a, *rum*, a veteri supino verbi *sum* derivatum, syllabam *fu* habet brevem. In supino *statum*, prima syllaba est communis.

Supina trissyllaba simplicium verborum quanta sunt?

Et. In prima syllaba sequuntur praesens indicativi, vg. *amatum*; praeter *solutum*, *positum*, *genitum*, quae primam syllabam habent brevem, etiamsi eandem in praesenti indicativi producant; penultimam vero syllabam supina desinentia in *atum*, *etum*, *utum*, habent longam. vg. *Amatum*, *completum*, *argutum*. Supina in *itum* provenientia a praeteritis in *ivi* eandem habent longam, vg. *Petitum*, *auditum*, quod si ab aliis praeteritis quibuscunque proveniant, habent brevem, vg. *Agnitum*, *conditum* a *condo*, *monitum*.

§ VII.

DE DERIVATIONE.

Qualem habent quantitatem derivativa?

R. Hanc eandem in omnibus, quam et eorum primitiva, v.g. *canebam*, *canam* a *cano*; item *legerim*, *legisse*, a *legi* praeterito. *Daturus*, a *supino datum*, *avitus* ab *avus*.

Quae derivativa longa sunt, licet a primitivis brevibus orientur?

R. Haec: <i>Bubulcus</i> , a <i>bubus</i> .	<i>Denus</i> a <i>decem</i> .
<i>Dolium</i> a <i>dolando</i> ,	<i>Fomes</i> et <i>fomentum</i> a <i>foveo</i> .
<i>Humans</i> et <i>humor</i> ab <i>humus</i> ,	<i>Jagerum</i> , <i>jugis</i> , a <i>jugum</i> .
<i>Jumentum</i> , a <i>juvo</i> ,	<i>Laterna</i> a <i>lateo</i> .
<i>Lex legis</i> , a <i>lego</i> ,	<i>Macer</i> a <i>macer</i> .
<i>Mobilis</i> a <i>moveo</i> ,	<i>Momentum</i> a <i>moveo</i> .
<i>Nonus</i> a <i>novem</i> ,	<i>Penuria</i> a <i>penus</i> .
<i>Rex</i> , <i>regis</i> , <i>regula</i> , a <i>rego</i> .	<i>Secius</i> a <i>secus</i> .
<i>Sedes</i> a <i>sedeo</i> ,	<i>Tegula</i> , a <i>tego</i> .
<i>Vox vocis</i> , <i>vocula</i> , <i>vocalis</i> , a <i>voco</i> .	

Quae derivativa brevissima sunt, licet a primitivis longis orientur?

Haec: <i>Arena</i> et <i>arista</i> ab <i>areo</i> ,	<i>Dicacitas</i> a <i>dico</i> .
<i>Dissertus</i> a <i>dissero</i> .	<i>Lucerna</i> a <i>luceo</i> .
<i>Mamilla</i> a <i>mamma</i> .	<i>Nato</i> a <i>nas nare</i> .
<i>Odium</i> ab <i>odi</i> ,	<i>Offella</i> ab <i>offa</i> .
<i>Fragor</i> , <i>fragilis</i> , <i>fragosus</i> a <i>frango</i> ,	<i>Ovum</i> ab <i>ovis</i> .
<i>Sigillum</i> a <i>signum</i> .	<i>Sagax</i> a <i>saga</i> .
<i>Tigillum</i> a <i>tignum</i> .	<i>Sopor</i> a <i>sopio</i> .
	<i>Vadum</i> a <i>vado vadis</i> .

§ VIII.

DE COMPOSITIONE.

Qualem habent quantitatem composita?

R. Eandem, quam et simplicia, v.g. *Perlego*, *ebibi*, *oblitum* ab *oblino* habent penultimam

brevem, ut simplicia: nam *Legi, hibi, litum* habent eandem syllabam brevem.

Mutatis dyphthongo aut voeali dictionis simplicis, utrum simul mutatur et quantitas in compositis?

ꝛ. Minime, sed eadem omnino quantitas manet, ut *concido, excido, occido*, penultima brevis a *cado*. *Concido, excido, occido*, penultima longa a *caedo*. *Allido, a laedo*. *Obedio, ab audio*.

Quae composita brevia sunt, licet a simplicibus longis orientur?

ꝛ. Haec: *deiero, peiero a iuro, pronobus, ba, bum, innubus, ba, bum a nubo: connubium* secundam habet communem. *Fatidicus, maledicus, causidicus etc. a dico* is. *Nihilum ex ni et hilum. semisopitus a sopitus. agnitum, conditum a condo*.

Quae composita longa sunt, licet a simplicibus brevibus orientur?

ꝛ. *Comitium a supino itum, impegi, compegi, a pepigi*.

Praepositiones in compositis dictionibus quantae sunt.

ꝛ. Praepositiones *a, e, de, di, se*. longae sunt, vg. *Amoveo, educo, dimoveo, separo*. Excipiuntur *aperio, dirimo, disertus*, in quibus prima syllaba corripitur: praepositiones vero *ab, ad, ante, circum, in, ob, per, pro, re, sub*, nisi obstet positio firma, breves sunt, vg. *Ab eo, adi-mo, antefero, produco, proficio, refert, impersonale ex ablativo re compositum primam pro-*

ducit: pro in Grecis brevis est, v.g. *Propheta*, *prologus*.

In quibus dictionibus compositis latinis praepositio pro est brevis.

R. In his *protervus*, *procella*, *procumbo*, *pronepos*, *proneptis*, *profecto*, *proficiscor*, *profectus*, *profugus*, *profundus*, *propero*, *propinquus*, *profiteor*, *propago*, idem ac *genus*, (nam cum *vitem* significat, *pro* producitur) et alia ab illis derivata. Haec vero: *profundo*, *propello*, *propino*, *propago* verbum, primam habent communem.

Quid praeterea in compositis vocibus est observandum?

R. Observandum est, quod voces aliae in compositis vocantur *non corruptae*, quae nullam literam vocum simplicium mutant; sic: *ex bene et facio* componitur *benefacio*. *Corruptae* autem in compositis vocantur, quae literam aliquam, vel syllabam mutant, vel abiciunt in dictione composita v.g. *Ex* vocibus *agrum*, et *colens* fit dictio composita corrupta *agricola*.

In dictionibus compositis pars non corrupta quanta est?

R. Pars prior et posterior utraque *non corrupta* talis est, qualis fuit, in vocibus simplicibus v.g. *Quare* compositum *ex, qua* et *re* utraque longa.

In dictionibus compositis pars corrupta quanta?

R. Si prior pars *corrupta* desinit in *a*, est longa v.g. *Trano*, *trado*, *traduco*. Si in *E*, est brevis v.g. *Nefas*, *liquefacio*. Excipiuntur quae

longa sunt, *nequam, nequitia, veneficus, a, um*.
 Si in *I*. desinat itidem brevis est *vg.* *Omni-*
potens, caudicus. Excipiuntur haec: quae lon-
 ga sunt: *Ibidem, ubique, ubilibet, ubivis, idem,*
gen. masc. Biga, quadriga, sexiga, siquis, sci-
licet, tibicen, nimirum, binus &c. Tantidem.
Quivis &c. Meridies et alia composita ex
dies. Si prior pars corrupta desinit in *O* in
 aliis vocibus est brevis, *vg.* *quandoquidem*. In
 aliis est longa, ut *Graeco-latinus, alioquin &c.*

§ IX.

DE INCREMENTO.

Quid est incrementum?

ꝛ. Est augmentum unius, vel plurium syl-
 labarum in nominibus supra nominativum ca-
 sum, in verbis supra secundam personam mo-
 di indicativi, ut *sermo-onis, doces docebam*.

Possuntne plura incrementa dari in una voce?

ꝛ. Possunt duo, tria, vel quatuor. *Iter, iti-*
neris, amas amaveramus, audis audiebamini.
 Ubi notandum, quod prima syllaba (nisi no-
 minativus, aut secunda persona unius sint syl-
 labae) et ultima nunquam apud Poetas vocan-
 tur incrementa.

DE INCREMENTO CASUUM.

Daturne in omnibus quinque declinationibus
singulare incrementum casuum?

ꝛ. Non datur in prima et quarta declina-

tione. In secunda declinatione incrementum breve est, ut *vir-iri*, *satur-uri*, *miser-eri*, *lacer-eri* excipiuntur *iber* et compositum *celtiber*, quae habent incrementum longum. In quinta declinatione incrementum in *E.* longum v.g. *Dies*, *diei*.

S I N G U L A R I A.

TERTIAE DECLINATIONIS.

Incrementa in *A* sunt longa, v.g. *Pax-acis*, *audax-acis*.

Excip. 1mo: Masculina in *Al*, et *Ar*, et quaevis alia in duas consonantes exeuntia incrementum habent breve, v.g. *Sal-satis*, *Caesar-aris*, *arabs arabis*.

2do: *Par* cum compositis. Item *lar*, *iubar*, *hepar*, *nectar*, *baccar*, *mas*, *anas*, *vas-adis*, incrementum corripunt.

3tio: Graeca in *A*, vel *Ax*, in nominativo finita incrementum breve habent. v.g. *Poema-atis*, *pallas adis*, *corax-acis*, praeter *ajax*, *thrax*, *thorax*, *limax*, *phaeax*, *hierax*, quae habent incrementum longum.

E. Brevia v.g. *Grex-egis*, *funus-eris*.

Excip. 1mo: Incrementum longum habent nomina, quorum genitivus exit in *elis* et *enis* v.g. *Michael-elis*, *siren-enis*. *Attagen* tamen *atagenis*, Breve incrementum habet.

2do: Graeca in *er*, vel *es* in nominativo finita, producunt incrementum v.g. *Character-eris*. *tapes-etis*, Praeter *aer*, *aether*.

3tio: *Ver, seps, plebs, merces, quies, haeres, locuples, rex, lex, halex, vervex, Incrementum* producant.

I et Y. *Brevia* vg. *Nix-ivis, chalybs-ybis.*

Excip. 1mo. Adiectiva desinentia in *ix* et verbalia in *trix*, incrementum producant, vg. *Felix-icis, victrix-icis, sed natrix natricis, corripitur.*

2do. *Lis, dis Samnis, nesys, glis, gryphs, bombyx, cicatrix, perdix, radix, corrix, coccyx, lodix, phaenix, spadia, cervix, mastix, iunix, ceyx, incrementum longum* habent. *Praeter bebrix, David, quae variantur.*

3tio. *Graeca, quorum genitivus exit in inis vel ynīs, incrementum* producant, vg. *Delphin-inis, gortyn-ynīs.*

O. *Longa* vg. *Sermo-onis, sol-olis.*

Excip. 1mo: Corripiunt incrementum *graeca* habentia genitivum in *onis* scriptum per *omicron*. vg. *Jason-onis.* Nam quae illum habent scriptum per *omega*, producantur. vg. *Simon-onis.* *Praeter AEGon et oryon, quae variantur.*

2do. *Latina substantiva neutra, dummodo non monosyllaba, et graeca cuiusvis generis habentia genitivum in oris, corripiuntur, vg. Tempus-oris, Nestor-oris.*

3tio: *Cappadox, Allobrox, praecox.* Item composita ex *pus-podis*, vg. *Tripus-odis.* Item desinentia in *obs*, vel *ops* incrementum breve habent vg. *Scrobs-obis, AETHiops-opis, praeter cyclops, cecrops, hydrops.*

4to: *Ista bos, compos, impos, arbor, memor, bicorpor, tricorpor, lepus animal, incrementum*

suum corripiunt, *Saxonis, Teutonis*, et similia corripiuntur: praeter *Burgundionis*,
Incrementa in U. brevia vg. *Dux-ucis, fur-fur-uris*.

Excip. 1mo. Nomina finita in *us*, habentia genitivum in *utis*, vel *udis* incrementum longum habent vg: *Virtus-utis tellus-uris, palus-udis*. Praeter *pecus-udis, ligus-uris, intercus-utis*.

2do: Ista *Frux-ugis, lux, pollux, fur* et ex eo compositum *trifur*, Incrementum suum producunt.

PLURALIA OMNIUM DECLINATIONUM.

Incrementa in A, E, O, sunt longa vg. *Deabus, rerum, vobis*.

I, U, Brevia vg. *Tribubus, quercubus*.

Excip. Bobus, id est bubus producit primam syllabam.

DE INCREMENTO TEMPORUM.

Quomodo cognoscuntur incrementa in verbis?

¶ In verbis *activis et neutris* quot numero reperintur syllabae supra secundam personam praesentis indicativi, tot numero sunt incrementa, vg. *Studes, studeremus*. In tempore *studeremus de, re*, mediae syllabae sunt duo incrementa: In verbis *passivis* supra eandem personam modi indicativi incrementa numerantur, vg. *Ponis ponebamini* habet tria incrementa, *ne, ba, mi*. In *communibus et deponentibus*, debet fingi secunda persona modi indicativi

quasi verbi activi vg. *Horto, hortas, hortat.*
Reo, res, ret. Quare numerus incrementorum
 facile colligetur ex hac ficta secunda perso-
 na praesentis indicativi, vg. *Rebamini, horta-*
bamini, ubi sunt tria incrementa supra *hortas,*
 et *res*.

TEMPORUM OMNIUM CONIUGATIONUM.

Incrementa in a sunt longa vg. *Amamus,*
amarem?

Excip. Verbum *do* cum compositis *venundo.*
 &c. Syllabam *da* incrementum primum corri-
 pit. Ubi non sunt confundenda composita abun-
 do, vg. *Inundo* &c. quae incrementum *A.* juxta
 regulam generalem producant.

Incrementa in E. longa vg. *Flebam, rebar,*
reris.

Excip. imo Incrementum *e*, ante syllabas
ram, rim, ro, in omnibus verbis corripitur vg.
Eram, fueram.

2do: Incrementum primum ante *r* in tempo-
 re praesenti et imperfecto cuiusque modi
 verborum tertiae coniugationis, omnis gene-
 ris corripitur vg. *Legerem, legeres, legere, sa-*
tagere, adipisceris. Nam secundum incremen-
 tum *e*, in personis secundis imperfecti tem-
 poris modi optativi desinentibus in *reris*, vel
rere producitur, vg. *Legereris, adipiscerere.*

3tio: *E*, in futuro indicativi modi primae et
 secundae coniugationis corripitur, vg. *Amabe-*
ris, vel bere, doceberis, vel bere. Velim velis &c.
 Incrementum breve habent.

Nota: Apud Poetas ante runt syllaba interdum corripitur, vg. *sieterunt*.

I. Brevis vg. *Legimus, petimus*.

Excip. 1mo: Incrementum *i* producit sur et volo cum compositis vg. *Simus, adsimus, malimus*. Praeter indicativi perfectum, ubi incrementum *i* breve est, vg. *Fuimus, voluimus*.

2do: Incrementum primum J. omnia verba quartae coniugationis producant, vg. *Audimus, simus* Praeter primam personam pluralem perfecti indicativi modi desinentem in *imus* quartae coniugationis, ubi *i* corripitur vg. *Venimus, reperimus*, ob differentiam eiusdem personae praesentis indicativi, ubi *i*, producitur vg. *Reperimus*.

Nota: In *rimus*, modi coniunctivi temporibus *ri* syllabam aliquando produci.

Incrementa O longa, vg. *Facitote, auditote*.

Excip. In volam, voles, volet, volemus etc. a verbo *volo, vis*. o corripitur.

U, Brevis vg. *Possumus, volumus?*

Excip. Futura participii in urus, ura, urum incrementum U. producant: *Futurus, docturus*.

§ V.

DE TERMINATIONE,

Quomodo cognoscitur quantitas ultimae syllabae?

℞. Vel ex diphtongo vg. *Musae, vigiliae*, vel ex regulis sequentibus.

Desinentia in a sunt longa vg. *da, iuxta.*

Excip. 1mo. Ultimam brevem habent omnes casus desinentes in a vg. *via, templa.* Praeter ablativos, vg. *hac via,* et vocativos Graecos nominum masculinorum primae et tertiae declinationis, in quibus ultima in a, est longa, vg. *o Aenea! o Palla!*

2do. *Eia, ita, postea, quia* ultimam habent brevem.

Desinentia in e, brevia vg. *lege, popule, nempe.*

Excip. 1mo. Producentur omnes casus in e exeuntes primae et quintae declinationis, vg. *Anchise, ode, re, die, cum compositis quare, hodie &c.*

2do. *Valde, cete, tempe, ohe.*

Monosyllaba: *me, se, te, de, ne,* id est non. e. ultimum longum habent. Enclitica tamen, *que, ne, ve, ce, te, pte,* per regulam generalem brevia sunt.

3tio. Secundae personae numeri singularis modi imperativi verborum secundae coniugationis ultimum e habent longum, vg. *doce, move.* Communia sunt *vale, cave.*

4to. Adverbia in e. ab adiectivis secundae tantum declinationis orta, vg. *pulchre, docte,* e ultimum longum habent. Praeter *bene, male, magis,* id est *magis,* quae e habent breve, *inferne, superne* ultimam habent communem.

I longa, vg. *classi, veni, illi.*

Excip. 1mo. Graeca desinentia in i, vel y, ultimam i. habent breve vg. *Moli, Palladi.*

2do. *Mihi, tibi, sibi, et cui* dissyllabum. *nisi, quasi, ubi, cum* compositis ut *alibi, &c.* Ultimam habent communem; sed *nisi et quasi* frequentius corripiuntur.

O. communis vg. *ego, sero* adverb. *duo, vero, coniunctio.*

Excip. 1mo. Omnia monosyllaba desinentia in o producunt ultimam, vg. *sto, do.*

2do. Omnes dativi et ablativi in o habent longum o vg. *templo isto.*

3tio. Graeca per omega scripta habent longum o vg. *clio, echo.*

4to. Ergo pro causa.

5to. Adverbia in o ex nominibus et pronomibus orta vg. *falso, illo, eo* cum compositis; *adeo, ideo, itidem* o longum habent; praeter modo cum compositis, et *illico; imo etc.* quae ultimam habent brevem.

U. Longa vg. *cornu.*

B. Brevia, vg. *ab, sub.*

C. Longa vg. *hac huc, hic, adverbium.*

Excip. 1mo. Brevem habent ultimam nec, donec, et peregrina in ec. vg. *Melchisedec. Abimelec.*

2do. *fac et hic* pronom: ultimam communem habent.

D. brevia, vg. *quid, ad.*

L. brevia, vg. *Annibal, semel.*

Excip. Longa sunt *sal, sol, nil* et Hebraea in el. vg. *Michael, Gabriel.*

M. brevia in compositis, vg. *circumago.*

N. longa, vg. *En, non, sin, delphin.*

Excip. 1mo brevem habent ultimam nomi-
na in *en* finita, habentia genitivum in *inis* cum
incremento brevi, vg. *Carmen-inis, flumen-inis,*
2do. Brevem habent ultimam Graeca neutra
in *on* secundae declinationis apud latinos, vg.
Pelion, Jlion.

3tio. Accusativi graeci in *n* desinentes, a no-
minativis ultimam brevem habentibus orti, si-
militer ultimam brevem habent, vg. *Eginan,*
ibin.

4to. *An, forsan, forsitan, in* cum composi-
tis *dein, proin; tamen, attamen, viden, audin,*
egon, et similia, in e videsne, egone, ultimum
n habent breve.

R. Brevia, vg. *ir, semper, frater.*

Excip. 1mo. Producent in fine; *cur, fur,*
trifur, par cum composit: *lar, nar, ver, far, Iber.*

2do. Ultimam longam habent Graeca desi-
nentia in *er* habentia genitivum in *eris* ut:
Aer aeris, aether-ris &c.

3tio. *Cor* ultimam habet communem.

As Longa vg. *Atlas, fas, aetas, alias.*

Excip. 1mo. Brevem habent ultimam nomi-
nativi in *as*, quorum genitivus exit in *adis*,
vg. *Pallas, lampas.*

2do. Accusativi plurales in *as* tertiae de-
clinationis ultimam brevem habent, vg. *He-*
roas, Troas.

Es Longa, vg. *Anchises, vides, octies.*

Excip. 1mo. Brevem habent ultimam nomi-
na in *es* quae incrementum habent in geni-
tivo breve, vg. *miles, dives: praeter aries*

abies, *paries*, *ceres*, *pes* cum compositis; ut *sonipes*, etc. quae licet incrementum breve habeant, tamen ultimam syllabam habent longam.

2do. Graeca neutra numeri singularis, vg. *Cacoethes*, *hippomanes* etc. Item nominativi et vocativi numeri pluralis Graecorum nominum *es* habent breve, vg. *Heroes*, *Arcades*.

3tio. Praepositio *penes*, et *es* secunda persona verbi *sum* cum compositis, *ades*, *prodes*, *potes* ultimam brevem habent.

Is et *ys* brevia vg. *Apis*, *inquis*, *chelys*.

Excip. 1mo. Longam habent ultimam omnes casus plurales desinentes in *is*, vg. *Viris*, *nobis*.

2do Nominativi in *is* incrementum longum habentes, vg. *Lis*, *dis*, *samnīs*, *simois*.

3tio. Personae saecundae numeri singularis praesentis indicativi quartae coniugationis, ultimam longam habent vg. *Is*; *audis*.

4to. Verba *velis*, *alis*, *molis*, *vis* nomen et verbum cum compositis *quivis*, etc. *sis* cum compositis: ut *adsis*, *possis*, etc. Item ista *bis*, *cumprimis*, *imprimis*, *foris*, *deforis*, *aforis*, *gratis*. ultimam longam habent.

Os Longa vg. *Minos*, *os oris*.

Excip. 1mo. Brevem habent ultimam *compos*, *impos*, *os ossis*, *exos-sis*.

2do. Graeca neutra vg. *chaos*, *melos* et alia graeca in *os* finita, quae ad secundam latinorum declinationem spectant, *os* ultimum breve habent vg. *Tyros*, *Isthmos*.

3tio. Omnes genitivi graeci in *os*, a quibuscunque nominativis proveniunt, ultimam brevem habent, vg. *Pallados*, *Tethyos*.

Us Brevia vg. *amicus, secus, vivimus.*

Excip. 1mo. Longam habent ultimam monosyllaba vg. *mus, thus, grus.*

2do. Nomina in *us* finita incrementum longum habentia, similiter ultimam longam habent, vg. *virtus, tellus.*

3tio. Quartae declinationis genitivi singulares. item nominativi et vocativi plurales *us* longum habent vg. *sensus, fructus.*

4to. Genitivi graeci in *us*, tertiae declinationis a femininis in *o*, vg. *Dido, didus, us* longum habent.

5to. Graeca genitivum in *untis* habentia, vg. *Opus, amatus.* Item contracta ex *oos*, vg. *Panthus.* Item *Tripus, Melampus.* Item Sanctissimum Salvatoris nostri Nomen *JESUS*, ultimam syllabam longam habet.

§ XI.

DE FIGURA.

Quid est figura?

ꝛ. Quae addit, vel adimit, vel mutat litteram vel syllabam.

Quae figurae observantur in Poetis?

ꝛ. *Sineresis*, quae duas vocales contrahit in unam; ut *cui* pro *cui*. *Di* pro *Dii*.

Diaeresis; quae syllabam in duas dividit ut *sylvae* pro *sylvae*.

Elisio, cum *m*, consonans ante vocalem in duabus dictionibus eliditur; ut *subdidit ecea-*

num imperio et maria omnia sceptris. Interiectiones ah! hei, heu, ante vocales non eliduntur.

Ectasis, cum syllaba brevis producitur, praesertim in compositis ex praepositione re consonantem duplicando: ut religio, rettulit.

Syncope cum syllaba e medio dictionis auferitur, ut periculum. pro periculum. divum pro divorum.

Apocope cum litera in fine dictionis auferitur, ut peculi, ingeni, pro peculi, ingeni.

Thmesis cum in compositis quibusdam ordo syllabarum mutatur, vg. Pereat qui tibi cumque nocet, pro: quicumque tibi nocet.

Prothesis, ut: gnatus pro natus.

Achaeresis ut: temnit pro contemnit.

Epenthesis ut: navita pro nauta, Mavors pro Mars.

Paragoge ut: dicier, laudarier pro dici, laudari.

Antithesis, ut: olli pro illi.

§ XII.

DE AUTHORITY ET NATURA.

Quid est Auctoritas quae potest in dictione facere syllabam ex brevi longam et ex longa brevem?

R. Est alicuius classici auctoris exemplum, vg. in dictione batavus: poteris penultimam corripere et producere; pro utroque enim stant Auctores classici: vangiones, batavique truces,

quos aere recurvo. Lucan lib. 1. Hic petit Euphratem juvenis, dirique Batavi. Juven. Sat. 8.

Quid est natura, qua agnoscitur quantitas syllabarum?

R. Est ille consensus omnium Poetarum, qui omnes alias syllabas voluerunt perpetuo esse breves, alias perpetuo longas vg. *Dominus*, do syllaba natura brevis est. *Nurus*, nu syllaba longa est; et sic de aliis innumeris. *Notandum*, quod nomina peregrina sunt communia; ut *Var-savia*, syllaba sa potest esse vel brevis, vel longa, in carmine.

§ XIII.

DE PATRONYMICIS ET CAESURIS.

Quid sunt Patronymica?

R. Sunt substantiva a nominibus propriis derivativa, vg. *Dardanides* a Dardanus, *Romulides* a Romulus, *Pelides* a Peleus. Quae nullo modo pro libitu excogitanda sunt; qualia sunt illa barbara, et minime latina *Viennis*, *Austriades*, *Lechiades*, *Castellanides*, *Palatinides* &c. Sed iis tantum utendum est, quorum quantitas ex iisdem cognoscitur.

Quid est pes Poeticus?

R. Est pars versus ex duabus, tribus, vel pluribus syllabis constans.

Qui sunt pedes Poetici?

R. Isti.

Pedes dissillabi.

Spondeus

- - **Lites**

Pyrrichius	o	o	Fuge.
Choreus	-	o	Vive.
Jambus	o	-	Deo.

Pedes trisyllabi.

Molossus	-	-	-	Virtutes.
Trybrachis	o	o	o	Sequere:
Dactilus	-	o	o	Optima.
Anapaestus	o	o	-	Facias.
Bachius	o	-	-	Amicos.
Antibachius	-	-	o	Defende.
Creticus	-	o	-	Sis bonis.
Amphibrachis	o	-	o	Amicus.

Pedes Quadrisyllabi.

Dispondeus	-	-	-	-	Fortunati.
Proceleusmaticus	o	o	o	o	Maledicus.
Dijambus	o	-	o	-	Ferocitas.
Ditrocheus	-	o	-	o	Belminus.
Antipestus	o	-	-	o	Alexander.
Chorijambus	-	o	o	-	Omnipotens.
Jonicus major	-	-	o	o	Cantabimus.
Jonicus minor	o	o	-	-	Retulerunt.
Paeon primus	-	o	o	o	Ambrosia.
Paeon secundus	o	-	o	o	Recondidit.
Paeon tertius.	o	o	-	o	Superavit.
Paeon quartus	o	o	o	-	Celeritas.
Epitritus primus	o	-	-	-	Reflorescens.
Epitritus secundus	-	o	-	-	Comprobarunt.
Epitritus tertius	-	-	o	-	Felicitas.
Epitritus quartus	-	-	-	o	Fortunatus.

Quid est Caesura?

R. Est id quod ultra pedem metricum ex

una dietione remanent, vg. *Illā solet miseris
gravior fortuna videri. Ita scanditur, illa so-
let miseris gravior fortuna videri: let, ris,
or, &c. sunt Caesurae, quae versum exornant.*

§ XIV.

DE GENERIBUS CARMINUM.

Nomina carminum unde derivantur?

R. Aut a metris quibus componuntur: omnis pes appellatur aut latine *Mensura*. *Po-
ëtica*, aut graece *Metrum*. Secundum ergo
quantitatem pedum quibus componitur, ver-
sus dicitur dimeter, trimeter, tetrameter, pen-
tameter, hexameter, heptameter.

Aut ab eorum completo vel non completo
numero ad conficiendum carmen sumpto sic-
que dicitur versus.

1mo. *Catalectus* cui una deficit syllaba.

2°. *Brachicatalectus* cui deficit pes unus.

5to. *Hipercatalectus* qui super abundat sil-
lab: vel pede.

4to. *Acatalectus* cui nec deficit aliquid, nec
superat.

Vel a genere versuum quibus componitur:
sicque dicitur versus *monocolos*, uno genere
versuum constans, *dicolos*, quum duorum ge-
nerum versibus componitur, *tricolos* trium,
tetracos quatuor genera carminum in se
continens.

Vel a materia in iis tractata: quale est car-
men *Heroicum*. *Elegiacum*, *Lyricum*.

Vel ab authoribus, ut carmen *Asclepiadeum* ab Asclepiade. *Saphicum* a Sapho Pòetissa a. *Gliconicum* a Glicone &c.

Quid est stropha, et quomodo ab illa nominatur versus?

R. Carmina lirica componuntur aliquibus paribus membris concretis ex versibus varii generis ordine se in vicem sequentibus, quae membra strophae vocantur: a numero vero versuum in strophen coalescentium dicitur versus distrophos, tristrophos, tetrastrophos.

Quae sunt genera carminum et quibus constant pedibus?

R. I. Carmen Heroicum sic appellatum ob id, quod illo Epopoeia scribatur, estque monocolon, hexametrum, constat sex sequentibus metris,

- 0 0		- 0 0		- 0 0		- 0 0		- 0 0		- 0
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
						raro				

Virg. Aeneid. L. 1. *Nimbo | rum in patri|*
am loca | faeta fu| rentibus| Austris|

II. Carmen pentametrum quinque sequentibus.

- 0 0		- 0 0		-	-	0 0		- 0 0		-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0

Troja vi|rum et vir|tu|tum omnium a | cerba
ei nis.

Hoc carmen nunquam ipsam usurpatur, sed

jungitur hexametro heroico. Apellatur etiam elegiacum ob id, quod tristia in eo prius tractarentur secundum Horatium.

Versibus impariter junctis querimonia primum.

Post etiam inclusa est voti sententia compos III. Lyrycum a Lyra, ad quam canebatur dictum, divitur.

1mo. In Asclepiadeum versum ab Asclepiade dictum, estque monocolos. Omnes versus sunt Choriambici, Asclepiadei, tetrametri, acatalecti, spondeo, duobus choriambis et pirrichio vel iambo constantes, hoc modo.

- - | o o - | - o o - | o o
| | | | |

Maecenas atavis edite regibus &c.

Apud Horatium huius generis III: carmina inveniuntur, Lib. I. 1. Lib. II. 30. Lib. IV. 8.

2do. In Saphicum primum, a Sapho Poetissa dictum, estque dicolos, tetrastrophos: primi quique tres versus sunt hendecasyllabi saphici, pentametri, acatalecti, choreo, spondeo, dactilo, et duobus choreis vel spondeo ultimo sic.

1. 2. 3. - o | - - | - o o | - o | - -
| | | | |

*Jam satis terris nivis atque dirae
Grandinis misit Pater, et rubente
Dextera, sacras jaculatus arces*

Quartus vero quisque Adonius dimeter, catalectus, dactilo et spondeo vel choreo constans sic.

$$\begin{array}{c} - \circ \circ \mid - - \\ \mid - \circ \end{array}$$

Terruit urbem.

Apud Horatium ejus generis carmina XXVI inveniuntur. Lib. I. 2, 10, 12, 20, 22, 25, 30, 31, 38, Lib. II. 2, 4, 6, 8, 10, 16. Lib. III. 8, 11, 14, 18, 20, 22, 29. Lib. IV. 2, 6, 11, Epod 19.

3tio. In Gliconicum a Glicone dictum, estque dicolos, distrophos: primus versus est Gliconicus Choriambicus, trimeter, acatalectus, spondeo, choriambo et pirrichio vel iambo constans. Secundus vero Asclepiadeus, Choriambicus, tetrameter, acatalectus, spondeo, duobus cheriambis et pirrichio vel jambo constans sic.

$$\begin{array}{r} 1. \quad - \quad - \quad \mid - \circ \circ \quad - \mid \circ \circ \\ \quad \quad \quad \quad \quad \quad \mid \quad \quad \quad \quad \quad \quad \mid \circ - \\ 2. \quad - - \quad \mid - \circ \circ \quad - \mid - \circ \circ \quad - \mid \circ \circ \\ \quad \quad \quad \quad \quad \quad \mid \quad \quad \quad \quad \quad \quad \mid \circ - \end{array}$$

Sic te diva potens Cypro.

Sic fratres Helenae, lucida sidera.

Apud Horatium ejusmodi carmina XII. inveniuntur Lib. I. 3, 13, 19, 36. Lib. III. 9, 15, 19, 24, 25, 28, Lib IV. 1, 3.

4to. In Archilochium ab Archilochos, estque dicolos, distrophos, primus quisque versus est dactilicus Archilochius, heptameter, acatalectus, constans quatuor primis pedibus spondeis vel dactilis, ut in versu Heroico, dein tribus choreis vel ultimo spondeo.

*Quis multa gracilis te puer in rosa
 Perfusus liquidis urget odoribus
 Grato Pyrrha sub antro?
 Cui flavam religas comam?*

Apud Horatium VII. sunt ejusmodi carmina Lib. I. 5, 14, 21, 23. Lib. III. 7, 13. Lib. IV. 13.

6to. In Asclepiadéo Gliconicum, primi tres sunt Asclepiadei vid. Nro 1. Quartus Gliconicus vid. Nro 3 primum versum. Schema vero tale.

1. 2. 3. - - | - o o - | - o o - | o o
 | | | o -
 | | | o -

4. - - | - o o - | o o
 | | o -
 | | o -

*Scriberis Vario fortis et hostium
 Victor, Mæonii carminis alite,
 Quam rem cunque ferox navibus aut æquis
 Miles te duce gesserit. &c.*

Apud Horatium ejus generis carmina IX. numerantur Lib. I. 6, 15, 24, 33. Lib. II. 12. Lib. III. 10, 16, Lib. IV. 5, 12.

7mo. In Alcmenium, estque dicolos, distrophos primus versus est heroicus hexameter, acatalectus constans sex pedibus, dactilo et spondeo indifferenter in omnibus locis, quamquam in quinto aliquando ponitur spondeus, et in sexto dactilus: secundus vero est dactylicus Ascmenius, tetrameter, habens quatuor ultimos pedes Heroici versus, hoc modo.

1. - o o | - o o | - o o | - o o | - o o | - o
 - - | - - | - - | - - | - - | - -

2. - o o | - o o | - o o | - o
 - - | - - | - - | - -

Laudabunt alii claram Rhodon aut Mytylenem.

Aut Ephesum; bimarivse Corinthi &c.

Apud Horatium III, invenies ejus modi carmina Lib. I. 7, 28, Epod 12.

8vo. In Aristophanium ab Aristophane dictum, estque dicolos, distrophos: primus versus est Arystophanius, dimeter, acatalectus, Choriambo et Bachio constans: secundus Alcaicus Choriambicus, tetrameter, acatalectus Epitrito secundo, duobus choriambis et bachio constans sic.

1. - o o - | o - - |

2. - o - - | - o o - | - o o - | o - -

Lidia dic per omne,

Te Deos oro, Sybarin cur properas amando &c.

Apud Horatium unicum tantum ejusmodi est carmen Lib. I. 8.

9no. In Horatianum ab Horatio dictum, estque tricolos, tetrastrophos: primi duo versus sunt dactilici, Alcaici, ex pentemimeri jambica, id est ex jambo vel spondeo, jambo et syllaba, dein e duobus dactilis vel ultimo Amphimacro constantes: Tertius est Jambicus, Archilo-

chius, dimeter, hypercatalectus, quatuor pedibus constans: primo et tertio jambo vel spondeo, secundo et quarto jambo duntaxat, et superest syllaba: Quartus est dactylicus Alcaicus constans dimetro Heroico et dimetro trochaico, id est: duobus dactylis et duobus trocheis vel ultimo spondeo. sic.

1.	2.	o -	o -	-	o o	- o	o	
		-	-					
	3.	o -	o -	o -	o -	o		
		-	-	-	-			
	4.	- o	o	- o	o	- o	-	o

*Vides ut alta stet nive candidum
Soracte, nec jam sustineant onus
Silvae laborantes geluque
Flumina constiterint acuto.*

Apud Horatium ejus generis carmina invenies XXXVI. Lib. I. 9, 16, 17, 26, 27, 29, 31, 34, 35, 17, Lib. II. 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 17; 19, 20. Lib. III. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 17, 21, 23, 26, 29. Lib. IV. 4, 9, 14, 15.

o o o. In Alcaicum qui est monocolos. omnes versus Choriambici Alcaici, pentametri, acatalecti, constantes spondeo, tribus choriambis et pirrichio vel jambo hoc modo.

-	-		o	o	o	-	-		o	o	o	-	-		o	o	o		o	o

Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi, &c.

Apud Horatium III. ejusmodi sunt carmina Lib. I. 11, 18. Lib. IV. 10.

11mo. In Archilochium secundi generis, estque dicolos, distrophos, primus versus est jambicus Archilochius, dimeter, Acatalectus, constans Amphimacro et duobus jambis vel ultimo pirrichio; secundus vero est iambicus, trimeter, catalecticus, constans quinque jambis et sillaba, recepto tamen in imparibus locis spondeo iuxta sequens schema.

1. - o - | o - | o -
| | o o

2. o - | o - | o - | o - | o - | o
- - | - - | - - | - - | - - |

Non ebur neque aureum

Mea renidet in domo lacunar, &c.

Apud Horatium unicum tantum ejusmodi est carmen Lib. II. 18.

12mo. In Saphicum secundum, estque dicolos tristrophos: primi duo versus sunt jonici a minore, Saphici, trimetri, acatalecti, tribus Jonicis a minore, vel ultimo Paeone tertio constantes. Tertius versus est Jonicus a minore Saphicus, acatalectus, tetrameter, quatuor jonici a minore constans hoc modo.

1 2 o o - - | o o - - | o o - o

3 o o - - | o o - - | o o - - | o o - o |

Miserarum est, neque Amori dare ludum, neque dulci

*Mala vino lavere: aut exanimari metuentes
Patruae verbera liguae* &c.

Apud Horatium unicum tantum ejus mod
carmen Lib. III. 12.

1310. In Heroicum primum, qui est dico-
los, distrophos: primus versus est heroicus
hexameter catalectus, quem primum vide Nro
7. Secundus est dactylicus Archilochius, di-
meter, hipercatalectus, constans duobus da-
ctilis et sillabo hoc modo.

1 - 0 0 | - 0 0 | - 0 0 | - 0 0 | - 0 0 | - 0 0
- - | - - | - - | - - | - - | - -
raro

2. - 0 0 | - 0 0 | 0

*Diffugere nives redeunt jam gramina campis.
Arborisque comae,* &c.

Apud Horatium unicum est ejusmodi car-
men Lib. IV. 7.

1410. Hiponacteum primum, estque dico-
los distrophos. primus versus est jambicus Hi-
ponacteus, trimeter, acatalectus, sex jambis con-
stans, recipit tamen in locis imparibus sponde-
um. Secundus est jambicus Archilochius, dime-
ter, acatalectus, constans quatuor jambis, rece-
pto in locis imparibus etiam spondeo hoc modo.

1. 0 - | 0 - | 0 - | 0 - | 0 0
- - | - - | - - | - - | -

2	o -	o -	o -	o -	o -
	- -	- -	- -	- -	o -

*Ibis Liburnis inter alta navium
Amice propugnacula &c.*

Apud Horatium ejus generis carmina X. invenies Epod. 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

15to. In Jambico-Saphicum qui est dicoles, distrophos. Primus versus est Jambicus Hipponacteus trimeter, acatalectus qualis est primus sub Nro 14. Secundus est Saphicus constans pentemimeri heroica et dimetro jambico, scilicet duobus dactilis et sillaba, deinde quatuor jambis, recepto tamen locis imparibus spondeo hoc modo.

1	o -	o -	o -	o -	o -			
	- -	- -	- -	- -	- -			
2	- o o	- o o	-	o -	o -	- o		o o
			- -	- -	- -			

Pecti nihil ut antea juvat,

Scribere versiculos amore percussum grav &c.

Ejus modi carmen unicum apud Horatium Epod. 11.

16to. In Heroicum secundum, qui est dicoles distrophos. Primus versus est heroicus hexameter, catalecticus qualis est primus Nro 7. Secundus Archilochius constans dimetro jambico et pentemimeri Heroica, scilicet: quatuor jambis, recepto in locis imparibus spondeo, deinde duobus dactilis et sillaba hoc modo.

$\begin{array}{cccccccc} \circ & \circ & - & | & \circ & - & | & \circ & - & | & \circ & - & | & \circ & - & | & \circ & \circ \\ - & - & & | & & & | & - & - & | & & & | & - & - & & & \end{array}$

*Altera jam teritur bellis civilibus aetas,
Suis et ipsa Roma viribus ruit.* &c.

Nota. In hac ode quisque secundus versus solis jambis constat.

Apud Horatium ejus Schematis carmen unum tantum legitur Epod 16.

19no. In Hiponacteum secundum qui est monocolos: omnes versus sunt Jambici Hiponactei, trimetri, acatalecti qualis est primus Nr. 14.

$\begin{array}{cccccccc} \circ & - & | & \circ & - & | & \circ & - & | & \circ & - & | & \circ & - & | & \circ & \circ \\ - & - & & | & - & - & | & - & - & | & - & - & & & & & \end{array}$

Jam efficaci dó manus scientiae &c.

Apud Horatium II, ejus metri carmina leguntur Epod 17, 18.

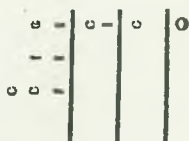
IV. Carmen Phaleucium in Epigrammatis usitatissimum solum usurpatur, nec aliis generibus carminum miscetur: quinque pedibus constat sc. spondeo, dactilo, et tribus choreis, vel último spondeo hoc modo.

$\begin{array}{cccccccc} - & - & | & - & \circ & \circ & | & - & \circ & | & - & \circ & | & - & \circ \\ & & & & & & & & & & & & & & & \end{array}$

Mart. Vitam quae faciunt beatiorum

Martialis et Catullus primo pede utuntur jambo vel choreo.

V. Carmen Anacreonticum ab Anacreonte dictum, est monocolos, tetrametrum, catalectum spondeo vel Anapesto vel jambo, tum duobus jambis et sillaba constans hoc modo.

Medaea apud Senec: *Quonam cruenta 'Maenas,
Praiceps amore saevo
Rapitur? Quod impotenti
Facinus parat furore?*

Apud recentiores est carmen Leoninum, in aequali syllabarum numero et rithmo consistens. Usitatum in Sacris hymnis et Ephitaphiis, uti illud BOLESŁAI cognomento CHROBRY.

*Hic jacet in tumba
Princeps gloriosa columba.*

SCITE ET SAPIENTER

DICTA

QUAE JUVENES IN PATRIUM SERMONEM TRANSFERRE,
NEC INUTILITER MEMORIAE MANDARE
POTERUNT.

I.

Alphonsus interrogatus, utri rei plus debere se fateretur, libris, an armis? ex libris, inquit et arma et armorum iura didici.

II.

Zeno adolescentem multa temere garrientem hoc dicto corripuit: ob id, inquit, binas

habemus aures, os unum, ut plurima audiamus, loquamur paucissima.

III.

Aristoteles interrogatus, quid lucri mendaces ex suis referrent mendaciis? ut eis inquit, etiam cum vera dicunt, fides non habeatur.

IV.

Metrocles dicebat: res omnes emi pecunia, sed liberales disciplinas emi tempore; requirunt enim futurum studium,

V.

Pausanias dictare solebat; ferocis belluae et non hominis est, ictum pro ictu, malum pro malo reddere.

VI.

Aristoteles obiurgatus, quod dedisset elemosynam homini improbo: non ad mores, inquit, sed ad hominis miseriam respexi.

VII.

Socrates interrogatus, quo pacto nominis immortalem optimamque apud homines famam parare quis posset? Si talis, inquit, esse studeat, qualis haberi cupit.

VIII.

Plato, cum quidam ei narraret, nonnullos esse, qui ipsum maledictis insectarentur; at ego, inquit, sic vivam, ut illis fides non habeatur.

IX.

Pulchritudinem absque ingenio hamum esse, aiebat quidam sapiens, quo alliciuntur quidem, sed non retinentur corda.

X.

Boleslaus Crivoustus Vladislai patris sui imaginem ab infantia in collo suo portans identidem aiebat: Avertat Deus, ut indignum aliquod Patre meo comittam facinus.

XI.

Litterae, (aiebat Andreas Zaluski,) sobrietatem docent iuvenes, solantur senes, opes impertiuntur pauperibus, divitibus vero splenorem tribuunt.

XII.

Socrates adolescentibus, ut se ad speculum saepius intuerentur, svadebat; ut si pulchra et venusta forma essent, nihil quidquam committerent, quod illorum pulchritudini obsesset; si vero deformes, ut vitia corporis ornamentis animi compensare adniterentur.

XIII.

Cum quidam indigne ferret, quod Diogenes vinum ad bibendum sibioblatum in terram effunderet: malo, inquit ille, vinum in terram effundere, quam avino dejeci.

XIV.

Amicitia, aiebat Cicero, virtutum adiutrix a natura data est, non vitiorum comes.

XV.

Quidam dicebat, hunc qui sine amicis viveret, similem esse alveari sine melle, spicae sine grano, et arbori sine fructu.

XVI.

Romulus dicere solebat: quemadmodum fictina sono et tinnitu, ita hominis indolem sermone explorandam esse.

XVII.

Democritus interrogatus, quemnam putaret esse divitem? illum, inquit, qui pauca quaerit. Socrates vero eadem de re quaesitus, illum divitem esse pronuntiavit, qui paucis contentus viveret.

XVIII.

Quidam sapiens homini multa promittenti et parum danti dicebat: omnium, quotquot sunt hominum, optimus esses, si marsupii loco, clausum os semper haberes.

XIX.

Chrisippus rogatus, cur magistratum omnem adeo in Republica fugeret? quia inquit, si male illum administravero, Deos, si bene, civel iratos habebo.

XX.

Demetrius Phalereus, quantum in bello valeret ferrum, tantum dicebat, in Republica valere orationem, illic enim res geritur viribus, hic consilio.

XXI.

Petierat quidam a morione, ut sibi stultorum, qui in civitate essent, indicaret numerum. Rem magni laboris plenam a me requiris, respondit morio, sed si de sapientum numero quaesivisses a me, hunc multo minorem esse, facile tibi pronuntiarem.

XXII.

Thales Milesius interrogatus, quo pacto optime quis iustissimeque viveret? si inquit quae in aliis reprehendit, ea non faciat ipse.

XXIII.

Aristoteles interrogatus, qua redifferet doctus ab indocto? qua inquit, vivus a mortuo; indicans hominem absque litteris, statuum esse verius, quam hominem.

XXIV.

Marcus Aurelius morti proximus, ad amicos, qui eum deflebant, conversus; quare, inquit, me solum doletis, et cur non potius totius humani generis, quod ad eandem conditionem est redactum, calamitatem lugetis?

XXV.

Anaxagoras quaesitus, qua ratione quisque a vinolentia cavere sibi possit? si semper inquit, prae oculis habeat ebriorum indecoros mores, nihil enim similis insano, quam ebrius.

XXVI.

Maximilianus, Caesar dicebat, fortunae mutationem tunc maxime pertimescendam, quando omnia ex voto fiunt.

XXVII.

Tiberius Romanorum Imperator, Praetoribus operandas tributo Provincias svadentibus, rescripsit; boni pastoris est, tondere pecus, non deglubere.

XXVIII.

Plato eam scientiam, quae a justitia remota est, calliditatem potius, quam sapientiam appellandam, dicere solebat.

XXIX.

Non nemo dicere solebat: nihil sibi videri infelicius eo, cui nihil in vita accidisset adversi, felicitate enim sua is uti nescit, qui in adversis nunquam sui periculum fecit.]

XXX.

Fridericus III. Borussorum Rex quasierat ex Oratore Britannico, cur secreta navalis in Francos expeditio ex sententia non cessisset? Quia Deus, (inquit Orator) nostris opem non tulit conatibus. Haud equidem miror, reposuit Rex, neque enim vos illius faederati estis.

XXXI.

Memnon pro Dario Persarum Rege pugnans contra Alexandrum, cum militem suum

convitiis petulanter Alexandri famam proscindere audiret, hastam osori inflixit, dicens: ego te alo, ut cum Alexandro pugnes, non ut eum convitiis laceres.

V O C A B U L A

S E L E C T I O R A

A

A

Abbas opat.	Accumbo siedzę.
Abdico, składam.	Accuso oskarżam.
Abditus, skryty, tajemny.	Acer ostry.
Abhorreo, brzydzę się.	Acetum ocet.
Abies, iedlina.	Acies ostrość.
Abiicio odrzucam.	Ao si właśnie, jakby.
Abigo odpędzam.	Acus igła, plewa.
Abluo płócze.	Acutus ostry, głośny.
Abnuo odmawiam.	Adamas djament.
Abominor brzydzę się.	Addico przywłaszczam.
Abscondo kryję.	Adeo dochodzę.
Absolvo rozgrzeszam.	Adeo tak bardzo.
Abstineo wstrzymywam się.	Adiicio przykładam.
Absum nie masz mnie.	Adimo odeymuję.
Abunde w podostatku.	Admiror dziwuję się.
Abundo obfituję.	Adstringo obowiązuję.
Abutor na złe używam.	Adsum iestem przytomny
Accedo przystępuję.	Adversor sprzeciwiam się
Accendo zapalam.	Adversus przeciwko.
Accerso przywoływam.	Adulor pochlebuję.
Accidit przytrafia się.	Aeger chory.
Accingo mam się do czego	Aegritudo choroba.
Accipio biorę.	Aegroto choruję.
Accipiter jastrząb.	Aemulus przeciwnik.
	Aenigma trudna mowa.

Aequi boni facio z łaską	Alligo wiązę.
przyymuję.	Alludo przymawiam.
Aequus równy, słuszny.	Alo żywię, karmię.
Aether powietrze.	Alter drugi wtóry.
Aerugo rdza.	Altercor sprzeczam się.
Aes miedź.	Altus wysoki, głęboki.
Aestas lato.	Ambiguus wątpliwy.
Aestino ważę sobie.	Amicio okrywam.
Aetas wiek.	Amicitia przyjaźń.
Aevum wiek wieczność.	Amicus przyjaciel.
Affluo opływam.	Amnis rzeka, strumień.
Affabre sztucznie.	Amaenus wesoly, miły.
Affatim dostatecznie.	An czy, jeżeli.
Afficio wyrządzam.	Anas kaczką.
Affinis powinowaty.	Anceps wątpliwy.
Afirmo twierdzę.	Anguis wąż.
Affligo dręczę, trapię.	Angustus ciasny, wązki.
Agger grobla, wał.	Animal zwierzę.
Aggero osypuję.	Annecto przywiązuję.
Agglutino przyklejam.	Annona zboże.
Aggredior przystępuję.	Annulus pierścień.
Aggrego przyłączam.	Annus rok.
Agilis prędky, dziarski.	Ansa rękoieść, powód.
Agito trzęsę, ruszam.	Anser gęś.
Agmen gromada, kupa.	Antecedo przodkuję.
Agnomen przezwisko.	Antecello przewyższam.
Agricola oracz. rolnik.	Antehac przedtym.
Ahenum kociół.	Antequam wprzod, niż.
Alacer et ris óchotny.	Antidotus et um lekar-
Albus biały.	stwo.
Algeo zimno mi. ziębnę.	Apis pszczoła.
Alibi gdzieindziej.	Apparo gotuję.
Alienus cudzy.	Appello nazywam.
Alio dokąd inąd.	Appeto pragnę.
Alioqui vel in inaczey.	Apprime bardzo wybor-
Aliqua któredykolwiek.	nie.
Allicio zachęcam.	Aptus sposobny.
Allido uderzam oco.	Aqualis naczynie do wody

Arbitror <i>mniemam.</i>	Atque <i>izako tylko.</i>
Ardeo <i>goreję pałam.</i>	Atrox <i>okrutny.</i>
Arena <i>piasek.</i>	Attamen <i>ale jednak.</i>
Argentum <i>srebro.</i>	Attendo <i>uwazam.</i>
Argumentor <i>dowodzę.</i>	Attento <i>kuszę się o co</i>
Arguo <i>strosfuję.</i>	Attingo <i>dosięgam.</i>
Aries <i>baran.</i>	Avaritia <i>łakomstwo.</i>
Arista <i>ość wkłosie.</i>	Auctor <i>sprawca.</i>
Arma <i>broń.</i>	Aucupor <i>łowieę,</i>
Arripio <i>porywam,</i>	Audax <i>śmiały.</i>
Ars <i>nauka, sztuka.</i>	Avello <i>odrywam.</i>
Artus <i>członek.</i>	Aversor <i>brzydę się.</i>
Arundo <i>trzcina.</i>	Augeo <i>przyczyniam.</i>
Arx <i>zamek twierdza.</i>	Augur <i>wieszczek.</i>
Asper <i>chropowaty.</i>	Auguror <i>prorokuję.</i>
Aspergo <i>pokrapiam.</i>	Avidus <i>łakomy, chciwy.</i>
Aspernor <i>gardzę.</i>	Avis <i>ptak.</i>
Aspis <i>żmija.</i>	Aula <i>dwór.</i>
Assentior <i>trzymam z kim</i>	Avoco <i>odmawiam.</i>
Assentor <i>pochlebuję</i>	Aureus <i>złoty.</i>
Asser <i>tarcica.</i>	Auris <i>ucho.</i>
Assequor <i>dostępuję.</i>	Aurum <i>złoto.</i>
Assero <i>twierdzę.</i>	Auspicio <i>poczynam.</i>
Assilio <i>przeskakuję.</i>	Aut <i>albo.</i>
Asso <i>piekę.</i>	Autem <i>zaś.</i>
Assumo <i>przyymuję.</i>	Auxilior <i>ratuję.</i>
Ast <i>atqui ale.</i>	Axis <i>oś u wozu, biegun.</i>

B.

Bachanalia *mięso-pust.*
 Balneae, v. a, orum, *łaźnia*
 Baptisma *chrzest.*
 Bellaria *orum wety.*
 Bellum *woyna.*
 Beneficus *dobroczynny.*
 Benevolus *życzliwy.*
 Biblia *orum Biblia S.*

B.

Bibliopola *ten co xięgi
przedaje.*
 Bicubitalis *na dwa łokcie.*
 Bini *po dwu.*
 Biduum *dwa dni.*
 Blandior *pochlebiam.*
 Boni *consulor mam za
dobro.*

Bos wół.
Bubo sowa.

C.

Cadaver trup.
Caecutio nie dóyrzę.
Calendae dzień pierwszy.
                    miesiąca.
Calcer ostroga, ochota.
Calceo obuwam.
Caleo ciepło mi.
Calix Kielich.
Calleo umiem.
Callis ścieszka.
Calumnior potwarzam.
Calx wapno, pięta.
Campester et is polny.
Canalis ryna.
Cancelli krata szranki.
Canities orum siwe włosy
Canis pies.
Cantilena Cantio pieśń.
Capesso porywam się co
                    czynić.
Caput głowa, rozdział.
Carbo węgiel.
Carcer więzienie.
Carex ziele Tatarskie.
Carmen wiersz.
Caro mięso.
Carpo urywam.
Castra orum oboz.
Caveo chronię się.
Cavillor szczypię.
Caulis kapusta.
Causa przyczyna.
Causor wymawiam się.

Burbo mul.
Butyrum masło.

C.

Celer prędko, porywczy.
Coelo tajęco przed kim.
Censeo zda mi się.
Celsitudo wysokość.
Centum sto.
Cepe vel cepa cebula.
Certus pewny.
Cervix szyja, kark.
Cervus jeleń.
Cespes darń, kępa.
Cete vel us wieloryb.
Chalybs stal.
Chaos mieszanina.
Chelys lutnia.
Chlamys opończa,
Chorea taniec.
Cibaria orum obrok.
Cicatrix blizna, cięcie.
Cicur ogłaskany.
Cingo opasuję, dostępuję.
Cinis papioł.
Circa circiter około.
Circum około.
Circumdo otaczam.
Civitas miasto.
Clades porażka kłęska.
Clam potajemnie.
Clamo wołam.
Claudo zamykam.
Clavis klucz.
Clementia łaskawość.
Cliens ten, co jest na
                    opiece.

Clitellae siodło.	Contraho kurczę.
Cocles iednooki.	Contrarius przeciwny.
Codex xięga.	Convenio zgadzam się.
Coena wieczerza.	Copia dostatek.
Coeno wieczerzam.	Coquo warzę.
Cognomen nazwisko.	Coram przed kim.
Cohaereo zgadzam się.	Corpus ciało.
Cohibeo hamuję.	Cortex łub, skorupa.
Cohors orszak.	Compos uczestnik.
Collega tegoż urzędu,	Concordo zgadzam się,
Collis pagorek,	Concors zgodny.
Colo czczę, szanuję.	Condemno potępiam.
Comedo iem trawię.	Coturnix przepiórka.
Comitia orum Seym.	Crabro szerszeń.
Comminiscor zmyślam.	Cras iutro.
Commoveo poruszam.	Crassus mięszszy, gruby.
Compages spoienie.	Crastinus iurzeyszy.
Complico składam.	Creo stwarzam.
Conficio sprawuję.	Criminor potwarzam.
Confido ufam, tuszę.	Crocus szafran,
Confirmo potwierdzam.	Crus goleń.
Confiteor spowiadam się.	Cubile łoże.
Congregatio zgromadze- nie.	Cucumis veler ogurek.
Congruo zgadzam się.	Cumprimis osobliwie.
Conniveo pobłażam.	Cunae pieluchy.
Coniectura domysł.	Cunabula orum kolebka.
Conor usiłuję.	Cupido żądza.
Consentaneus przyzwoity	Cupidus chciwy.
Consolor pocieszam.	Cupio żądam, życzę.
Consuo zaszywam.	Curo staram się.
Contra naprzeciwno.	Custos stłóż.
	Cutis skóra.

D.

Damno potępiam.
Debeo powinienem.
Decas dziesiątek.

D

Decerno postanawiam.
Decet przystoi.
Decor ozdoba.

Dedecet nieprzystoi.
 Dedecus niesława.
 Defendo bronie.
 Deficio ustaję, słabieję.
 Defleo oplakiwam.
 Defungor pozbywam.
 Degener wyrodek.
 Dein, deinceps, potym.
 Delector cieszę się.
 Deses gnuśny.
 Desiderium pragnienie.
 Desidero pragnę.
 Desipio głupieję.
 Despondeo nadzieję tracę.
 Desum niemasz mnie.
 Detego odkrywam.
 Deterior gorszy.
 Deuoco rozprowadzam.
 Deleo mażę, gubię.
 Deni et decem dziesięć.
 Depopulo pustoszę.
 Descendo zstępuję.
 Digitus palec.
 Dignitas godność.
 Dignor raczę.
 Dignus godny.

E.

Ebrius pijany.
 Ebur słoniowa kość.
 Ecclesia Kościół.
 Ecclipsis zaćmienie.
 Edax żarłoczny, obżarty.
 Educo wywodzę.
 Efficio dokazuję.
 Effigies obraz.
 Efflagito żądam.

Diligenter pilnie.
 Disertus wymówny.
 Dispar różny.
 Ditio państwo.
 Diu długo.
 Diversus rozmaity.
 Dives bogaty.
 Dimidium połowica.
 Dirimo rozrywam.
 Discedo odjeżdżam.
 Discrepo różny jestem.
 Docilis pojętny.
 Dogma nauka, wyrok.
 Dolus zdrada, sztuka.
 Donec aż póki.
 Donum podatek, dar.
 Dubito wąpię.
 Dubius wąpliwy.
 Ducentae, a, dwieście.
 Dulcis słodki, miły.
 Dum aż, póki.
 Duntaxat tylko.
 Duplex dwojaki.
 Duplico podwajam.
 Dux Xiążę, Wódz.

E.

Effodio wykopywam.
 Egenus ubogi.
 Egeo potrzebuję.
 Elido wyrzucam.
 Eligo obieram.
 Eloquentia wymówny.
 Eloquentia krasomowstwo.
 Emitto wypuszczam.
 Emungo ucieram nos.

En oto owo.	Eximius wyborny.
Enim albowiem.	Existimo rozumiem.
Enitor usiłuję.	Exolesco wietrzeję.
Enucleo wykładam.	Exordium początek.
Enumeratio wyliczanie.	Exorno zdobię.
Episcopus Biskup.	Expando rozciągam.
Epistola list.	Expedio wyprawuję.
Epitaphium nagrobek.	Expendo rozważam.
Epulae bankiet.	Experior probuję.
Epulor bankietuję.	Expers bez jakiejś rzeczy.
Equidem zaiste.	Expeto proszę, żądam.
Equito na koniu jeżdżę.	Explano wykładam.
Erado wymazuję.	Expolio ćwiczę.
Erga przeciwko, ku.	Exposco żądam.
Erga więc.	Expostulo proszę.
Erubescio wstydzę się.	Excito budzę.
Erudio ćwiczę.	Excuso wymawiam się.
Erumpo wypadam.	Executio wybijam.
Esurio łaknę.	Exerceo robię.
Etenim bo, albowiem.	Exercitus wojsko.
Etiam też.	Exhibeo stawiam.
Etsi acz, aczkolwiek.	Expugno wyrzucam.
Evado uchodzę.	Expungo wymazuję.
Evanesco znikam.	Execror przeklinam.
Evello wyrywam.	Exequor wykonywam.
Eventus powodzenie.	Existo jestem.
Everto obalam.	Expecto czekam.
Evoco wywoływam.	Expuo wypływam.
Evolo wylatuję.	Extinguo gaszę.
Evolvo rozkładam.	Extirpo wykorzeniam.
Exaggero rozszerzam.	Extorqueo wydzieram.
Exantlo pracuję.	Extorroris wygnaniec.
Excedo przewyższam.	Exulo na wygnaniu jestem
Excellentia zacność.	Exuvia łup, plon.
Excello przechodzę kogo.	
Excido wypadam.	
Exigo domagam się.	
Exiguus mały.	

F.

Facesso sprawuję.
 Facinus niecnota.
 Facultas dozwoleńie.
 Falx sierzp, kosa.
 Fama sława, wieść.
 Famulor służę.
 Farcio natykan.
 Fasces urząd.
 Fateor przyznawam.
 Faveo sprzyjam.
 Fel żółć.
 Fenestra okno.
 Ferie et Festum święto.
 Ferus okrutny.
 Fides wiara.
 Fido ufam.
 Finis koniec.
 Fluvius rzeka.

G.

Garrio szepcę.
 Gaudium wesele.
 Gaza skarb.
 Generosus mężny, zacny.
 Gens naród.
 Gelu mróz.
 Gener zięc.
 Genero rodzę.
 Gigas olbrzym.
 Glacies lód.
 Gladius miecz.
 Glans żołądź.

F.

Floccifacio lekce sobie
 Focus ognisko.   ważę.
 Fodio kopam.
 Foedus szpetny.
 Folium list, karta.
 Formido strach.
 Fornax piec.
 Fortis mocny, możny.
 Frater brat.
 Fraudo zdradzam.
 Fraus zdrada.
 Fremo mruczę.
 Frigus zimno.
 Fusor literarum, giser, co
     litery odlewa.
 Fulcio podpieram.
 Fumus dym.
 Fur złodziey.

G.

Glisco rosnę, szerzę się;
 Gloria chwala, sława.
 Glorior wychwalam się.
 Gnarus świadom.
 Gracilis cienki.
 Gradus stopień, gradus.
 Grando grad.
 Gratia łaska.
 Gratificor odsluguję się.
 Gratulor winszuję.
 Gratus wdzięczny.
 Guttur gardło.

H.

Habito *mieszkam.*
 Hac *tędy.*
 Hallucinator *omylam się.*
 Hariolor *wieszczę.*
 Hæsta *włócznia*
 Hepar *wątroba.*
 Herba *ziele.*
 Hæres *dziedzic.*
 Heri *wczoray.*
 Hesternus *wczorayszy.*
 Hyems *zima.*
 Hilaris *wesoły.*

I.

Jaculor *strzelam.*
 Jaculum *pościsk.*
 Icon *obraz.*
 Ideo *dla tego, a przeto*
 Idoneus *spodobny.*
 Jejunium *post.*
 Jejuno *poszczę.*
 Jentaculum *śniadanie.*
 Igitur *przeto więc.*
 Ignarus *nieświadomy.*
 Ignosco *odpuszczam.*
 Ignoro *nieumiem.*
 Illaqueo *sidłę.*
 Illustris *jasny, zacny.*
 Imago *obraz.*
 Imber *dészcz.*
 Imbuo *uczę, zaprawuję.*
 Imitor *naśladuję.*
 Immunis *wolny.*
 Impar *nierówny.*
 Impensa *nakład.*

H.

Hodie *dziś.*
 Honestus *uczciwy.*
 Hordeum *jęczmień.*
 Horreo, horresco, *wzdrygam się.*
 Horror *strach.*
 Hortor *napominam.*
 Hospes *gość.*
 Humanitas *ludzkość.*
 Humanus *ludzki.*
 Humilitas *pokora.*
 Homicida *mężobóycyca.*

I.

Imperator *Hetman.*
 Impero *rozkazuję.*
 Inde *z tamąd.*
 Indignor *gniewam się.*
 Infans *niemowlatko.*
 Infantia *dzieciństwo.*
 Informo *ćwiczę, uczę.*
 Infra *niżej.*
 Inimicus *nieprzyjaciel.*
 Indico *pokazuję.*
 Initium *początek.*
 Inops *ubogi.*
 Insidiae *zasadzka.*
 Insimulo *potwarzam.*
 Instar *naksztalt.*
 Istituo *nauczam.*
 Insto *następuję.*
 Instruo *uczę.*
 Intelligo *rozumiem.*
 Inter *między.*
 Interdum *podczas.*

Incipio poczynam.
 Incolytus sławny.
 Inculco przypominam.
 Incunabula-orum pielu-
 cha.
 Indignus niegodny.
 Indoles umysł.
 Interpres tłumacz.
 Interpretor wykładam.
 Intra wewnątrz.
 Incundus przyjemny.
 Judex sędzia.

L.

Labesco słabieję.
 Labor-oris praca.
 Lac lactis mleko.
 Lacrimo vel or. płaczę.
 Lacus, jezioro, staw.
 Laetor weselę się.
 Lampas kaganiec.
 Languero, languesco
 mdleję.
 Largior daję, daruję.
 Lateo kryję się, taję się.
 Later cegła.
 Latus szeroki.
 Loea et Leaea, Lwica.
 Legio hufiec, chorągiew.
 Legumen jarzyna.
 Lenocinor pobłażam.
 Lens dis gnida.
 Leo Lew.
 Lepor przyjemność, żart.
 Lepus zając.
 Levo podnoszę.
 Lex ustawa, prawo.

Juglans orzech włoski.
 Jungo łączam.
 Jurgo swarzę się.
 Juro przysięgam.
 Jus Prawo, Sąd:
 Jusjurandum przysięga.
 Justitium Sądów przy-
 wołanie.
 Justus sprawiedliwy.
 Juventus młodość.
 Juvo pomagam.
 Juxta wedle.

L.

Liber-bri księga.
 Libra funt.
 Lien śledziona.
 Lignum drzewo.
 Ligo wiązę, związuję.
 Limen próg.
 Limes granica.
 Lis zwada, swar.
 Litteroe list, nauka.
 Lixivium ług.
 Locuplex bogaty.
 Locus mięysce.
 Lodix kołdra.
 Longinquus daleki.
 Longus długi.
 Lucernā lamp, latarnia.
 Lugeo płaczę, żaluję.
 Lucror zyskuję.
 Lumen światłość.
 Luo obmywam.
 Lupus wilk, szczupak.
 Lux światło, dzień.

M.

Magnificus wielmożny.
Maiestas wspaniałość.
Mando rozkazuję.
Manubiae łup.
Mare morze.
Margo brzeg.
Martyr męczennik:
Mas mężczyzna.
Mastrix bicz.
Mater matka.
Mel miód.
Memor pamiętny.
Mens myśl.
Mentior kłamię.
Merces zapłata.
Mercor kupuję.
Mereo et or. zasługuję się
Meridies południe.
Metior mierzę.
Miles żołnierz.
Mille tysiąc.

N.

Nam, namque albowiem.
Nata córka.
Natio naród.
Natrix wąż wodny.
Nauci fraszki, ladaco.
Navis okręt.
Ne aby, nie.
Nec ani.
Nectar napój słodki.
Necto związuje.
Nemo nikt.
Neo przędę.

M.

Milliarium mila.
Minae groźba.
Minor grozę.
Mirificus dziwny.
Modus mierność, sposób.
Moenia-orum mury.
Molestus przykry.
Moror bawię się, miesz-
kam.
Mors śmierć.
Mos zwyczaj.
Mulceo głaszczę.
Mulier niewiasta.
Multiplex rozmaity.
Multiplico rozmnażam.
Mulcto as, karzę.
Munificus szcudrośliwy
Munus dar, powinność.
Mutuo pożyczam komu.
Mutuo pożyczam u ko-
go.

N

Nepos wnuk, synowiec.
Neptis wnuczka.
Neque ani.
Nequeo niemogę.
Ni et nisi jeśli, nie.
Niger czarny.
Nigredo czarność.
Nihil nic.
Nimium aż nazbyt.
Ningit śnieg pada.
Nitor usiłuję.
Nix śnieg.

Nota znak.
 Novissimus ostatni.
 Nubes obłok.
 Nudo obnażam.
 Nudus nagi.

O.

Obex zapora.
 Oblector cieszę się.
 Obsecro proszę.
 Obsequor postępuję.
 Obses zakładnik.
 Obstringo obowiązuje.
 Occidens zachód.
 Occiput, tył głowy.
 Occultus skryty.
 Odoror wącham, czuję.
 Offero ofiaruję.
 Officium uczynność.
 Omen znak, otucha.
 Omnior prorokuję.
 Omnipotens wszechmo-
 cny.

P.

Pabulor pasę się.
 Paciscor umawiam się.
 Palor-aris błąbam się.
 Plaudo klaskam rękami.
 Panis chleb.
 Papaver mak.
 Par równy.
 Parabilis łączny do na-
 bycia.
 Paratus gotowy.
 Pareo posłuszny iestem.
 Paries ściana.
 Pars część, strona.

Nugae bayki, bałamuc-
 two.

Nugor plotę, baję.
 Nundinae jarmark.
 Nuptiae wesele, gody.

O.

Onero obciążam.
 Operor robię, czynię.
 Opes bogactwo.
 Opinor mniemam.
 Opitolor ratuję.
 Oportet potrzeba.
 Optimales panowie prze-
 dni.
 Orbis świat, talerz.
 Ordior poczynam.
 Ordo porządek, stan.
 Osculor całuję.
 Oville owczarnia.
 Ovis owca.
 Ovo tryumfuję, krzyczę.

P.

Particeps uczeńnik.
 Partior dzielę.
 Pascha Wielkanoc.
 Pater oyciec.
 Pavo paw.
 Pauper ubogi.
 Pecten grzebień.
 Pectus piersi.
 Pedes-itis piechota.
 Pedester pieszo, pieszy.
 Penes wedle, przy.
 Pentecostes Świątki.
 Percello przerażam.

Percontor <i>badam się.</i>	Poto <i>pię.</i>
Percutio <i>uderzam.</i>	Prae <i>dla, przed.</i>
Perdix <i>kuropatwa.</i>	Praecedo <i>uprzedzam.</i>
Perennis <i>wieczny.</i>	Praecello <i>przodkuię.</i>
Perichitor <i>doświadczam.</i>	Praeceptus <i>skwapliwy.</i>
Pertinet <i>przynależy.</i>	Praecordia <i>wnętrznosci.</i>
Pervigil <i>czuyny.</i>	Praecox <i>ranny, rychły.</i>
Pessumdo <i>wniwiecz obra-</i>	Praecurro <i>wyścigani ko-</i>
<i>cam.</i>	<i>go.</i>
Phalanx <i>rota.</i>	Praedo <i>rozbojnik.</i>
Phrasis <i>sposob mówienia.</i>	Praeeo <i>uprzedzam.</i>
Piger <i>leniwy.</i>	Pronomen <i>przezwisko.</i>
Piget <i>lenię się.</i>	Praepes <i>prędkie.</i>
Pictor <i>malarz.</i>	Praes-dis <i>rękoymia.</i>
Pix <i>smoła.</i>	Praesepe <i>żłób.</i>
Pixis <i>puszka, stoik.</i>	Praeses <i>przełożony.</i>
Placeo <i>podobam się.</i>	Proesto-as <i>daię.</i>
Plango <i>narzekam.</i>	Proestolor <i>czekam.</i>
Plebs <i>pospolstwo.</i>	Praesum <i>iestem przeło-</i>
Plenus <i>pełny.</i>	<i>żony.</i>
Pluit <i>dészcz pada.</i>	Proeter <i>prócz.</i>
Plurimum <i>wiele.</i>	Prandeo <i>obiaduię.</i>
Poenitet <i>żał mi.</i>	Precor <i>proszę, życzę.</i>
Pollex <i>palec wielki.</i>	Prehendo <i>porywam.</i>
Polliceor <i>obiecuię.</i>	Pridie <i>dzień przed tym.</i>
Pomus <i>iabłoń.</i>	Primitiae <i>pierwiastki.</i>
Pone <i>za kim pozad.</i>	Primordia-orum <i>początki</i>
Poples <i>podkolanek.</i>	Primores <i>przedni Pano-</i>
Populo et or, <i>pustoszę.</i>	<i>wie.</i>
Postea <i>potym.</i>	Princeps <i>przedni Xiążę.</i>
Posteaquam <i>skoro.</i>	Privo <i>pozbawiam.</i>
Posteri <i>potomkowie.</i>	Profano <i>gwałcę.</i>
Postquam <i>skoro.</i>	Proles <i>plód, potomek.</i>
Postridie <i>nazaiutrz.</i>	Prope <i>blisko, niedaleko.</i>
Postulo <i>żadam.</i>	Proprius <i>własny.</i>
Potestas <i>panowanie.</i>	Prosum <i>pomagam.</i>
Potior-iris <i>otrzymuię cu,</i>	Provoco <i>wyzywam.</i>
<i>dostaię.</i>	Psallo <i>gram, spięwam.</i>

Padet wstyda mnie.
 Pugil szermierz.
 Pugio pugiński.
 Palex pchła.

Q.

Qua którejdy.
 Quanti za co.
 Quadraginta czterdzieści.
 Quadrupes czworonogi.
 Qualis taki.
 Quam niż, im, jako.
 Quamobrem przeto.
 Quamvis acz
 Quamdiu iak długo.
 Quando kiedy.
 Quamquam aczkolwiek.
 Quatuordecim czterna-
 ście.
 Quanticumque co, iak,
 wiele.
 Quantivis idem.
 Quantus ile, iak wielki.
 Quapropter przeto dla
 czego.
 Quare czemu a przeto.
 Quasi iak jakby.

R.

Radix korzeń.
 Rado oskrobuje.
 Ratio rozum, wzgląd.
 Ratis tratwa.
 Ravis chrapka.
 Recito czytani na pa-
 mięć powiadam.

Pulvis proch.
 Pus ropa.
 Pyramis słup.
 Pyrus gruska.

Q.

Quatenus ile, póki.
 Quatuor cztery.
 Quaeror uskarżam się.
 Quia bo że.
 Quies pokóy.
 Quiesco odpoczywam.
 Quilibet każdy.
 Quindecim piętnaście.
 Quinquaginta piędziesiąt.
 Quinque pięć.
 Quinquies pięćkroć.
 Quippe albowiem.
 Quo dokąd im.
 Quocirca a przeto.
 Quomodo jako, kiedy.
 Quoniam ponieważ.
 Quoque też.
 Quorsum w którą stronę,
 na co.
 Quot jak, wiele.
 Quotus który w rzedzie.

R.

Recreo cieszę posilam.
 Redeo wracam się.
 Redux wracający się.
 Relert pomaga do tego.
 Regimen rząd.
 Regio krajina.
 Regula ustawa linia.

Reijcio odrzucam.
 Reliquiae ostatki.
 Remex jlis.
 Ren nerka.
 Renuo odmawiam.
 Reprehendo ganię.
 Repeto powtarzam,
 Repleo napelniam.
 Reporto oanoszę.
 Reposco upominam się.
 Requies odpocznienie.
 Resarto nadgradzam.
 Reses-idis próznuiący.
 Resisto opieram się.
 Respondeo odpowiadam.
 Respublica Rzeczpospolita.
 Respuo odrzucam.

S.

Salto skaczę.
 Salio solę nasalam.
 Saluber zdrowy.
 Sapiens mądry.
 Sartio łatam.
 Sartor krawiec.
 Satago usituję.
 Satisdo ręczę, waruję.
 Satur nasycony, pełen.
 Saturo nasycam.
 Scelus grzech wielki,
 Sciscitor pytam się.
 Scobs trocina.
 Scomma szyderstwo.
 Scopae miotła.
 Scorpio niedzwiadek.
 Scrobs dół.

Restio powroźnik.
 Restis powroz.
 Rete sieć.
 Revertio et or wracam się.
 Rex Król.
 Rixor swarzę się.
 Robur dąb moc.
 Rodo gryzę.
 Rogo proszę pytam.
 Rosa róża.
 Rubeo et sco czerwienieję się.
 Rudis prosty.
 Ruo upadam.
 Rusticor na wsi mieszkam.

S.

Scrutor szperam.
 Sector idę, za kim.
 Seges zboże.
 Semen nasienie.
 Senex stary staruszek.
 Sentio czuję.
 Sepelio chowam zmarłego.
 Sepio grodzę.
 Septem siedm.
 Septimus siódmy.
 September Wrzesień
 Septuaginta siedmdziesiąt.
 Serpens gadzina, wąż.
 Serpo czotgam się.
 Seni albo Sex sześć.

Sexaginta sześćdziesiąt.	Speculor przypatruję się.
Sextus szósty.	Specus jaskinia.
Si jeżeli choćby.	Spolio łupię, odejmuję.
Sio tak.	Spondeo ręczę obiecuję
Sileo milczę.	Sponte dobrowolnie.
Similis podobny.	Spuo pluje,
Simplex prosty	Stannum cyna.
Simul ac simul. skoro.	Statuo stanowią.
Sinister leniwy, nieszczę- śliwy.	Status a, um, pewny.
Siquidem ponieważ.	Status stan, postawa.
Sitis pragnienie.	Stips jałmużna.
Sive albo.	Stipulor untawiam się.
Socer świekier.	Stirps latorośl, ród.
Socors gnuśny.	Stomachor gniewam się.
Solor cieszę.	Strigil grzebło.
Solus sam ieden.	Stringo ściskam.
Soror siostra.	Struo buduję.
Sors los, stan.	Suadeo radzę.
Sorcior obieram losem.	Suavis łagodny.
Sospes zdrowy.	Subdo poddaję.
Species postać, piękność.	Subduco unikam.
	Subeo podchodzę.

T.

T.

Taberna karczma.	Taxo szacuję.
Taedet tęsknię.	Tegmen zastona.
Tam tak bardzo.	Tellus ziemia.
Tamen wszakże.	Temo dyszel.
Tametsi acz.	Tenax skapy ścisły.
Tandem wždy, kiedy.	Tener młody, słaby.
Tango dotykam.	Tenuis cienki, ubogi
Tanti za tyle.	Teres-etis gładki.
Tanto tym.	Termes-itis gałęź.
Tantopere tak bardzo.	Termino kończę.
Tantus tylki, tak wielki.	Tertius trzeci.
Tantundem tyleż.	Teruntius pieniądz.
Tarde nierychło, późno.	Tesqua knieja, zarośl.

Testis *świadek.*
 Testor *świadczyć.*
 Texo *tkam, plotę.*
 Thesaurus *skarb.*
 Thorax *kaftan.*
 Thus-ris *kadzidło.*
 Timor *bojaźń.*
 Tonitru *grzmot.*
 Torcular *prassa.*
 Tot *tyle, tak wiele.*
 Toties *tylekroć.*
 Totus *cały, wszystek.*
 Trado *podaję, wydaję.*
 Tragaedia *smutna scena.*
 Trames *ścieszka.*

V.

Vaco *bawię się czym.*
 Vagor *przechodzę się.*
 Vagus *bląkający się.*
 Valedico *żegnam.*
 Valeo *zdrowem.*
 Vallum *wał.*
 Valor *cena.*
 Valvae *drzwi.*
 Vanitas *próżność.*
 Varius *rozmaity.*
 Vates *Prorok.*
 Vaticinor *prorokuję.*
 Ubertas *żyźność.*
 Uduš *mokry.*
 Vecers *głupi, szalony.*
 Vectigal *dochód, cło.*
 Vector *furman.*
 Vegetus *obrótny.*
 Vehemens *popędliwy.*
 Velitor *uganiam się.*

Trecenti *ae. a, trzysta.*
 Tribus *pokolenie.*
 Triclae *trudność.*
 Triduum *trzy dni.*
 Triplex *trojaki.*
 Trux *srogi, okrutny.*
 Tuber *grzyb, guz.*
 Tubicen *trębacz.*
 Tueor *bronię.*
 Tuna *wtenczas.*
 Turpis *szpetny.*
 Tassis *kaszel.*
 Tutus *bezpieczny.*
 Typographus *Drukarz.*
 Tyrannis *tyraństwo.*

V.

Vellus *runo, wełna.*
 Velox *prędkie.*
 Velum *zasłona.*
 Venefica *czarownica.*
 Veneficus *czarownik.*
 Venor *łowię, chwytam.*
 Ventus *wiatr.*
 Venundo *przedaję.*
 Vereor *obawiam się.*
 Vergo *nachilam się.*
 Veritas *prawda.*
 Vermis *robak.*
 Vertex *wierzch.*
 Veru *rozeń.*
 Vervex *skop.*
 Veruntamen *jednakże.*
 Verus *prawdziwy.*
 Vespere *wieczor.*
 Vesperae *Nieszpor.*
 Vespertilio *nietoperz.*

Vestigium ślad, stopa.	Ultimus ostatni.
Vestis odzienie, szata.	Umbo puklerz.
Vexillum chorągiew.	Umbra cień.
Via droga, sposob.	Umbratilis niestawny.
Vices koley.	Unde zkad.
Vicinus sąsiad blizki.	Undique zewsząd.
Vicissitudo odmiana.	Ungo namazuję.
Victoria zwycięstwo.	Unguis paznokieć.
Videor zda mi się.	Unio ziednoczenie.
Viduo odejmuję.	Unusquisque każdy.
Vigeo mocniej.	Volvo taczam.
Vigil straż.	Vomer radło, lemiesz.
Vili tanno.	Vorago przemiść.
Viginti dwadzieścia.	Voveo ślubuję.
Vinculum związek.	Urbanus obyczajny.
Vindex młócieli.	Urbs miasto.
Vindicta zemsta.	Urgeo dokuczam.
Violentia gwałt.	Uro palę.
Virgo panna.	Ursus niedzwiedz.
Visito nawiedzam.	Usque aż póty.
Vita żywot.	Usuvenit trafia się.
Vitium grzech.	Utrinque z obu stron,
Vito strzegę się.	Vulnero ranię.
Vitulina cielęcina.	Vultus twarz.
Vivarium zwierzyniec.	Uxor żona.
Vivus żywy.	Zelus, gorliwość.
Ulcus wrzód.	

KATECHIZM

Z R O Z K A Z U

KLEMENSA VIII.

przez

ROBERTA BELARMINA

S. Kościoła Rzymskiego Kardynała napisany, a od Kongregacyi Reformy examinowany i approbowany.

O końcu Chrześcijanina, i o znaku Krzyża Świętego.

Pytanie. Czy jesteś Chrześcijaninem?

Odpowiedź. Jestem z łaski Pana BOGA.

P. Cóż to jest Chrześcijanin?

O. Jest ten, który wyznaie Wiarę, i pełni-prawo Chrystusowe.

P. Na czém osobliwie zawisła? Wiara Chry-stusowa?

O. Na dwóch tajemnicach przedniejszych, które się zawierają w znaku Krzyża S. to jest: na jedności Natury Boskiej we trzech osobach, i na Wcieleniu, i śmierci Zbawiciela naszego.

P. Co znaczy jedność natury Boskiej we trzech osobach?

O. Znaczy to że lubo w Bogu, jest jedno tylko Bóstwo, jedna istota, i natura Boska: z tym wszystkim, nie jest jedna, ale trzy Osoby Boskie, to jest: Bóg Oyciec, Bóg Syn,

Bóg Duch święty. i to jest: co się nazywa Tróycą świętą.

P. Dla czego te trzy Osoby Boskie są iednym Bogiem?

O. Bo mają tęż samą istotę, tęż samą mądrość i dobroć.

P. Co znaczy Wcielenie i śmierć Zbawiciela naszego?

O. Znaczy, że Syn Boski, to jest: druga osoba Tróycy przenayświętszey stał się człowiekiem, i umarł na Krzyżu dla zbawienia naszego.

P. Jakim sposobem te dwie Taiemnice zawierają się w znaku Krzyża świętego?

*O. Bo znak Krzyża świętego czyni się, kładąc prawą rękę nayprzód na czele i mówiąc *W Imie Oycy*, potym na piersiach, mówiąc: *i Syna*, naostatek na ramieniu lewém i prawém: mówiąc: *i Ducha Świętego Amen*.*

P. Jaka się tedy w tym pokazuię pierwsza Taiemnica Tróycy świętey?

*O. To słowo: *w Imie*, znaczy iedność; in-sze zaś znaczą Tróycę.*

P. Powiedz, iakim sposobem w znaku Krzyża świętego pokazuię się druga Taiemnica?

O. Figura Krzyża reprezentuię śmierć Zbawiciela, który przyiąwszy ciało ludzkie, i pokazawszy drogę zbawienia przez Naukę, przykład swój, i przez cuda, umarł na drzewie Krzyża świętego.

O SKŁADZIE APOSTOLSKIM.

P. Jaka iest reguła Wiary?

O. Jest skład Apostolski, który się pospolicie nazywa *Credo*, to jest *Wierzę w Boga*.

P. *Mow Credo?*

O. I. *Wierzę w BOGA Ojca Wszechmogącego, Stwórcy Nieba i Ziemi.*

II. *I w Jezusa Chrystusa Syna jego jedynego, Pana naszego.*

III. *Który się począł z Ducha świętego, narodził się z Panay Maryi.*

IV. *Umęczon pod Pontskim Piłatem, ukrzyżowan, umarł i pogrzebion.*

V. *Zstąpił do piekieł, trzeciego dnia zmartwychwstał.*

VI. *Wstąpił na Niebiosa, siedzi na Prawicy Boga Ojca Wszechmogącego.*

VII. *Ziarnąd ma przyysć sądzić żywych i umarłych.*

VIII. *Wierzę w Ducha świętego.*

IX. *Święty Kościół powszechny, Świętych obcowanie.*

X. *Odpuśczenie grzechów,*

XI. *Ciała Zmartwychwstanie.*

XII. *I żywot wieczny, Amen.*

P. *Od kogo złożone iest to Credo?*

O. *Od dwunastu Apostołów, i dla tego liczy się dwanaście Artykułów.*

P. *Co w sobie zawierają w powszechności te Artykuły.*

O. *Zawierają wszystko to, co mamy wyraźnie wierzyć o Bogu, i o kościele, pomeważ pierwsze ośm Artykułów należą do Boga, a cztery ostatnie do Kościoła.*

P. Objasniy pierwszy Artykuł.

O. Wierzę mocno w iednego Boga, który jest Oycem Syna swego iedynego i oraz Oycem przez łaskę wszystkich dobrych Chrześcian, którzy dla tego nazywają się Synami Boskimi przywłaszczonemi: nakoniec jest Oycem przez stworzenie wszystkich innych rzeczy. Ten Bóg jest wszechmocny; bo może wszystko uczynic co chce, który stworzył z niczego Niebo i ziemię ze wszystkim tym, co na nich widzimy, to jest cały świat.

P. objaśniy drugi artykuł.

O. Wierzę jeszcze w Jezusa Chrystusa, który jest Synem iednorodzonem Boga Oycy, zrodzony przed wieki od tegoż Oycy, jest równia Bogiem wiecznym, nieskonczonym, wszechmocnym, Stworzycielem, Panem naszym i wszystkich rzeczy, iako Oyciec.

P. Objasniy trzeci Artykuł.

O. Wierzę, że Jezus Chrystus nietylko jest prawdziwym człowiekiem; ponieważ wziął ciało ludzkie z przeczystéy Maryi Panny za sprawą Ducha świętego, i narodził się na ziemi z matki bez Oycy; iako w Niebie zrodzony od Oycy bez Matki.

P. Objasniy Czwarty Artykuł.

O. Wierzę, że Jezus Chrystus dla odkupienia Swiata naydroższą Krwią swoją, cierpiął pod Poncyuszem Piłatem rządcą ziemi Judzkiej, będąc biczowany, cierniem ukoronowany; i do Krzyża przybity na którym umarł, z kąd zdjęty, był pogrzebiony w grobie nowym.

P. Objasniy piąty Artykuł.

O. Wierzę, że Jezus Chrystus skoro umarł, Dusza jego zstąpiła do otchłani Oyców świętych i dnia trzeciego, który był niedzielny, zmartwychwstał z wielką chwałą i tryumfem.

P. Objasniy szósty.

O. Wierzę, że Jezus Chrystus po czterdziestu dniach, przez które bawił się z SS. Apostołami, dając się im często widzieć, ażeby potwierdził prawdziwe swoje Zmartwychwstanie, wstąpił do Nieba, i tam siedzi wywyższony nad wszystkie Chory Anielskie po prawicy Ojca, to jest: w chwale równy Ojcu, iako Pan i rządzca wszystkiego stworzenia.

P. Objasniy siódmy.

O. Wierzę, że Jezus Chrystus przy skończeniu świata zstąpi z Nieba z wielką mocą i chwałą, i sądzić będzie wszystkich ludzi, oddając każdemu nagrodę, lubznaczając karę zasłużoną.

P. Objasniy ósmy.

O. Wierzę w Ducha S. który jest trzecią Osobą Trójcy Najświętszey, który pochodzi od Ojca i od Syna, i jest we wszystkim równym Ojcu i Synowi, iako Bóg również wieczny, wszechmocny, nieskończony Pan wszystkich rzeczy tak, iako Ojciec i Syn.

P. Objasniy dziewiąty.

O. Wierzę także, że jest ieden Kościół, który jest zgromadzeniem wszystkich wiernych Chrześcian, którzy są ochrzczeni, i którzy wierzą i wyznają wiarę Chrystusa Pana

naszego, i oraz który uznają za Namiestnika Chrystusowego na ziemi Biskupa Rzymskiego.

P. Dla czego ten Kościół nazywa się świętym i Katolickim?

*O. Nazywa się świętym, bo ma za głowę Chrystusa, tudzież ma wiele członków, to jest ludzi żyjących; ma Wiarę, Prawa, i Sakramenta święte; Katolickim zaś, bo jest Kościołem powszechnym, co znaczy słowo *Katolicki*.*

P. Co znaczy Świętych obcowanie?

O. Znaczy uczestnictwo modlitw i dobrych uczynków, które się w tym Kościele czynią, podobnym sposobem iako w ciele ludzkim wszystkie członki uczestnikami są mocy i czerstwości ciała.

P. Objasniy dziesiąty.

O. Wierzę, że w Kościele S. jest prawdziwe odpuszczenie grzechów przez moc SS. Sakramentów; że w tym Kościele ludzie, którzy przez grzech stali się Synami czarta i skazani na potępienie, stają się Synami Boskimi i dziedzicami Nieba.

P. Objasniy jedenasty.

O. Wierzę, że przy skończeniu świata wszyscy ludzie zmartwychwstaną i wezmą też same ciała, które żyjąc mieli; a to przez moc Pana Boga, któremu żadna rzecz nie jest niepodobna.

P. Objasniy ostatni.

O. Wierzę, że dla dobrych Chrześcian jest nagotowany żywot wieczny, pełen wszelkiej szczęśliwości, wolny od wszelkiego złego: dla

złych zaś iest śmierć wieczna, pełna ostatniey nędzy i ze wszelkiego dobra ogołocona.

P. Co znaczy Amen.

O. Znaczy, tak niech będzie.

O pacierzu i Pozdrowieniu Anielskiém.

P. Ponieważ już się namieniło o tym, co wierzyć mamy, należy teraz o tym mówić, czego się i od kogo spodziewać. Czy umiesz Oycze nasz?

O. Umiem; ponieważ iest to najpiérwsza rzecz, którey się nauczyłem, i którą mówię, codzién rano i w wieczor razem z Pozdrowieniem Anielskiém i z Credo.

P. Mów tedy Oycze nasz.

O. Oycze nasz, którzyś iest w Niebiesiech.

1. Święć się imię twoie.

2. Przyydz Królestwo twoie.

3. Bądź wola twoja iako w niebie, tak i na ziemi.

4. Chléba naszego powszedniego day nam dzisiaj.

5. Y odpuść nam nasze winy, iako i my odpuszczamy naszym winowaycom.

6. Y nie w wódz nas na pokuszenie.

7. Ale nas zbaw ode złego. Amen.

P. Od kogo podana iest ta Modlitwa?

O. Od Chrystusa Jezusa, Pana naszego; przeto ze wszystkich innych iest naydoskonalsza.

P. Co się ogólnego zawiera w tey Modlitwie?

O. Zawiera się wszystko to, o co tylko mo-

żemy prosić, i czego możemy spodziewać się od Boga, ponieważ ta modlitwa składa się z siedmiu prośb. W pierwszych czterech prosimy Boga o dobro; we trzech zaś ostatnich prosimy, ażeby nas wybawił ode złego.

P. O jakie dobro prosimy Pana Boga?

O. Nayprzód: prosimy o pomnożenie chwały Pana Boga. Powtóre, o naywyższe dobro nasze, którym jest wieczna szczęśliwość. Po trzecie, o łaskę Boską dla pozyskania tego dobra. Poczwarte, o sposoby dla dostąpienia i dla zachowania teyże łaski Boskiej.

P. Od jakiego złego o wybawienie prosimy Boga?

Nayprzód. Ode złego przeszłego. Powtóre, Ode złego przyszłego. Po trzecie Ode złego terażniejszego, a tak prosimy Boga, ażeby nas wybawił ode złego.

P. Objaśnij te słowa, które poprzedzają pierwszą prośbę w pacierzu.

*O. Jestto krótka przedmowa, w której zamyka się przyczyna i niby pobudki, ażebyśmy mieli śmiałość mówienia z tak wielkim Panem, i ażebyśmy mieli ufność, że będziemy wysłuchani. Mówimy tedy, *Oycze nasz*: bo Bóg jest Owcem naszym przez stworzenie i przez przysposobienie nas za Synow swoich; a przeto iako Synowie powinniśmy się do niego uciekać.*

P. Objaśnij pierwszą prośbę.

O. W pierwszy prośbie prosimy, ażeby P. Bóg był poznany od całego świata, ażeby

Jego święte Imie było od wszystkich czczone i uwielbione, jako przynależy.

P. Objasniy drugą prośbę.

O. W drugiej prosimy, ażeby przyszło Królestwo, które nam Bóg obiecał, to jest: ażebyśmy po zakończonych utarczkach z czartem, światem i ciałem, dostąpić mogli błogosławieństwa, w którym królować z Bogiem będziemy.

P. Objasniy trzecią prośbę.

O. W trzeciej prosimy o łaskę Boga, przez którąbyśmy doskonale byli posłusznymi świętym jego rozkazom, jako mu są zawsze posłuszni w Niebie Aniołowie; zachowanie bowiem przykazań Boskich, jest drogą do nieba.

P. Objasniy czwartą prośbę.

O. W czwartej prosimy P. Boga o chleb tak duchowny, którym jest Słowo Boże i Sakramenta, iakoteż o cielesny, to jest: co należy do pokarmu i odzienia. Ponieważ Słowo Boże, które się nam opowiada przez Kaznodzieiów, i które sami czytamy w Książkach duchownych; tudzież osobliwie Spowiedź i Kommunia są środkami z siebie najskuteczniejszymi (jeżeli z naszej strony przykładają się nie zaniedbujemy) do pozyskania i zachowania łaski Boskiej. Pokarm zaś i jedzenie potrzebne nam są dla konserwacyi zdrowia i życia naszego ku służbie Bożej.

P. Objasniy piątą prośbę.

O. W piątej prosimy, ażeby Pan Bóg wybawił nas od złego, to jest: od grzechów, któreśmy popełnili, odpuszczając nam dług winy

i 'kary, któreśmy przez grzechy zaciągneli. Przydaiem zaś te słowa: *iako i my odpuszczamy naszym winowaycom*, to iest: darujemy urazy nieprzyjaciolom naszym, ponieważ nie iest słuszną, ażeby Bóg odpuścił nam grzechy, które są obrazą iego naywiększą, ieżeli my nie chcemy darować krzywd nam uczynionych.

P. Objaśnij szóstą prośbę.

O. W szóstey prosimy Boga, ażeby nas wybawił od pokus, które są złym przyszłym, nie dopuszczając ażebyśmy byli kuszonemi, albo też dając nam łaskę swoją do zwyciężenia pokus.

P. Objaśnij siódmą.

O. W siódmey prosimy, ażeby nas P. Bóg wybawił ode złego terazniejszego, to iest: od wszelkiego utrapienia, nędzy i nawet od wszelkicy pomysłności i szczęścia doczesnego, ieżeli widzi, iż to szkodzić ma zbawieniu duszy naszej.

Mów Zdrowaś Marya.

O. Zdrowaś Marya łaski pełna, Pan z tobą, błogosławionaś Ty między niewiastami i błogosławion Owoc żywota twego Jezus, Święta Marya! Matko Boża, modl się za nami grzesznemi teraz i w godzinę śmierci naszej, *Amen.*

P. Czyie to są słowa?

O. Częścią są Archaniola Gabryela, częścią S. Elżbiety, częścią Kościoła S.

P. Na iaki koniec mówisz: Zdrowaś Mary po Oycze nasz?

O. Ażebym przez przyczynę tey błogosławioney Panny łatwiey otrzymał to, o co Boga proszę; ponieważ ona jest ucieczką grzeszników, pełna miłosierdzia; jest w Niebie wywyższona nad wszystkie Chory Anielskie i jest Bogu naymilsza.

P. Czy nie uciekasz się jeszcze do przyczyny *innych Świętych?*

O. Uciekam się do wszystkich Świętych, a osobliwie do Świętego, którego Imię noszę, i do S. Anioła Stróża.

O Dziesięciu Przykazaniach Boskich.

Mówmy teraz o tym, co mamy czynić względem miłości Boga i bliźniego. Mów dziesięćto przykazań Bożych.

Jam jest Pan Bóg twój, którym cię wywiodł z ziemi Egipskiej i z domu niewoli.

I. Nie będziesz miał cudzych Bogów przede mną.

II. Nie będziesz brał imienia Pana Boga nadaremno.

III. Pamiętaj, abyś dzień Niedzielny święcił.

IV. Czcij oycę i matkę twoją.

V. Nie zabijaj.

VI. Nie cudzłóż.

VII. Nie kradnij.

VIII. Nie mów naprzeciw bliźniemu twemu fałszywego świadectwa.

IX. Nie pożądaj żony bliźniego twego.

X. Ani wołu, ani osła, ani sługi, ani służebnicy ani żadney, rzeczy, które jego są.

P. Kto dał te przykazania?

O. Sam Pan Bóg wprawie starym Moyżeszowym; a potym ie Chrystus w prawie nowym potwierdził.

P. Co zawierają wogólności te przykazania?

O. Zawierają wszystko to, co mamy czynić względem miłości Boga i bliźniego. Pierwsze trzy przykazania uczą nas, iak się mamy mieć do P. Boga co do myśli, mowy i uczynków. Siedm zaś następujących przykazań uczą nas dobrze czynić bliźniemu i nie szkodzić iemu, ani na osobie iego, ani na hono-rze, ani na żadney rzeczy, bądź to samym uczynkiem, bądź też słowem i myślą. Koniec tedy wszystkich przykazań Boskich iest kochać Boga nad wszystkie rzeczy, a bliźniego iak siebie samego.

P. Objaśniy pierwsze przykazanie.

O. W pierwszym przykazaniu upomina nas Bóg, nayprzód, abyśmy pamiętali, iż iest naszym Panem, i przeto powinniśmy we wszystkim byđż jemu posłuszni. Potym przykazuje nam, ażebyśmy nikogo niemieli za Boga, w czym grzeszą niewierni, którzy czczą stworzenia zamiast Boga; także czarownicy, i czarownice, którzy do djabła się uciekają.

P. Objaśniy drugie przykazanie.

O. W drugim zakazuje P. Bóg bluźnierstwa, które iest ciężkim grzechem, krzywo przysięstwa, lub też przysięgania się nadaremnie, niedotrzymania uczynionych ślubów, i wszelkiego nieuszanowania, się może czynic słowem Bogu.

P. Objasniy trzecie.

O. W trzecim przykazaniu Pan Bóg święcenie dni niedzielnych, które zawisło na wstrzymaniu się od robot ciężkich i pracowitych, ażeby czas ten był trawiony na rozmyślaniu dobrodzieystw Boskich, słuchaniu Mszy S. Kazania w Kościele, na modlitwie, czytaniu Xiążek Duchownych; tudzież na pełnieniu innych pobożnych uczynków.

P. Objasniy czwarte.

O. W czwartym przykazaniu P. Bóg, szanować oycę i matkę nie tylko w słowach skromnych i innych powierchownych czci znakach, ale też wspomagać ich i ratując w potrzebie. Co zaś o rodzicach, toż samo ma się rozumieć i o przełożonych, chociaż względem ich nie jest tak ścisły obowiązek, iako względem rodziców.

P. Objasniy piąte.

O. W piątym zakazaniu P. Bóg zabijać nieśluszenie, ani czynić jakiej kolwiek krzywdy nikomu.

P. Objasniy szóste.

O. W szóstym zakazaniu Bóg wszelkiego grzechu przeciwko czystości.

P. Objasniy siódme.

O. W siódmym zakazaniu Pan Bóg kradzieży i wszelkiego w rzeczach iakichkolwiek bliźniego ukrzywdzenia i oszukania w handlach lub kontraktach.

P. Objasniy ósme.

O. W ósmym zakazaniu Pan Bóg fałszywie

świadczyć, szemrzeć, obmawiać, pochlebiać, kłamać i wszelkiew wyrządzać krzywdy, która się czyni bliźniemu mową.

P. Objasni dziewiąte i dziesiąte.

O. W dziewiątym i dziesiątym zakazanie Pan Bóg pożądanja żony i wszelkiew rzeczy bliźniego, ponieważ chce, ażebyśmy byli świętami, i czystami, nie tylko w uczynkach, ale też i myśli.

O przykazaniach Kościelnych i o radach Ewangelicznych.

P. Wiele iest przykazań kościelnych?

O. Jest ich pięć.

I. Słuchać Mszy S. w dni święte.

II. Posty od kościoła nakazane jako to: post wielki, wigilie, suchedni pościć; a w piątki i soboty od mięsnych pokarmów wstrzymywać się:

III. Spowiadać się i kominikować przynajmniey raz w rok około święta Wielkonocnego.

IV. Dziesięciny (gdzie iest zwyczaj) oddawać.

V. Godów weselnych nie odprawować wczasach od Kościoła zakazanych, iako to: od pierwszhey niedzieli Adwentu, aż do trzech Królów, i od szrody popielcowey, aż do przedwodnéy niedzieli.

P. Oprócz przykazań, które wszyscy powinniśmy pełnić, czy są iakie rady Ewangeliczne do osiągnięcia doskonałości Chrześcijańskiej?

O. Trzy są rady zalecone od Zbawiciela naszego tym, którzy pragną być doskonałymi..

P. Któreż są?

O. Ubóstwo dobrowolne, czystość wieczna, i posłuszeństwo położonym w tym wszystkim, ce nie jest grzechem.

O sakramentach Świętych.

P. Wiele jest Sakramentow?

O. Siedm: Chrzest, Bierzmowanie, Ciało i Krew Pańska, Pokuta, Ostatnie Pomazanie, Kapłaństwo i Małżeństwo.

P. Kto postanowił Sakramenta SS?

O. Chrystus Jezus, Zbawiciel nasz.

P. Co sprawuje Chrzest?

O. Czyni człowieka Synem Boskim i dziedzicem Nieba, znosi grzech pierworodny, i wszystkie inne przed Chrztem popełnione, napelnia duszę łaską i darami Boskimi.

P. Co sprawuje Bierzmowanie?

O. Utwierdza człowieka, aby się nieobawiał wyznawać Chrystusa i wiary jego, choćby największe o to prześladowanie i śmierć samą miał ponieść.

P. Co sprawuje Sakrament Ciąła i krwi Pańskiej?

O. Karmi i posila duszę na żywot wieczny, i przeto przyymniemy ten Sakrament pod przymiotami chleba i wina, których istota odmienia się w prawdziwe ciało i Krew Chry-

stusową, skoro tylko kapłan słowa Konsekracyi wymówi.

P. Co sprawuje pokuta?

O. Odpuszczenie grzechow popełnionych po Chrzcie S. i przywrócenie do łaski Boskiej, którą przez grzech traciemy.

P. Co trzeba czynić, abyśmy godnie przyjąć mogli ten Sakrament?

O. Trzeba *nayprzód* mieć żal za grzechy swoje z przedsięwzięciem więcej się do nich nie wracać. Trzeba potym spowiadać się z nich przed kapłanem mającym pozwolenie słuchania Spowiedzi. *Nakoniec:* trzeba odprawić pokutę, która od spowiednika będzieznaczona.

P. Co sprawuje ostatnie pomazanie?

O. Gładzi wszystkie powszedne grzechy, umacnia duszę przeciwko pokusom szatańskim w godzinę śmierci; pomaga też niemniej do pozyskania zdrowia ciała, ieżeli to zdrowie potrzebne iest dla zbawienia duszy.

P. Co sprawuje kapłaństwo?

O. Daie moc i łaskę kapłanom i inszym Ministrom kościoła S. do sprawowania należycie urzędu swego.

P. Co sprawuje Matężństwo?

O. Daie błogosławieństwo Boskie tym, którzy są w stanie małżeńskim, dla wychowania dzieci w boiaźni Pana Boga.

O Cnotach teologicznych i Kardynalnych

P. Wiele iest enot Teologicznych?

O. Trzy: Wiara, nadzieia, miłość.

P. Dla czego te cnoty nazywają się teologicznymi?

*O. Dla tego, że należą do P. Boga, ponieważ to słowo *Teologiczny* znaczy rzecz należąca do Boga.*

P. Dla czegoż tedy wiara należy do Pana Boga?

O. Bo przez nią wierzymy to wszystko, co Bóg objawia Kościołowi Świętemu.

P. Nadzieja dla czego należy do P. Boga?

O. Bo przez nią zakładamy całą naszą ufność w Bogu, spodziewając się błogosławieństwa wiecznego przez łaskę i zasługi, które mieć możemy z tej łaski P. Boga.

P. Miłość dla czego należy do P. Boga?

O. Bo przez nią kochamy Boga nad wszystkie rzeczy dla miłości Boskiej, kochamy oraz bliźniego iako nas samych.

P. Wiele jest cnot Kardynalnych?

O. Cztery: rostopność, sprawiedliwość, wstrzemięźliwość i męztwo.

P. Dla czego się nazywają Kardynalnymi?

O. Dla tego, że są najprzedniejsze cnoty, z których iako ze źródła wszystkie dobre pochodzą uczynki.

P. Jaki jest skutek rostopności?

O. Rostopność czyni nas ostrożnymi ażebyśmy nie byli od nikogo oszukani, ani też nikogo nie oszukali.

P. Jaki jest skutek sprawiedliwości?

O. Sprawiedliwość czyni, że oddajemy każdemu to, co jego jest.

P. Jaki skutek wstrzemięzliwości?

O. Wstrzemięzliwość czyni nas powściągliwymi we wszystkich nieporządnym chuciach naszych.

P. Co sprawuje w nas mężtwo?

O. Mężtwo sprawuje w nas, że się nie obawiamy żadnego niebezpieczeństwa, ani śmierci samej w tym, co należy do chwały Pana Boga.

O Darach Ducha Świętego.

P. Wiele jest darów Ducha S.

O. Siedm: Mądrość, rozum, rada mężtwo, umiejętność, pobożność, i bojaźń Pańska.

P. Na co nam potrzebne są dary Ducha S.

O. Potrzebne są dla pomnożenia w nas cnot świętych, dla ugruntowania nas w doskonałości Chrześcijańskiej, ponieważ *bojaźń Boska* wstrzymuje nas od grzechu.

Pobożność: zachęca nas do modlitwy, i czyni nas posłusznymi Bogu.

Umiejętność: uczy nas poznawać wolę Boską.

Mężtwo: dopomaga nam do wykonania woli Pana Boga.

Rada: broni nas od wszelkiej zdrady szatańskiej.

Rozum: podnosi umysł do poznania tajemnic Wiary.

Mądrość: daje nam poznać koniec nasz

ostatni, do którego wszystkie nasze chęci i uczynki zmierzać powinny.

O uczynkach Miłosiernych.

P. Wielorakie są uczynki miłosierne?

O. Dwoiaki: cielesne i duchowne.

P. Wiele jest uczynków miłosiernych, tak cielesnych, iako i duchownych?

O. Siedm.

P. Które są uczynki miłosierne cielesne?

O. Łakującego nakarmić, pragnącego napoić, nagięgo przyodziać, pielgrzymów do domów przyjmować, nawiedzać chorych, odkupować więźniów, umarłych grześć.

P. Które są uczynki miłosierne duchowne?

O. Wątpliwym dobrze radzić, nieumiejętnych nauczyć, grzesznych od grzechu odwieść; cieszyć w utrapieniu będących, darować urazy, znosić cierpliwie przykrości, prosić Boga za żywych i umarłych.

O grzechach.

P. Wieloraki jest grzech?

O. Dwoiaki: pierworodny i uczynkowy, który się dzieli na śmiertelny i powszedni.

P. Co jest grzech pierworodny?

O. Jest grzech nieposłuszeństwa Bogu pierwszych rodziców w Raju, w którym się rodziemy.

P. Jakim sposobem zmazuje się grzech pierworodny?

O. Przez Chrzest święty: i ztąd kto umie-

ra bez Chrztu świętego, nie może być w Niebie.

P. Co jest grzech śmiertelny?

O. Jest, który się popełnia przeciwko miłości Pana Boga i bliźniego; śmiertelnym zaś nazywa się, bo duszę z łaski Boskiej, która jest życiem wiecznym, wyzuwa.

P. Jak się nam grzech śmiertelny odpuszcza?

O. Albo przez Chrzest święty, jeżeli kto w tym się wieku chrzci, w którym mógł grzeszyć śmiertelnie, albo przez Pokutę po Chrzcie świętym; kto zaś w grzechu śmiertelnym umiera, idzie na wieczne potępienie.

P. Co jest grzech powszedni?

O. Jest, który się sprzeciwia miłości Boga i bliźniego; i lubo nie wyzuwa duszy z łaski Boskiej, ani zasługuje na piekło, nie podoba się jednak z tém wszystkiém Bogu, ponieważ przeciwny jest jego woli świętęj. Dla tego potrzeba zań pokutować, albo w tym życiu, albo też w czyscu po śmierci.

P. Wiele jest grzechów głównych, z których wszystkie inne pochodzą?

O. Jest ich siedm, którym tyleż cnót jest przeciwnych.

1. Pycha, której przeciwna jest pokora.
2. Łakomstwo, któremu przeciwna jest szczodrobliwość.
3. Nieczystość, której przeciwna jest czystość.
4. Gniew, któremu przeciwna jest cierpliwość.

5. Obżarstwo, któremu przeciwna jest wstrzemięźliwość.

6. Zazdrość, której przeciwna jest miłość braterska.

7. Lenistwo w służbie Boskiej, któremu przeciwna jest gorącość nabożeństwa.

P. Wiele jest grzechów przeciwko Duchowi Świętemu?

O. Sześć. 1. Rospacz o miłosierdziu Boskiem i zbawieniu duszy.

2. Ufność dostąpienia zbawienia bez zasług i dobrych uczynków.

3. Uznany prawdziwie sprzeciwienie się.

4. Zazdrość powodzeniu dobremu bliźniego

5. Zatwardziałość w grzechach.

6. Ostateczne niepokutowanie.

P. Wiele jest grzechów wołających o pomoc do Boga?

O. Cztery. 1. Męzobóystwo dobrowolne.

2. Grzech cielesny przeciwko naturze.

3. Uciemnienie ubogich.

4. Zatrzymanie zapłaty robotnikom.

P. Wiele jest rzeczy ostatecznych, których pilne uważanie wstrzymuje nas od grzechu?

O. Cztery. Śmierć, Sąd, Piekło, i Niebo.

KROTKI WYKŁAD

POCZĄTKÓW ARYTMETYKI.

P. Co jest Arytmetyka?

O. Arytmetyka jest nauka liczb.

P. Co jest liczba?

O. Liczba jest zbiorem wielu jedności, albo zbiorem wielu części jednej jedności.

P. Co jest iedność?

O. Jedność jest miarą porównywania wielkości.

P. Co jest wielkość?

O. Wielkością nazywa się to wszystko, cokolwiek powiększyć się lub zmniejszyć może.

P. Na czém zależy liczenie?

O. Sztuka liczenia zależy na tém, aby dziewięcią pierwszemi Arytmetycznemi znakami, można było wszelkie zbiory iedności przyzwoicie wyrażać.

P. Jakie są te arytmetyczne wyrazy czyli znaki?

O. Następujące,

jeden, dwa, trzy, cztery, pięć, sześć, siedm

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7,

ośm, dziewięć.

8, 9.

P. Jak się tworzą te odmienne wyrazy czyli znaki?

O. Dodając następnie do jedności po jedności, i takowe dodawanie powtarzając razy dziewięć, za każdym razem otrzymujemy

odmienny zbiór jedności, do których wyrażenia używamy dopiero położonych wyrazów czyli znaków.

P. Każdy z tych dziewięciu znaków jak się ogólnie nazywa?

O. Każdy z dziewięciu wymienionych znaków nazywać się może cyfrą.

P. Do tych dziewięciu znaków jaki się jeszcze przydaie?

O. Przydaie się ieszcze o, i nazywa się zero. Zero położone przed cyfrą nic nieznaczy, położone zas po cyfrze powiększa ją tylo dziesiątkami, ile ta cyfra zamyka w sobie jedności.

P. Jak możemy przyzwoicie wyrażać wszelkie zbiory jedności, temiz dziewięcio znakami?

O. Wszelkie zbiory iedności wyrażaią się temiz samemi znakami co i iedności proste, następującym sposobem. Z dziesięciu jedności prostych, czyli jedności porządku pierwszego, tworzy się jedna jedność porządku drugiego zwana dziesiątkiem i znak wyrażaiący go kładzie się na mieyscu drugim ku lewéy stronie. Z dziesięciu jedności porządku drugiego, tworzy się jedna iedność porządku trzeciego zwana stem, a znak wyrażać ie maiący kładzie się na mieyscu trzecim ku lewéy stronie. Z dziesięciu jedności porządku trzeciego, tworzy się jedna iedność porządku czwartego zwana tysiącem, a znak maiący ją wyrażać kładzie się na mieyscu czwartem ku lewéy stronie. i, t, d.

Skąd wypada że w liczbie ilokolwiek zna-

kami wyrażonéy, wartość każdego znaku liczebnego zawisła od miejsca, na którym ten znak jest położony. A tak na pierwszym miejscu od prawéy ku lewéy stronie leżą.

	jedności proste,
Na drugim	dziesiątki,
Na trzecim	sta
Na czwartym	tysiące,
Na piątym	dziesiątki tysięcy,
Na szóstym	sta tysięcy,
Na siódmym	miliony.

i t. d.

Niech będzie dla przykładu liczba 7,354,269. Aby tę liczbę i każdą inną daną należycie przeczytać. *Naprzód*, należy ją tak rozdzielić na klasy poczynając od prawéy ku lewéy ręce, aby każda klasa zawierała trzy cyfry odcięte kreskami. *Powtóre*: zastanowić się należy która cyfra na jakim miejscu leży, a pamiętając jakie jest wyrażenie wartości znaku liczebnego leżącego np. na 1szym, 2gim, 3cim, 4tym, i t. d. miejscu. najłatwiej można będzie przeczytać każdą zadaną liczbę.

Podług tych prawideł postąpiwszy, liczbę którąśmy wzięli dla przykładu tak przeczytamy: *Siedm milionów, trzysta piędziesiąt cztery tysiące, dwieście sześćdziesiąt dziewięć.*

Przykład 2gi. 5,762,903. Ta liczba czytana się iak następuje. *Pięć milionów siedmkroć sześćdziesiąt dwa tysiące dziewięć set trzy.* W tym przykładzie niewymawiają się dziesiątki proste, ponieważ ich miejsce zastępuje zero.

P. Jak dawniej Rzymianie wyrażali liczby?

O. Rzymianie wyrażali liczby literami swego alfabetu. To jest tak.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10,
 I, II, III, IV, V; VI, VII, VIII, IX, X,
 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18,
 XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII,
 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25,
 XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV,
 26, 27, 28, 29, 30, 31,
 XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI,
 32, 40, 50, 60, 70, 80, 89,
 XXXII, XL, L, LX, LXX, LXXX, LXXXIX
 90, 99, 100, 200, 300, 500, 1000.
 LXL, LXLIX, C, CC, CCC. D, M.

Rok naprzykład terażniejszy 1822, liczbą Rzymską tak by się wyraził MDCCCXXII.

O dodawaniu liczb.

P. Co jest dodawanie?

O. Dodawanie jest działanie za pomocą którego otrzymujemy liczbę równą ilukolwiek liczbóm danym razem wziętym.

P. Jak się nazywają liczby do dodawania dane?

O. Nazywają się liczby dane:

P. Liczba powstała z dodawania liczb danych jak się nazywa?

O. Liczba powstała z dodawania liczb danych nazywa się zbiorem albo sumą.

P. Jakie jest prawidło dodawania liczb?

O. Liczby do dodawania zadane należy: na-

przód podpisać iedne pod drugimi tak, aże-
by znaki iedności odpowiadały iednościom,
dziesiątki dziesiątkom, sta stóm, tysiące tysi-
com, i t. d. *Powtóre*: tak ułożone liczby i pod-
kręslone liniyką, zbierać należy następnie
wszystkie cyfry w każdym porządku iedności,
poczynając od iedności prostych, i zbiory pi-
sać pod cyframi z których dodawania wypadają.

Naprzykład. *Piotr ma orzechów 324, Jan
483, a Józef 120. Pytanie wieleż wszyscy
trząy mają?*

Chcąc odpowiedzieć na pytanie, liczby da-
ne 324, 483, i 120, podpisuję iedne pod dru-
giemi według wymienio-

nego prawa, a podkręśli-
wszy liniyką, zaczynam
dodawać od iedności pro-
stych. I tak o a 3, iest
5, 3 a 4 czynią siédm ied-

Działanie

324

483

120

---

zbiór 927

ności, piszę tedy 7 pod linią wprost pod ied-
nościami; potem 2 dziesiątki a 8, czynią 10,
10 a 2 czynią 12; aże dwanaście dziesiątków
czynią iedno sto i 2 dziesiątki, przeto 2 dzie-
siątki podpisuję pod dziesiątkami, a 1 secinę
dodaie do stów; i mam 1 a 1, to 2, 2 a 4 czy-
ni 6, 6 a 3 dają 9, więc 9 podpisuję pod stami.
Zbiór wypadły 927 pokazuje, że wszyscy trząy
mieli orzechów 927.

*Przykład 2gi. Na iednéy jabłoni było ja-
blék 2563, na drugiéy 525, na trzeciéy 981,
na czwartéy 6705. Pytanie, wiele było ia-
blék na wszystkich iabłoniach?*

Wzór działania.

2563

525

981

6705

Summa

10774

Jablék

Na rozmaitych przykładach należy wprawiać dzieci poczynając od najmniejszych, i doświadczać każdego czy rozumiał dobrze to, czego już był uczony.

O odciąganiu liczb.

P. Co jest odciąganie?

O. Odciąganie jest działanie za pomocą którego wynaydujemy różnicę między dwiema liczbami.

P. Jak się odbywa odciąganie?

O. Podpisuje się liczba mniejsza pod większą, podkreśla się liniyką; i koléjno począwszy od jedności prostych odciąga się następnie każdy znak liczby mniejszój od znaku odpowiadającego mu w liczbie większój; a różnice piszą się pod temi znakami, z których odciągania wypadają. Naprzykład, Miałem 275 złt. i z tych wydałem 97 złt. wieleż mi się zostało?

Jak w tym przykładzie tak i w inszych podobnych odciągam od liczby którą miałem, tę którą wydałem. A tak od 275 odciągam 97. Dla odbycia działania podpisuję pod 275 liczbę 97 i odciąganie zaczynam od jedności.

Ponieważ 71 jedności niemogę odciągnąć od 3 jedności, zatem z siedmiu dziesiątków liczby większej, biorę jeden dziesiątek, to jest; 10 jedności prostych, a te dodawszy do 3, odciągam 7 od 13 jedności, i mam reszty 6; potem wypada mi odciągnąć 9 od 6 dziesiątków, zatem od 2 set biorę jedną ścinę, czyli 10 dziesiątków a te dodawszy do 6, mam 16 dziesiątków, i dopiero od tych 16 odciągnawszy 9, otrzymuję reszty 7. Ze zaś w liczbie większej pozostała jedna ścina, więc i tę piszę w reszcie, i mam różnicę czyli resztę 176. Więc zostało się 176 złł.

Przykład 2gi. Pewna osoba pożyczyła 4362 złł. ponieakiem czasie oddała 2986; wieleż jeszcze będzie winna?

Wzór działania

$$\left. \begin{array}{r} 4362 \\ 2986 \\ \hline 1376 \end{array} \right\}$$

Będzie jeszcze winna 1376 złł.

P. Jak się odbywa proba odciągania?

O. Dwoiakiem sposobem doświadczyć można, czy nie ma pomyłki w odeymowaniu liczby mniejszej od większej. *Nayprzód*, resztę znalezioną gdy odeymę od liczby większej, wypaśdź powinna liczba mniejsza. *zre* Dodawszy resztę dó liczby mniejszej, wypaśdź powinna liczba większa.

P. Jak odbywa się próba dodawania?

O. Proba dodawania odbywa się przez odciąganie: *Naprzykład*, w 2gim przykładzie do-

dawania, summa jabłek iest 10774. Ponieważ ta summa powstała z dodania liczby jabłek, jakie się znajdowały na 4ch jabłoniach; zatem opuściwszy linię czwartą, czyli liczbę jabłek na jabłoni czwartéy i zrobiwszy summę jabłek na trzech jabłoniach, a potem ją odciągnąwszy od summy pierwszéy, wypadź powinna liczba jabłek na jabłoni 4tey.

Wzór działania

2563

525

981

Zbiór 4069 jabłek na 3ch jabłoniach.

Zbiór 10774 jabłek na 4ch jabłoniach.

4069

6705 liczba jabłek na 4teł jabłoni.

O Mnożeniu liczb.

P. Co iest mnożenie?

O. Mnożenie iest działanie za pomocą którego powtarzamy jedną liczbę tyle razy, ile iest iedności w liczbie drugiéy.

P. Jak się nazywają te liczby?

O. Liczba, która powtarza się pewną liczbę razy, zowie się *liczbą mnożną* (numerus multiplicandus). Liczba zaś która zbiorem swoich iedności wskazuje, ile razy mam powtórzyć mnożną, zowie się *liczbą mnożącą* (multiplicator). Nakoniec liczba która się z takowego działania otrzymuje nazywa się *winnogością* lub *wieloczynem* (productum vel factum).

Zeby robotę, o którey mowa, odbywać z ła-

twością, trzeba wiedzieć, napamięć ile uczyni jedna liczba mniejsza od dziesiątka, rozmnożona przez liczbę drugą także mniejszą od dziesiątka. Przeto ażeby dzieci nabyły wprawy do mnożenia liczb mniejszych jednej przez drugą, będzie do tego na pomocy tablica następująca, której użycie pokazać uczniom zostawnie się Nauczycielowi.

Tablica Pitagoresa.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
4	8	12	16	20	24	28	32	36	40
5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
6	12	18	24	30	36	42	48	54	60
7	14	21	28	35	42	49	56	63	70
8	16	24	32	40	48	56	64	72	80
9	18	27	36	45	54	63	72	81	90
10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

Naprzykład: Pewna osoba kupiła 724 łokci płótna, placąc za łokieć po złł. 3. Wieleż zapłaciła za wszystkie łokcie?

Sposób postępowania. 3
razy 4 czyni 12, to jest
2 jedności i 1 dziesiątek,
piszę 2 jedności pod je-
dnościami, a dziesiątek

Działanie.
724 mnożna.
3 mnożąca.
2172 mnogość.

zachowuję do dziesiątków: 3 razy 2 dziesiątki czyni 6 dziesiątków a z jednym schowanym uczyni 7 dziesiątków, które piszę pod dziesiątkami: 3 razy 7 set czyni 21 set, więc i te piszę na swoim miejscu, i będę miał całą liczbę zł. ile ta osoba zapłaciła; to jest 2127 złotych.

Przykład 2gi. Pewna osoba chce kupić owsa beczek 7362, i zgodziła się zapłacić za jedną beczkę po zł. 45. Pytanie, ile złotych zapłacić powinna?

Wzór działania.

7362	Liczba mnożna.
45	Liczba mnożąca.
<hr style="border: 0.5px solid black;"/>	
22086	Mnogość szczególna.
29448	Mnogość szczególna 2ga
<hr style="border: 0.5px solid black;"/>	
316566	Mnogość całkowita.

W tym przykładzie, liczba mnożąca ma więcej jak znak jeden, to jest dwa znaki, zatem i szczególnych mnogości ma dwie; skąd wypada, że w mnożeniu tyle będzie szczególnych mnogości, ile znaków w liczbie mnożonej; i te szczególne mnogości dodać potrzeba, aby otrzymać mnogość całkowitą. Więc otrzymana tu całkowita mnogość 316566 pokazuje, ile osoba kupująca powinna zapłacić zł.

O dzieleniu liczb.

P. Co jest dzielenie?

O. Dzielenie jest działanie za pomocą którego znajdziemy, ile razy liczba dana zwana

podzielną (dividendus), zawiera drugą liczbę daną, która się zowie dzielącą (divisor). Liczba zaś która się z takowego otrzymanie dzielenia nazywa się wielorazem (quotus).

P. Jakie jest prawidło na dzielenie liczb?

O. Chcąc dzielić liczbę iedną przez drugą, piszemy dzielącą po lewéy stronie podzielnéy przedzielając obie linijką, i kresląc drugą linijkę za podzielną, dla oddzielenia iey od wielorazu. Zaczynamy działanie dzielenia, biorąc z lewéy strony podzielnéy tyle znaków ile ich potrzeba aby zawierać mogły liczbę dzielącą: szukamy następnie, ile razy liczba wyrażona pierwszym znakiem dzielący, zawiera się w pierwszym lub w dwóch pierwszych znakach liczby podzielnéy: a wynalezioną liczbę mającą wyrażać pierwszy znak wielorazu, mnożemy przez dzielącą. Jeżeli mnogość będzie większa od wziętęy części podzielnéy, zmniejszamy otrzymany wielorazu znak po iednéy iedności póki nie otrzymamy mnogości mogącéy się odciągnąć od cząstkowéy podzielnéy. Do reszty któraby się została znosimy znak następny liczby podzielnéy i szukamy podobnie iak wyżéy, ile razy ta druga cząstkowa podzielną zamyka w sobie liczbę dzielącą, a liczbę znalezioną piszemy na drugi znak wielorazu, który znowu mnożemy przez dzielącą dla odciągnięcia mnogości od téy drugiey cząstkowéy podzielnéy; i tym samym sposobem ciągniemy działanie, póki nie zniesiem po jednemu wszystkich znaków po-

dzielnéy. Jeżeli zaś natrafiemy na taką cząstkową podzielną która nie zawiera liczby dzielący, na tenczas przed zniesieniem na nowo następującego znaku podzielny, piszemy zero za znak wielorazu.

Wzór działania.

<i>Dzielaça</i>	<i>Podzielna</i>	<i>Wieloraz.</i>
3	7,4,7	249.
	6	<i>1sza</i> mnogość szczególna
	14	
	12	<i>2ga</i> mnogość szczególna
	27	
	27	<i>3cia</i> mnogość szczególna
	0	

Sposób postępowania. Dzielaça 3, w pierwszym znaku 7 podzielny, zawiera się razy 2 zatem 2 piszę za 1szy znak wielorazu. Mnożę ten znak przez dzielącą i mam 6, tę mnogość odciągam od znaku pierwszego podzielny i otrzymuję resztę 1, do téy reszty dołączwszy znak następujący podzielny, to jest 4, mam za drugą cząstkową podzielną 14, dzieląca 3 w 14 zawiera się razy 4, więc 4 piszę za drugi znak wielorazu, a rozmnożywszy 4 przez dzielącą 3, mnogość 12 odciągam od 14 podzielny cząstkowéy; do reszty pozostałéy 2, dołączam ostatni znak podzielny 7 i mam 27. Dzielaça 3 w téy trzeciéy podzielny cząstkowéy zawiera się razy 9, zatem 9 piszę za 3ci znak wielorazu, i mnożę go przez dzielącą, a mnogość otrzymaną 27 odciągając od podzielny czą-

stkowéy, :gdy nic nie otrzymuję; znakiem tedy jest ukończonego działania:

Na wielu takowych przykładach należy wprawiać dzieci, gdzieby liczba dzieląca była mniejsza od 10; a potem przystąpić do tych przykładów, w których dzieląca ma więcej niż jedną cyfrę.

Przykład 2gi. Człowiek mający rocznego dochodu 130305 złt. wieleż na dzień wydać może równo, aby mu ten dochód wystarczył na dni 365, to jest na rok cały?

Wzór działania.

D.	Podziel.	Wieloraz	
365	130305	357	
	1095		1sza mnogość szczególna.
	2080		Reszta z przydaném zerem
	1825		Mnogość 2ga szczególna.
	2555		Reszta
	2555		Mnogość
	0		

P. Jak się odbywa proba dzielenia?

O. Proba dzielenia odbywa się przez mnożenie. Ponieważ dzieląca i wieloraz są dwiema liczbami z rozmnożenia których powstała liczba podzielna; więc mnożąc wieloraz przez dzielącą, jeżeli nam wraca się podzielna, przekonywamy się że niemylnie wykonano dzielenie.

P. Jak odbywamy probę mnożenia?

O. Probę mnożenia odbywamy przez dzie-

lenie. Mając naprzykład mnogość powstałą z rozmnożenia całej liczby mnożnéy przez mnożącą, doświadczamy dobrze odbytego działania mnożenia, jeżeli rozmnożywszy mnogość przez mnożną lub mnożącą, otrzymamy na wieloraz mnożącą lub mnożną.

O działaniach zachodzących w liczbach różnorodnych czyli składanych.

P. Co jest liczba różnorodna czyli składana?

O. Liczba wyrażająca różne gatunki wag, miar, albo pieniędzy; nazywa się liczbą różnorodną lub składaną.

P. Ażeby odbywać działania arytmetyczne w liczbach składanych, co wprzód należy wiedzieć?

O. Należy mieć dostateczną znościomość podziału rozmaitych wag i miar, oraz pieniędzy.

P. Jakie są nayużywawsze wagi i miary.

O. Nayużywawsze wagi i miary są następujące.

Waga średnia jest *funt*, ten dzieli się na 2 półfunty, 4 ćwierci, i na łoty. Łót jest częścią funta $\frac{1}{32}$ g.

Wagi większe od funta są.

Kamień, który waży funtów 32.

Pud, który waży funtów 40.

Cetnar, waży kamieni 5.

Miara średnia służąca do mierzenia tak rzeczy ciekłych jak i sypnych, jest *garniec* i ten

dzieli się na 2 półgarce, 4 kwarty i 16 kwatererek.

Beczka zawiera w sobie garcy Warszawskich 72.

Półbeczek garcy 36.

Cwierć beczki czyli antał garcy 18.

Miara średnia długości jest łokieć, dzieli się na 2 półłokcie albo 2 stopy: stopa dzieli się na 12 części równych, każda z tych części nazywa się calem.

Cal ma w sobie linij 12.

Pręt albo laska, która w rozmiarach długości pola używa się, zamyka łokci 7 i pół.

Sznur mierniczy ma prętów 10, to jest łokci 75.

W Litwie dzielą sznur na 10 prętów, i każdy z tych na 10 pręcików.

Z rozmaitych gatunków pieniędzy nayużywanisze są: złote, ruble i czerwone złote.

Złoty dzieli się na dwa półzłote, i grosze których zawiera w sobie 30, a grosz każdy dzieli się na 3 szelągi.

Rubel dzieli się na dwa półruble, 4 ćwierci z których każda nazywa się piędziesiątką.

Rubel zawiera kopieiek 100.

Czerwony złoty, podług kursu odmienia swą wartość, naypowszechniey liczy się, że 1 czerwony złoty zawiera 3 ruble czyli złł. 20.

P. Jak się odbywają działania arytmetyczne z liczbami składanemi?

O. Działania arytmetyczne z liczbami składanemi odbywają się zupełnie podług tych

samych prawideł iak i z liczbami całemi: ale w odbywaniu działań pamiętać należy podziały jedności głównéy w używaniu przyjęte. Co się przykładami naylepiéy objaśnia.

Dodawanie liczb składanych czyli wielorakich.

Pewna osoba kupiła trojakięgo gatunku zboże, to jest pszenicę, owies i jęczmień; za pierwszy gatunek zapłaciła złt. 203 gr. 12 i sz. 2; za owies zapłaciła złt. 132, gr. 11 i sz. 1; za jęczmień dała złt. 28 gr. 12 i sz. 2; Jleż opłaciła za wszystko?

Wzór działania

	złt.	gr.	szel.
Za pszenicę	203	12	2.
Za owies	132	11	1.
Za jęczmień	28	12	2.
Summa wypada	364	6	2.

Sposob postępowania. Jak w tym tak i w innych przykładach, pieniądze tego samego gatunku piszą się pod sobą; złote pod złotemi, grosze pod groszami it. d. Poczyna się dodawać od naymnieyszego gatunku, jak tu od szelągów, aże summa 5 szelągów czyni 1 gr. i 2 szelągi, zatem 2 szelągi piszą się pod szelągami, a gr. 1 dodaie się do groszy: dodawszy wszystkie grosze razem, wypada w tym przykładzie gr. 36 to iest 1 złt. i gr. 6;

więc groszy 6 piszą się pod groszami, a 1 złł. dodany do złotych wypadnie złł. 364.

Więc ta osoba za wszystko zapłaciła złł. 364, gr. 6 i szel. 2.

Przykład 2gi. Pewna osoba na 5ch targach skupowała włókno lniane. Na 1szym kupiła catnarów 2, kamieni 4, funtów 20, ćwierci funta 3 i łotow 5. Na 2gim cet. 6, kam. 3, funt. 29, cw. funt 1, łót. 7. Na trzecim targu kupiła cent. 50, kam. 2, funtów 50, cw. f. 2, i łót. 3. Pytanie ile w ogóle kupiła?

Wzór działania.

	C.	K.	F.	Cw. f.	Ł.
	2	4	20	3	5.
	6	3	29	1	7.
	50	2	30	2	3.
Ogólna Summa	60	1	-	3	7.

Proba dodawania składanych liczb, tak się odbywa iak i liczb prostych.

Odciąganie liczb składanych.

Z naczynia pełnego, które zawierało beczek 5, garcy 32, kwart 3 i kwaterek 2, wytoczono napoiu beczek 3, garcy 40, kwart 3, i kwaterek 3; wieleż ieszcze zostanie?

	Béczki, garnce, kwarty, kwaterki.			
	5	32	3	2.
	3	40	3	3.
Zestanie	1	63	3	3.

Sposob postępowania. Porządek w pisaniu liczb tensami jest, którego i w dodawaniu używaliśmy. Poczynamy odciąganie od najmniejszego gatunku; od 2 kwaterok odjąć nie można 3, pożyczam tedy od 5 kwart 1, to jest 4 kwaterki a 2, czynią 6, od 6 odjąwszy 3, zostanie 3, od 2 kwart niemogę odjąć 3, znowu więc od garncy pożyczam 1, to jest 4 kwart, i od kwart 6 odeymię 3, zostanie mi 3: od gar. 31 nie mogę także odciągnąć 40, ale pożyczwszy od beczek beczkę 1, to jest 72 gar, które z 31 uczynią 103 garnce, odciągam 40 od 103, i otrzymam 63; na koniec od 4 beczek odeymię 3, i zostanie beczka jedna.

Więc zostanie w naczyniu beczka 1, garncy 63, kwarty 5 i kwaterki 3.

Przykład 2gi. Pewna osoba miała długu 2497 czer. złł. 17 złł. gr. 24 i szel. 1. Opłaciła wierzycielowi czer. złł. 596, złł. 17, gr. 26, i szel. 2. Pytanie ileż jeszcze winna?

Wzór działania.

	Czer.złł.	złł.	gr.	szel.
	2497,	17,	24,	1.
	596,	17,	26,	2.
Zostaje winna	1900,	19,	27,	2.

Proba dobrze odbytego działania w odciąganiu, czyni się przez dodawanie; to jest: dodaje się reszta do liczby mniejszey, a gdy wypadnie liczba większa, znakiem będzie dobrze odbytęj roboty.

Mnożenie liczb składanych.

Czerwonych złt. 125, ile uczyni złotych rą-
 ckując 1 czer. złoty po złt. 19 i gr. 15.

Sposob postępowania. Naprzód, 15 groszy
 wzięte 125 razy uczynią groszy 1875, które
 podzielone przez 30, uczynią złt. 62 i gr. 15.

Powtórę, 125 czer. złt. wzięte 19 razy
 uczynią 2375 złt.

Więc cała wartość, 125 czer. złt. wynosi
 w złotych 2457 i gr. 15.

Wzór działania.

Czer. złt.		złt.
125 rozmnożone przez 19 czynią	2275.	
125 rozmnożone przez 15 groszy.		
czynią groszy 1875 czyli		
złt. - - - -		62 i gr. 15.

Wartość 125 czer. złt. czyni złt. 2457, i gr. 15.

Przykład 2gi. Pewny podróżny jednostay-
 nym biegiem jechał po równęj drodze przez
 godzin 9; w jednęj godzinie przebył drogę któ-
 réy długość liczone na sznurów 85, łokci 8 i
 stop 5. Pytanie iak długą drogę uiechał, przez
 godzin 9?

Wzór działania.

Mnożąca	Sz.	łok.	stop.
	85	8	3.
Mnożna			9

Mnogość, 775, 10, i długość całej drogi.

Przykład 3ci. Pewna osoba kupiła materyi
 45 łokci i 2 ćwierci, placąc ieden łokieć po rub.
 2 i kop. 12. Ileż zapłaciła za wszystko?

Odpowiedź rub. 96 i kop. 46.

O dzieleniu liczb składanych.

Przykład 1szy. Pięć łokci materji kosztowało czerwonych złotych 15 i złotych 10; ileż kosztował łokieć ieden?

Každy naprzód łokieć kosztował piątą część 15 czerwonych złotych, to iest 3 cz. złł. i ieszcze piątą część 10 złotych, to iest dwa złote; więc kosztował ze wszystkiem czer. złł. 3 i złotych 2.

Przykład 2gi. Pewna osoba za łokci 24 materji dała czerwonych zł. 81 i zł. 6; ileż dała za ieden łokieć, rachując czerwony złoty po złł. 18?

W pierwszym przykładzie, tak czerwonych złotych 15, iako i złotych 10 można było zupełnie przez 5 podzielić: ale tu 24 nie dzieli zupełnie czer. zł. 81, a dopieroż nie dzieli zł. 6, trzeba więc inaczey się tu obrócić.

Pierwszy sposób postępowania: 81 czer. złł. i złotych 6, czynią ze wszystkiem złotych 1464. Te dzielię przez liczbę 24, oznaczającą łokcie, i nayedę wieloraz złotych 61, to iest cenę iednego łokcia. Znayedę tę cenę i w czer. złotych, podzieliwszy złotych 61 przez 18, na wieloraz wypadnie 3 czer. zł. i złotych 7.

Drugi sposób. Czzerwonych złł. 81 przez 24 dzieląc, znayedę wieloraz 3 czer. złote: ale te 3 przez 24 rozmnożone, czynią tylko 72, które od 81 odjąwszy, zostanie ieszcze 9 czer. złł. do dzielenia przez 24: Ponieważ tych 9 czer. złł. iak są, podzielić nie można przez 24; obracam ie na złote, mnożąc 9 przez

18, co uczyni 162, a przydając 6 zł. które jeszcze zostały do dzielenia, uczyni wszystko złt. 168, w których 24 znajduje się razy 7. Będzie więc cały wieloraz 5 czerwone złote i złotych 7, oznaczający cenę łokcia iednego.

Wzór działania.

24	Cz.zł, złł.	Cz,zł. zł.	
	81 . . 6	3 7.	
	72	Lic. 3 czer. zł. rozmnożona przez 24	
	9	Reszta.	
	18	Wartość 1 czer. zł. w złotych.	
<hr/>			
	162	Wartość 9 czer. złł. w złotych.	
<hr/>			
6 Złotych dodatek.			
<hr/>			
168 Summa do dalszego dzielenia.			
<hr/>			
168 Lic. 7 złł. rozmnożona przez 24.			

o

Przykład 3ci. Na zapłacenie 16 robotnikóm, wydano czer. złł. 55 i złł. 14; ileż na iednego przypadalo. rachuiąc czewr. złł. po złotych 18?

Pierwszy sposób postępowania: 55 czerwonych złł. i złotych 14, czyni samych złotych 1004, które przez 16 podzieliwszy, mam na wieloraz złotych 62 z resztą 12 złotych. Te 12 złotych obracam na grosze srebrne, mnożąc przez 4, i będzie groszy srebrnych 48, w których 16 znajduje się razy 3. Przypadło tedy na iednego robotnika złotych 62 i groszy srebrnych 3, to iest czer. złotych 3, złotych 8, groszy srebrnych 3.

Drugi sposób. 55 czerwonych złotych po-

dzieliwszy przez 16, wypada na wieloraz czerwonych złotych 3. które, przez 16 rozmnożone, czynią 48, a potem od 55 czerwonych złotych odjęte, zostawiają reszty czerwonych złt. 7: te 7 czerwonych złotych czynią złotych 126 a przydawszy im 14 złotych, będzie całej reszty złotych 140, które, przez 16 podzielone, dają na wieloraz złotych 8: te znowu rozmnożywszy przez 16, i liczbę rozmnożoną 128 złotych odjąwszy od 140 złotych, zostanie 12 złotych, to jest groszy srebrnych 48, w których 16 znajduje się 3 razy, co znaczy 2 srebrne grosze, i te przez 15 rozmnożone, a potem od 48 odjęte, nic nie zostawiają. A zatem cały wieloraz będzie 3 czerwone złote, 8 złotych i 3 srebrne grosze, tak, jak się i przez pierwszy sposób znalazło.

Wzór działania.

16	Cz.zł. zł.	Cz.zł. zł., gr. sr.	
	55 14	3 8 3.	
	48	Liczba 3 rozmnożona przez 16.	
	7	Reszta.	
	18	Wartość 1 czer. złt. w złotych.	
	126	Wartość 7 czer. złt. w złotych.	
	14	Złotych dodatek.	
	140	Summa do dalszego dzielenia.	
	128	Liczba 8 złt. rozmnożona przez 16	
	12	Reszta.	
	4	Wartość 1 złot. w grosz. srebr.	
	48	Wartość 12 złot. w grosz. srebr.	
	48	Licz 5 gr. rozmnożona przez 16	

N A B O Ż E N S T W O

KTÓRE PRZED ZACZĘCIEM SZKÓŁ DZIECI ODFRA-
WOWAĆ ZWYKŁY Z RANA.

*Oycze nasz, etc. Zdrowaś MARYA, etc. Wie-
rę w BOGA, etc. Dziesięcioro BOZEGO
przykazania i następująca.*

I N T E N C Y A

S. JOZEF A K A L A S A N T E G O

O Panie! o Oycze! wieczny Boże przed Tobą upadam. Tobie dzięki czynię za wszystkie dobrodzieystwa Twoje, osobliwie iednak, iżeś mnie z niczego na wyobrażenie swoje stworzył, niezliczonemi darami i łaskami tak do duszy, iako i do ciała należącemi opatrzył, do Chrztu świętego, i do tego przywiódł stanu; od mąk piekielnych, tak wiele razy zasłużonych, i od innych złych przypadków aż do niniejszey godziny zachował. Żaluję z całego serca, żem cię Boga mego naywyższe dobro obrazil; oplakuję nieprawości moje których się więcey dopuszczając niechcę; za które dosyć czyniąc, ofiaruję Tobie mnie całego, i wszystko, co mam myśleć, mówić i czynić, przez wszystek czas życia moiego, a osobliwie dnia dzisiejszego, iednocząc wszystko z nieskończonemi zasługami Chrystusa Syna Twego i Matki Jego naychwalebniejszey, świętych Aniołów, i błogosławionych w Niebie, sprawiedliwych na ziemi zostających, Aplikuję do tego wszystkie odpusty pozwolone, Msze święte, westchnienia, i modlitwy nabożnych, ażeby tym sposobem stała się Bożkiemu Maiestatowi Twemu ofiara przebłagania za grzechy moje, dziękczynienia za dobrodzieystwa odebrane, uproszenie nowych łask i pomocy, całopaleniem woli moiey z twoją nayświętszą wolą złączoney. O! Boże mój nie chcey mnie opuszczać. Amen.

PO POŁUDNIU

P o z m ó w i e n i u p a c i e r z a .

Akt wiary.

Wierzę mocno o Boże mój! w to wszystko, cokolwiek przez Kościół Twój święty, katolicki, Rzymski do wierzenia podajesz; a wierzę nie dla czego innego, tylko dla powagi objawienia Twego, który jako istotna prawda, ani omylić ani omylonym być nie możesz; który przyrzekłeś Kościołowi Twemu nigdy go nie opuszczać. Uznaię wiarę moją być dziełem łaski Twojej, dopomożże mi Panie, ażebym nie wstydił się i nielekiał dla jakiegokolwiek bądź przyczyny doczesnej wyznawać wiary mojej, i nieodstępował od dobrych uczynków, które mi przez wiarę nakazujesz.

Akt nadziei.

Mam nadzieję w nieskończonym miłosierdziu Twoim: Boże mój! że mi odpuszczysz grzechy moje, i że otrzymam chwałę wiekiście dla zasług męki i śmierci Zbawiciela mego przez dobre uczynki, które za pomocą łaski Twojej czynię spodziewam się.

Akt miłości,

Boże mój który jesteś najwyższym dobrem, kocham Cię nad wszystkie stworzenia i wolę raczej wszystko utracić na świecie z samym nawet życiem moim, aniżeli ciebie najmniejszym obrazić grzechem.

Akt skruchy

Boże! który będąc dobrocią nieskończoną, go-dzien jesteś, ażebyś był nadewszystko kochany; żałuję z całego serca, iżem cię kiedykolwiek obra-ził, i za Boską pomocą Tworą czynię mocne przedsięwzięcie nigdy cię więcej nie obrazać.

BIBLIOTEKA
GŁÓWNA

P. ...

St. ...

Виленская Публичная
БИБЛИОТЕКА.

88 X 81

№ 1980

09

Biblioteka WSP Kielce

0154741